

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ (HİTİTOLOJİ)
ANABİLİM DALI**

TELİPİNÜ VE DÖNEMİ

Yüksek Lisans Tezi

İlker KOÇ

Ankara-2007

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ (HİTİTOLOJİ)
ANABİLİM DALI**

TELİPİNÜ VE DÖNEMİ

Yüksek Lisans Tezi

İlker KOÇ

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Cem KARASU

Ankara-2007

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ (HİTİTOLOJİ)
ANABİLİM DALI

TELİPİNİ VE DÖNEMİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Cem Karasu

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Cem Karasu

.....

Prof. Dr. Aliye Öztan

.....

Yrd. Doç. Dr. Savaş Özkan Savaş

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi 23/07/2007

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(26/07/2007)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

İLKER KOÇ

İmzası

.....

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
BİBLİYOGRAFYA KISALTMALARI.....	III
GRAMERE AİT VE DİĞER KISALTMALAR.....	V
TRANSKRİPSİYON VE DİĞER YERLERDE KULLANILAN İŞARETLER.....	VI
GİRİŞ.....	1
I. TELİPİNÜ FERMANI.....	5
I.1. Telipinu'dan Önce Hitit Devleti'nin Durumu.....	6
I.2. Telipinu'nun Tahta Çıkışı.....	16
I.3. Telipinu Dönemi'nde Askeri Faaliyetler ve Fermanın Yayınlanması.....	18
I.4. <i>panku</i> ve <i>tuliyā</i> Meclisleri.....	22
I.5. Fermanda Yer Alan Diğer Düzenlemeler.....	24
II. TELİPİNÜ İLE İŞPUTAŞU ARASINDAKİ ANTLAŞMA.....	30
III. TELİPİNÜ'NUN LAHHA'YA KARŞI SEFERİ.....	35
IV. TELİPİNÜ'NUN ADININ GEÇTİĞİ FRAGMAN.....	38
V. METİN TRANSKRİPSİYONU VE ÇEVİRİLERİ.....	40
V.1. Telipinu Fermanı'nın Transkripsiyonu ve Çevirileri.....	40
V.1.a. Hititçe Metnin Transkripsiyonu ve Çevirisi.....	44
V.1.b. Akadça Metinlerin Transkripsiyonu.....	104
V.2. Telipinu ile İşputahşu'nun Yaptığı Antlaşmanın Transkripsiyonu ve Çevirileri.....	112
V.2.a. Hititçe Metinlerin Transkripsiyonu ve Çevirisi.....	113
V.2.b. Akadça Metinlerin Transkripsiyonu ve Çevirisi.....	121

V.3. Lahha Seferi'nin Transkripsiyonu ve Çevirileri.....	127
Hititçe Metinlerin Transkripsiyonu ve Çevirisi.....	128
V.4. Telipinu'nun Adının Geçtiği Fragmanın Transkripsiyonu ve Çevirileri.....	137
VI. FİLOLOJİK ÇALIŞMA.....	141
VI.1. NAM.RA.....	141
VI.2. harkışkantari.....	142
VI.3. mašta-/başta-.....	142
VI.4. ^{LÚ} antiyant-.....	144
SONUÇ.....	146
ÖZET.....	I
SUMMARY.....	II
BİBLİYOGRAFYA.....	III

ÖNSÖZ

Eski Hitit Dönemi krallarından Telipinu ve onun dönemi üzerine hazırladığım “Telipinu ve Dönemi” konulu yüksek lisans tezim, bu kral ve onun krallığı döneminde meydana gelen olaylar ile ilgilidir.

Yaptığımız araştırmalar sonucunda Telipinu ve dönemi hakkında bugüne kadar birçok çalışma yapılmış olduğunu tespit ettik. Ancak şimdiye kadar bu kral ile ilgili çivi yazılı metinlerin tümüyle bir araya getirilmemiş olması nedeniyle, daha önce yapılmış olan çalışmalarda bu eksikliği tamamlamayı ve de bu kralın dönemini yeni bir bakış açısı ile ele almayı istememiz böyle bir çalışma yapmamızın temel nedenini oluşturmuştur.

Bu tezi hazırlamam için beni teşvik eden, yetişmemde ve tez çalışmamda bana olan ilgi ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım ve değerli hocam Prof. Dr. Cem KARASU’ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez konumun belirlenmesinde, yetişmemde ve tez çalışmam süresince bana olan ilgi ve desteğinden dolayı değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Savaş Özkan SAVAŞ’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Yetişimimde bana olan ilgi ve katkısından dolayı değerli hocam Prof. Dr. Yasemin ARIKAN’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca Telipinu ile İşputahşu arasındaki antlaşmanın Akadça metinleri üzerine yaptığımız çalışmada yardımlarından dolayı Sümeroloji Anabilim Dalı öğretim üyesi hocam Prof. Dr. Sebahattin BAYRAM'a en içten dileklerle teşekkür ederim.

Ankara-2007

İlker KOÇ

BİBLİYOGRAFYA KISALTMALARI

AJA	American Journal of Archaeology, Norwood-Massachusetts-Concord-New Hampshire-New York-Boston.
AJSL	American Journal of Semitic Languages and Literatures, Chicago.
AnSt	Anatolian Studies (Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara), London.
AO	Der Alte Orient, Leipzig.
AoF	Altorientalische Forschungen, Berlin 1974 vd.
CAH	The Cambridge Ancient History, 3rd ed., Cambridge 1970, 1971, 1973, 1975.
CoS	W. W. Hallo, ed., The Context of Scripture, Leiden 1997 vd.
HdO	Handbuch der Orientalistik, Brill.
IBoT	İstanbul Arkeoloji Müzelerinde Bulunan Boğazköy Tabletleri, İstanbul: I 1944, II 1947, III 1954.
IM	Istanbuler Mitteilungen. Deutsches Archäologisches Institut, Abteilung İstanbul, Berlin 1933 vd.
JAOS	Journal of the American Oriental Society, Baltimore, Maryland 1851 vd.
JCS	Journal of Cuneiform Studies, New Haven-Cambridge-Massachusetts-Philadelphia-Baltimore 1947 vd.
KBo	Keilschrifttexte aus Boghazköi, Leipzig/Berlin 1916 vd.

KUB	Keilschrifturkunden aus Boghazköi, Berlin 1921 vd.
MDOG	Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft, Berlin 1898 vd.
OA	Oriens Antiquus. Rivista del Centro per l' Antichità e la Storia dell' Arte de Vicino Oriente, Roma 1962 vd.
RHA	Revue Hittite et Asianique, Paris 1930 vd.
StBoT	Studien zu den Boğazköy-Texten, Wiesbaden 1965 vd.
THeth	Texte der Hethiter, Heidelberg 1971 vd.
VBoT	Verstreute Boghazköi-Texte, Marburg 1930.
WO	Die Welt des Orients, Göttingen.
WVDOG	Wissenschaftliche Veröffentlichung der Deutschen Orient-Gesellschaft.

GRAMERE AİT VE DİĞER KISALTMALAR

a.g.e	: adı geçen eser
Akk.	: Akkusativ
ay.	: arka yüz
bkz.	: bakınız
ev.	: Çeviri
d.n.	: dip not
Dur.	: Durativ
h.	: Hititçe
krş.	: karşılaştırınız
M.Ö.	: Milattan önce
y.	: n yüz
Pl.	: Plural
Prs.	: Presens
süt.	: sütun
tml.	: tamamlama
terc.	: tercüme
trans.	: transkripsiyon
vd.	: ve devamı

TRANSKRİPSİYON VE DİĞER YERLERDE KULLANILAN İŞARETLER

- [] : Tabletın o kısmının kırık olduğunu göstermektedir.
- [()] : Yuvarlak parantez içindeki kısmın metnin duplikatı ya da paralelinden tamamlandığını göstermektedir.
- [. .] : Kırık metin yerlerinde sayısı yaklaşık olarak hesaplanabilen işaretler için kullanılmıştır.
- [x] : Kırık metin yerlerinde sayısı hesaplanamayan işaretler için kullanılmıştır.
- () : Tercümelerin daha açık bir şekilde anlaşılması için yapılan ilaveleri göstermektedir.
- + : Direkt joinleri göstermektedir.
- (+) : İndirekt joinleri göstermektedir.
- < > : Metni yazmış olan kâtip tarafından unutulmuş olan işaretleri içine almaktadır.
- ? : İşaretin okunuşunun kesin olmadığını göstermektedir.
- (?) : Tercümenin şüpheli olduğunu göstermektedir.
- (??) : Tercümenin çok şüpheli olduğunu göstermektedir.
- . : Sesli harfler altında ilgili işaretin kırık olduğunu göstermektedir.
- .. : Sesli harfler altında ilgili işaretin çok kırık olduğunu göstermektedir.
- ! : Kendisinden önce gelen işaretin beklenenden farklı olduğunu

göstermektedir.

_____ . _____

: Tabletın paragraf ayırımını göstermektedir.

§

: Paragrafların başını göstermektedir.

x+1

: Tabletın baş kısmının tam olmadığını, satır numaralarının görünen bu ilk satırdan başladığını göstermektedir.

✓

: Satır sayısının üzerinde kullanılmaktadır. Tabletın baş kısmının tam olmadığını, satır numaralarının görünen bu ilk satırdan başladığını göstermektedir.

x

: Okunamayan işaret ya da işaretler için kullanılmaktadır.

GİRİŞ

M.Ö. II. binyılda Kızılırmak kavsi çekirdek bölge olmak üzere Anadolu'da yaşamış ve Eski Yakın Doğu'nun en büyük uygarlıklarından birini kurmuş olan Hititler, bu topraklarda yüzyıllar boyu hüküm sürmüşlerdir. Anadolu'ya nereden göç ettikleri ya da göç edip etmedikleri hâlâ tartışma konusu olan Hititler ile ilgili, yapılan kazılar sonucunda başta Boğazköy olmak üzere çeşitli merkezlerde binlerce çiviyazılı kil tablet ele geçmiştir. Bunlar arasında bulunan ve tezimizin konusunu oluşturan, Eski Krallık'ın son kralı olarak da bilinen kral Telipinu¹ (M.Ö. 1525-1500)² ile ilgili bugüne kadar; bu kralın fermanını³, Kizzuvatna kralı İşputahşu ile yaptığı antlaşmayı, Lavazantiya'da Lahha'ya karşı yaptığı seferi ve kendi adını içeren tabletler ele geçmiştir. Özellikle Telipinu'nun fermanı ve Kizzuvatnalı İşputahşu ile yaptığı antlaşma Hitit tarihi bakımından oldukça önemlidir. Tarihi sonuçları olan bu iki belgeden Telipinu Fermanı'nın Hitit tarihinde tahta geçiş yarasını düzenlemesi, İşputahşu ile yapılan antlaşmanın ise Hititler'in bilinen ilk antlaşması⁴ olması nedeniyle üzerinde önemle durulması gereken konular olduğunu düşünmekteyiz.

¹ Hardy 1941: 212; Gurney 1990: 19.

² Telipinu'nun hükümdarlık dönemi hakkında araştırmacılar arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Ancak biz genel görüş olan ve Orta Kronoloji'ye göre verilen bu tarihi esas aldık. Ayrıca bkz. Riemschneider 1954: 28; Dinçol 1982: 30; Desideri-Jasink 1990: 53; Gurney 1990: 181.

³ Telipinu'nun bu belgesini araştırmacılar farklı şekilde yorumlamaktadırlar. Kimi araştırmacı genelge, kimi bildiri, kimi anayasa, kimisi ise ferman olarak adlandırmaktadır. Ancak tarafımızca bu belge, kralın bundan sonraki (yani kendisi ile başlayan dönemden sonrası) dönem için koyduğu kuralları ve talimatları içerdiği için 'ferman' olarak düşünülüp bu şekilde adlandırılmıştır.

⁴ Ünal 2002: 72.

Eski Hitit tarihini en iyi öğrenebileceğimiz kaynaklardan biri olan fermanında⁵ Telipinu; kendisinden önceki dönemlerde meydana gelen olayları özetlemiş ve tahta çıkış sırasını belirli bir düzende vermiştir⁶. Hititbilimciler tarafından Kargaşa Dönemi olarak da adlandırılan Telipinu'dan önceki I. Murşili'nin öldürülmesi ile başlayan dönem, taht kavgalarının yaşandığı ve devletin istikrarsızlığa düştüğü bir devredir⁷. Ancak Hitit tarihi için bir dönüm noktası olan Telipinu'nun tahta geçişi ile devlet içinde düzen yeniden sağlanmıştır. Böylece yok olmanın eşiğine gelen Hitit Devleti eski günlerine dönmeye ve krallık büyümeğe başlamıştır⁸. Bir devletin iç huzurunun olması o devletin sürekliliği açısından oldukça önemlidir. Çünkü tarih boyunca birçok uygarlığın yıkılışında iç faktörler önemli rol oynamıştır. Bu nedenle Telipinu'nun fermanı çok büyük bir öneme sahiptir. Bizim çalışmamızın da en önemli kaynağını oluşturan bu metin ile Hitit tarihinin belirli bir dönemi aydınlanmış ve siyasi, hukuksal ve yönetsel niteliği⁹ ile sahamıza çok önemli bilgiler bırakmıştır. Telipinu'nun fermanında değinilen konular yalnızca tarihi giriş bölümü ve tahta geçiş sırası ile sınırlı kalmamıştır. Telipinu bu düzenlemesinde *panku*'nun (asiller/soylular meclisi¹⁰) görev ve yetkilerini belirlemiş, hak ve adalet, cinayet ve büyücülük gibi konularda da düzenlemeler yapmıştır. Telipinu'nun Kizzuvatnalı İşputahşu ile yaptığı antlaşma metni ise çok sağlam olmamasına rağmen metinden anlaşıldığı kadarı ile Hitit Devleti'nin bilinen en eski antlaşması olarak değerlendirilmektedir. Telipinu'nun dönemi ile ilgili olarak ele geçen

⁵ Goetze 1957: 84.

⁶ Dinçol 1982: 30.

⁷ Gurney 1973a: 251.

⁸ Hardy 1941: 209.

⁹ de Martino 2006 (çev. Özbayoğlu): 41.

¹⁰ Goetze 1957: 87.

belgelerden Lavazantiya’da yerel bir Hitit yöneticisi olduğu düşünölen Lahha¹¹ üzerine yaptığı sefer, Lahha’nın kendisine başkaldırmasından dolaydır. Ayrıca Telipinu’nun adının geçtiği ve konusu hakkında fikir sahibi olmamızın fazla mümkün olmadığı bir tablet fragmanı da bu kral ile ilgili diğer bir belgedir. Tezimizde tüm bu bölümler ayrıntıları ile incelenmiş ve transkripsiyon, tercüme ve yorumlar ilgili kısımlarda tarafımızdan verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın kaynağını oluşturan metinlerden Telipinu’nun fermanı ile ilgili metinler CTH 19’da, Lahha’ya karşı seferi ile ilgili metinler CTH 20’de, İşputahşu ile yaptığı antlaşma ile ilgili metinler CTH 21’de, Telipinu’nun adının geçtiği fragman CTH 22’de olmak üzere ilk olarak E. Laroche tarafından yayınlanan katalogda biraraya getirilmiştir. Ayrıca bu metinler daha sonra biri B. J. Collins¹² diğer S. Koşak-G. G. W. Müller¹³ tarafından hazırlanan kataloglarda da aynı katalog numaraları altında biraraya getirilmiştir. Telipinu’nun fermanı ve İşputahşu ile yaptığı antlaşma metni Hititçe ve Akadça olmak üzere iki ayrı versiyondan oluşmaktadır. Lahha üzerine yaptığı sefer ile ilgili metin ve adının geçtiği fragman ise Hititçe’dir. Tezimizde ayrıntılarını vermeye çalışacağımız ve işleyeceğimiz bu metinlerden Telipinu’nun fermanı diğerlerine göre çok daha iyi korunmuştur ve onun hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz en iyi kaynaktır. Ancak bu kral ile ilgili diğer belgeler çok sağlam olmadıkları için ne yazık ki ilgili metinlerde geçen konular hakkında yeterince bilgi sahibi olamamaktayız.

¹¹ Carruba 1974: 78-79.

¹² Collins 2005.

¹³ Koşak-Müller 2006.

Çalışmamız süresince yaptığımız araştırmalarda Telipinu hakkında yapılan çalışmaların, Hitit tarihindeki önemi ve metnin oldukça sağlam olmasından dolayı daha çok bu kralın fermanı üzerine yoğunlaştığı tarafımızdan anlaşılmıştır. Daha önce yapılan çalışmalarda 1926'da E. Forrer¹⁴ Telipinu Fermanı'nın transkripsiyonunu, 1935'te E.H. Sturtevant-G. Bechtel¹⁵, 1970'te W. Eisele (Doktora Tezi)¹⁶ Telipinu Fermanı'nın transkripsiyon ve tercümesini vermişlerdir. Fermanının dışında Telipinu ile ilgili diğer metinlerin de, İşputahşu ile Telipinu arasında yapılan antlaşma hariç, tümüyle ele alındığı bütünleyici tek çalışma Inge Hoffmann'a¹⁷ aittir. Hoffmann bu çalışmasında Telipinu'nun fermanının, Lahha'ya karşı olan seferinin transkripsiyonunu ve tercümesini ve adının yer aldığı fragmanın transkripsiyonunu vermiştir. Ancak çalışmamız sırasında daha önce yapılan bu çalışmaları yeniden ele alıp eksik gördüğümüz kısımları tamamlamayı ve yeni bir değerlendirme yapmayı düşündük. Bu nedenle Telipinu'nun Kizzuvatna kralı İşputahşu ile yaptığı antlaşmanın transkripsiyon ve tercümesi de çalışmamızda sunulmuş ve böylece bu kral ile ilgili tüm çiviyazılı metinler bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Tezimiz süresince bu kral hakkında eldeki çiviyazılı kaynaklar ve sahamız araştırmacılarının yaptıkları çalışmalar ayrıntılı bir biçimde incelenerek hem metinlerin transkripsiyon ve tercümeleri yapılmış hem de Telipinu dönemi yeniden ele alınarak değerlendirilmeye ve sunulmaya çalışılmıştır.

¹⁴ Forrer 1926: 40-53.

¹⁵ Sturtevant-Bechtel 1935: 175-200. Ancak bu çalışmada §13-17 ve §34-48 arası bulunmamaktadır.

¹⁶ Eisele 1970.

¹⁷ Hoffmann 1984.

I. TELİPİNÜ FERMANI

Genel olarak, Eski Hitit Dönemi'ni en iyi anlatan kaynaklardan biri olma özelliğini taşıyan Telipinu Fermanı, bu dönemin özetlendiği ve Hitit Devleti'nde tahta geçiş sırasının Telipinu tarafından düzenlendiği bir belgedir¹⁸. Hitit Devleti'nin yok olmanın eşiğine geldiği I. Murşili'nin ölümünden Telipinu'ya kadar olan dönem bu kral tarafından fermanda aktarılmıştır. Tahta çıkışı ile bu istikrarsız döneme son veren Telipinu, tahta çıkışı düzenleyen kurallar ile kendi krallığını da meşrulaştırmış oluyordu¹⁹. Çünkü kendisi, metinde “Ben Telipinu babamın tahtına oturduğum zaman²⁰” şeklindeki Hitit krallarının kalıplaşmış ifadesini kullansa da kraliyet ailesinde damat olarak gözükmektedir ve kraliyet soyundan gelip gelmediği tartışma konusudur. Bu ifadeyi kullanmasında tahtın kraliyet ailesine ait olduğu düşüncesi de olabilir²¹. Telipinu, metinde de belirttiği gibi kendisinden önceki kral I. Huzziya'nın kızkardeşi İştapariya ile evlidir²². Böylece bu ferman tahta geçiş sırasını düzenlemesi yanında Telipinu'nun krallığını da yasalaştırmış olmakta idi. Telipinu'nun oluşturduğu ferman genel itibari ile²³ Hitit İmparatorluk Dönemi'nde uygulanmıştır²⁴. İmparatorluk dönemindeki tahta geçiş sırasına bakıldığında Telipinu'nun fermanda koyduğu kurala göre bir düzenin

¹⁸ Dinçol 1982: 30.

¹⁹ Cohen 2002: 155.

²⁰ Telipinu Fermanı öy. II §24 16. Hoffmann 1984: 28.

²¹ Gurney 1973b: 663.

²² Telipinu Fermanı öy. II §22 9-10. Hoffmann 1984: 26.

²³ Hitit İmparatorluk Dönemi'nde Telipinu'nun fermanının çiğnendiği istisnai bir durum III. Hattuşili dönemine tarihlenir. Bu hükümdar, yeğeni Urhi-Teşup'u tahttan uzaklaştırmış ve kendisi başa geçerek fermanı ihlal etmiştir. bkz. Gurney 1990: 145.

²⁴ Goetze 1957: 87; Akurgal 1987: 64; Gurney 1990: 19.

takip edildiği görülmektedir. Buradan yola çıkararak fermanın bu dönemde, hükümdarlık ile ilgili kısmının uygulandığı söylenebilir.

I.1. Telipinu'dan önce Hitit Devleti'nin Durumu

Ferman, Telipinu'nun kendisinden önceki kralların döneminde meydana gelen olayların nakledildiği bir giriş ile başlamaktadır. Fermenda kralların tahta geçiş sırasına göre bir anlatım tarzı izlenmiş yani oluşan olaylar belirli bir tasarıya göre verilmiřtir²⁵. Fermanın tarihsel bir giriş formuna²⁶ sahip olan bu bölümünde Telipinu Hitit tarihini Labarna ile bařlatmaktadır²⁷. Burada Labarna, I. Hattuşili, I. Muşili dönemleri aktarılmakta ve bu kralların zamanında oluşan birlik ve beraberliğe değinilmektedir. Telipinu Fermanı'nda bu dönemler Hitit Devleti'nin gelişme dönemi olarak anlatılmaktadır²⁸. Telipinu'nun Labarna, Hattuşili ve Muşili dönemlerini aktarıırken genellikle adı geçen kralların başarıları ile ilgili aynı ifadeleri kullanması, krallığın içinde bulunduğu kötü durum gözönüne alındığında, onun tekrar o eski günlerdeki istikrarı yakalamak için oluşturduğu bu düzenlemeyi (yani fermanı) haklı çıkarma isteğinden kaynaklanmış olabilir. Belki de bu anlatılanlar Telipinu'nun kendince oluşturduğu bir dřncedir²⁹ ya da bu bölümde ahlaki yönden bir ders verdiği için onun

²⁵ de Martino 2006 (ev. Özbayoğlu): 41.

²⁶ Cancik 1976: 64.

²⁷ Telipinu Fermanı y. I §1 2. Hoffmann 1984: 12. Telipinu'nun böyle bir varsayımı altında, Labarna'dan yaklaşık beş nesil sonra yaşamış olması ve Labarna'dan önceki hükümdar ile ilgili büyük olasılıkla herhangi bir şey bilmemesi yatabilir. bkz. Gurney 1973a: 237.

²⁸ de Martino 2006 (ev. Özbayoğlu): 41.

²⁹ Gurney 1973a: 246.

başarılı bir hükümdarı anlatmaktaki kasıtlı tercihi olabilir³⁰. Labarna dönemi anlatılırken Hititler'in hakimiyeti altındaki bazı yerler de verilmektedir. Bu yerler Hupışna, Tuvanuva, Nenaşşa, Landa, Zallara, Puruşhanda ve Luşna³¹ kentleridir. Burada belirtilen yer adları sayesinde Hititler'in o dönemdeki yayılım alanları hakkında da bilgi sahibi olmaktayız. Topraklar genişledikçe prenslerin bu kentlere yönetici olarak gönderildikleri ve buraları yönettikleri, fermana vurgulanmaktadır. Bu şekilde, kral kendi oğullarını fethedilen yerlere gönderip muhtemelen hem yönetim olarak buraları en yakını olan insanlara emanet etmiş hem de prenslerin devlet yönetimi için yetişmelerini sağlamış oluyordu.

Eski Hitit tarihindeki kanlı olayların I. Muşşili'nin ölümü ile başladığı bilinmektedir. Ancak, aslında bu olayların I. Hattuşili dönemine kadar gittiğini fermanlardan öğrenmekteyiz. Bu kral dönemi hakkında her ne kadar başarılarından söz edilse dahi prenslerin uyruklarının efendilerine karşı yaptıkları sadakatsizlikler ve kan dökme eylemleri Telipinu tarafından aktarılmaktadır³². I. Hattuşili'nin zamanında da Telipinu'dan önceki dönemde gerçekleşen taht kavgalarının bazı prens ve prensesler arasında meydana geldiğini onun (I. Hattuşili'nin) vasiyetname niteliği taşıyan belgesinden öğrenmekteyiz³³. I. Hattuşili ile ilgili ilginç bir diğer konu, onun Labarna (Telipinu Fermanı'nda adı geçen) ile aynı kişi olduğunun düşünülmesidir. Bunun nedenleri arasında hem Telipinu'nun bu iki ad ile ilgili paralel pasajlara yer vermesi hem

³⁰ Bin-Nun 1975: 60.

³¹ Telipinu Fermanı öy. I §4 10-11. Hoffmann 1984: 14. Hupışna, Landa, Luşna, Nenaşşa, Puruşhanda, Tuvanuva ve Zallara için bkz. Ertem 1973: 51-52, 85, 89, 99, 113, 148, 161; del Monte 1978: 117-119, 242-243, 252, 282-283, 447-449; 488-489.

³² Telipinu Fermanı öy. I §7 21-23. Hoffmann 1984: 16.

³³ Dinçol 1982: 30.

de kral ve kraliçelerin adlarını veren Kurban Listeleri'nde kraliçe Kadduşi'nin yanına Labarna ya da Hattuşili'nin yerleştirilmesi gösterilmektedir.³⁴ Ancak Telipinu Fermanı'nda bu iki kişinin farklı kişiler oldukları, ikisinin dönemlerinin ayrı ayrı anlatıldığı paragraflardan anlaşılmaktadır. Zaten Labarna döneminde geçen yer adlarına Hattuşili döneminde değinilmemiştir. Ayrıca Hattuşili, Labarna (II) adı ile anıldığı gibi³⁵ bir diğer kanıt Boğazköy'de bulunan haç biçimindeki mühürdür. İmparatorluk dönemine tarihlenen bu mühür Labarna ve Hattuşili'yi ayırmaktadır³⁶. Telipinu'nun I. Hattuşili'den sonra anlattığı I. Murşili dönemi de yine başarılarla ve devletin genişlemesiyle karşımıza çıkmaktadır. Murşili'nin döneminde ülkedeki birlik onun ölümüne kadar devam etmiş, ayrıca Halep ve Babil'i³⁷ fethedip oraların mallarını ve NAM.RA (sivil tutsaklarını/sürgün edilmiş, göç ettirilmiş halk³⁸)'larını Hattuşa'ya götürmüştür. Bu sırada Hurri askerleriyle de savaştığından söz edilmektedir. Ancak Telipinu, Murşili'nin Hurriler ile karşılaştığı kısmı Babil'e karşı olan zaferinden sonra belirtmektedir. Murşili'nin Hurriler ile karşılaştıktan sonra Babil'in sivil tutsaklarını ve mallarını başkente götürdüğünü söylemektedir. Gurney, bu durumun bir karmaşıklık yaratmış olduğunu ve bu iki olayın sırasında bir hata yapıldığını, Hurriler'in Murşili'ye kendi yolu üstünde (yani, Anadolu'ya dönüş yolu üstünde) saldırdığını düşünmektedir³⁹.

³⁴ Dinçol ve diğerleri 1993: 104. Ayrıca bkz. Otten 1951: 64.

³⁵ Otten 1951: 63; Dinçol ve diğerleri 1993: 104.

³⁶ Diçol ve diğerleri 1993: 104. Ayrıca bkz. Gurney 1973a: 236.

³⁷ Bir Babil tabletinde bulunan kısa bir notun yardımı ile Babil'e yapılan bu seferin tarihi (M.Ö. 1594) ve ayrıca Murşili'nin çağdaşı belirlenmektedir. 'Şamşuditana zamanında Hititli, Akad ülkesine yürüdü' şeklindeki not Murşili'nin çağdaşı hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. bkz. Dinçol 1982: 30.

³⁸ Klengel 1999: 82. Rüster-Neu bu kelimeyi "esir (harp esiri), bir kimseye bağımlı olan (köle)" olarak tercüme etmişlerdir. bkz. Rüster-Neu 1989: 339. Kelimenin Hititçesi *arnu~~u~~ala-* için bkz. Alp 1949: 245-270; Friedrich 1952: 32; Friedrich-Kammenhuber 1975: 336-339; Tischler 1977: 64.

³⁹ Gurney 1973a: 251; de Martino 2006 (çev. Özbayoğlu): 41. Yorum için bkz. Sturtevant-Bechtel 1935: 196.

Ancak Babil'i fethettiğinin hemen sonrasında Hurriler'in Hitit ordusuna saldırmış olabileceği ve Muşşili'nin Hurriler'i saf dışı bıraktıktan sonra Babil'in sahip olduklarını başkent Hattuşa'ya taşıdığı da düşünülebilir. Ayrıca Hurriler kral Hantili döneminde de geçmektedir. Kargaşa döneminde artık ülkenin ekonomisi için de katkı sağlayan ganimetler elde edilememiştir. Çünkü uzunca bir dönem Hitit Devleti iç sorunlarla uğraştığı için dışarı yönelememiş ve ülke bu yüzden gittikçe küçülmüştür. Muşşili'nin ölümü kız kardeşi Harapşili (Harapşeki)⁴⁰, nin kocası ve sarayda sâki olan Hantili ve ileride kral olacak Zidanta'nın elinden olmuştur. Zidanta, Hantili'nin kızı ile evlidir ve dolayısıyla damadıdır⁴¹. Zidanta ve Hantili bir suikast planı hazırlayıp Muşşili'yi öldürmüşlerdir. Kurban Listeleri'nde Muşşili ile birlikte adı geçen Kali'nin ölümü ile ilgili herhangi bir şey bilinmemektedir⁴². İşte bu olay Hitit Devleti'ni büyük bir karmaşaya sürükleyen ve ülkeyi yok olma durumuna getiren olayların başlangıcını teşkil etmiştir. Labarna'nın krallığı ile başlayan ve Hattuşili ile devam eden birlik beraberlik olasılıkla Muşşili ülke dışında iken aile üyelerinin taht üzerindeki emelleri nedeniyle bozulmuştur. Bunun sonucunda Muşşili öldürülmüş; ancak en büyük zararı Hatti ülkesi görmüştür. Bu olaydan sonra taht kavgaları artmış, cinayetler devam etmiştir. İç huzurun yerini böyle karışıklıkların alması eldeki toprakların kaybedilmesine ve yerel devletler

⁴⁰ Muşşili'nin kızkardeşi ve Hantili'nin eşi olan Harapşili (Harapşeki)'nin adı belgelerde iki şekilde de geçmektedir. Metnimizde (A I 31)'de Harapşili olarak geçerken (B I 31)'de ve kurban listelerinde Harapşeki olarak geçmektedir. Ayrıca bir de kral Telipinu'nun kızı ve Alluvamna'nın eşi olan Harapşeki vardır. Ancak onun adı da kurban listelerinde Harapşili olarak verilmektedir. Görüldüğü gibi önceki gelenekler bu iki kraliçenin adını karıştırmış ve hangi adın hangisine ait olduğunu anlamak imkansız bir hâl almaktadır. Farklı ad kullanımları aynı kişinin değişik varyantları olabilir. Yine de çiviyazılı kaynakların listelerden daha güvenilir olduğu sanıldığından KUB XXVI 77 rehberliğinde Harapşeki Telipinu'nun kızı, Harapşili ise Muşşili'nin kızkardeşi olarak kabul edilmektedir. Otten 1938: 46-47; Otten 1951: 64; Bin-Nun 1975: 86 d.n. 128.

⁴¹ Gurney 1973b: 660; Bin-Nun 1975: 91; Akurgal 1987: 62; Dinçol ve diğerleri 1993: 105; Klengel 1999: 69; Ünal 2002: 65.

⁴² Bin-Nun 1975: 88. Ayrıca bkz. Otten 1938: 46-47; Otten 1951: 64.

arasında oluşturulan bağlarda kopmaya neden olmuştur⁴³. Labarna-Hattuşili-Murşili dönemleri ne kadar Hitit Devleti'nin gelişim gösterdiği dönemlerse, Hantili-Zidanta-Ammuna-Huzziya dönemleri bir o kadar devletin gerileyip çöküşe yaklaştığı dönemlerdir.

I. Murşili'den sonra kral olan Hantili; hükümdarlığı döneminde Suriye üzerindeki Hitit etki alanını elde tutma siyasetini sürdürmüş, ayrıca Hatti ülkesinin savunması için surlar inşa ettirmiştir⁴⁴. Fermanda ise Hantili'nin krallığı döneminin başından itibaren başlayan olumsuzluklara değinilmektedir. Ülkelerin ona karşı baş kaldırdıkları, asker vermemeye başladıkları⁴⁵, Hurriler'in Hatti'ye geldikleri ve Hatti'yi kuşattıkları belirtilmektedir⁴⁶. Metnin devamında Şukziya⁴⁷ kenti kraliçesinin çocukları ile öldürülmesinden söz edilmektedir. Bu olayda, İlaliuma⁴⁸ adlı bir kişinin saray görevlilerini gizlice yolladığı ve kraliçeyi öldürmeleri için talimat verdiği anlatılır. Belgenin Hititçe versiyonunun bu konu ile ilgili paragrafları⁴⁹ çok sağlam olmadığından, Şukziya kenti kraliçesinin kim olduğu ve bu bölümün başlangıcında meydana gelen olaylar hakkında yeterli bilgi edinilememektedir. Ancak belgenin Akadça versiyonunun transkripsiyonunda bu bölüm açıklığa kavuşmaktadır. Akadça versiyonu, kırık olan

⁴³ Dinçol 1982: 30.

⁴⁴ Akurgal 1987: 62.

⁴⁵ Telipinu metni öy. I §12 36-37'de Hatti'ye asker vermeyen memleketlerin Aştata, Şukziya, Hurpana ve Kargamış olduğu belirtilmektedir. bkz. Hoffmann 1984: 20.

⁴⁶ Helck, bu metin kısımları ile ilgili olarak, Hititçe ve Akadça cümleleri birbirine eş tutan Schuler'in 'Die Kaškäer' adlı çalışmasında Hititçe ve Akadça fragmanların birbirlerini önemli derecede tamamladıklarını ortaya çıkardığını belirtmektedir. Bu tamamlama ile; Hurriler'in ülkeye doğru yöneldiklerinde tanrıların Kaşkalar'ı^{??} çağırdıkları ve onların yenilmesini sağladıkları, daha sonra tanrıların Hurriler'i ülkeden kovdukları şeklinde bir sonuç ortaya çıkmaktadır. bkz. Helck 1984: 104-105.

⁴⁷ bkz. Klengel 1999: 81. Şukziya için bkz. Ertem 1973: 126; del Monte-Tischler 1978: 363-364.

⁴⁸ Laroche 1966: 78.

⁴⁹ bkz. §15-17.

Hititçe versiyondaki boşlukları doldurmaktadır⁵⁰. Akadça versiyonda bu kraliçenin Hantili'nin eşi Harapşili (Harapşeki) olduğu ve o sırada çocukları ile Şukziya'da bulunduğu anlaşılmaktadır. Kraliçe o sırada Şukziya kentinde muhtemelen Hurriler'den kaçtığı için bulunmaktadır⁵¹. Ancak kraliçe ve çocuklarının Hurriler tarafından öldürülmediği metinden anlaşılmaktadır. Çünkü metinde İlaliüma'nın saray görevlilerini gizli bir biçimde gönderdiği söylenmektedir. Bu ifadeden, bu olayın kraliçe ve çocuklarına karşı planlanmış bir suikast olduğu düşünülebilir. Metnin devamında Hantili'nin Şukziya kenti kraliçesine ne olduğunu soruşturduğu ve kraliçenin çocukları ile birlikte çalıklara sürülüp öldürüldüğü anlatılır. Onların kafaları kesilerek öldürülmüş oldukları düşünülmektedir⁵².

Fermanda, Hantili yaşlandığı zaman, Murşili'nin öldürülmesinde işbirliği yaptığı Zidanta'nın bu kez de onun oğlu Pişeni (Kaşşeni⁵³)'yi, Pişeni'nin oğullarını ve önde gelen hizmetkârlarını öldürdüğü anlatılır. Görüldüğü gibi daha önce Murşili'nin ölümünde rol oynayan Zidanta tahta göz dikmiş ve tahtın olası veliahtlarını ortadan kaldırarak amacına ulaşmış ve de kral olmuştur. Zidanta'nın bu hedefi için işe, daha önce geçen Şukziya olayında kraliçe ve çocuklarının öldürülmesi ile başladığı düşünülebilir. Çünkü hükümdarlık için tahta aday olabilecek bütün veliahtları ortadan kaldırmayı istemiş olması akla yakın gelmektedir⁵⁴. Metinde Zidanta'nın üst düzeydeki

⁵⁰ Telipinu Fermanı'nın 'Şukziya' bölümü ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Helck 1984: 103-108.

⁵¹ Bin-Nun 1975: 28 ve d.n. 66. krş. Ünal 2002: 71.

⁵² Helck 1984: 108.

⁵³ Gurney 1973b: 660; Carruba 1974: 76 d.n. 9.

⁵⁴ Bin-Nun 1975: 91-92.

kişileri de öldürdüğü belirtilir. Zidanta'nın taht için olan isteği onu acımasızlaştırmış olmalı; çünkü yaptığı eylemler bunun bir göstergesi durumundadır.

Zidanta ile ilgili elde pek fazla belge mevcut değildir. Onun hakkında bilgi sahibi olunan kaynak Telipinu Fermanı'dır. Kizzuvatna kralı Pilliya ile yapılan bir antlaşmanın I. Zidanta dönemine mi yoksa II. Zidanta dönemine mi tarihlendiği kesin değildir. Bu antlaşmanın II. Zidanta'ya tarihlenmesi daha büyük bir olasılıktır⁵⁵. İlginç bir biçimde Zidanta'nın ve karısının adına kurban listelerinde rastlanmamaktadır⁵⁶. Bu durum bir bakıma tarihi metinlerin listelerden daha güvenilir kaynaklar olduğuna işaret etmektedir.

Tekrar Telipinu'nun anlattıklarına dönüldüğünde Zidanta'nın tahtta pek uzun kalmadığı anlaşılmaktadır. Bu sefer de Ammuna babasını öldürüp tahta geçmiştir. Ancak onun krallık süresinde ülkenin başına birçok felaketin geldiği, birçok ülkenin⁵⁷ ona düşman olduğu ve seferlerin tümünde başarısız olunduğu görülmektedir. Telipinu, Ammuna'yı "felaket hükümdarı" olarak göstermektedir⁵⁸. Telipinu'ya göre başa gelen bu kötü olaylar tanrıların cezalandırmasıdır. Yine de tüm bunlara rağmen Hititler'deki taht kavgaları bir türlü bitmek bilmemiş ve Ammuna'dan sonra da devam etmiştir. Ayrıca Ammuna'nın adı Kurban Listeleri'nde Tavanna adlı bir kadınla geçmektedir. Bu kadın onun ya kız kardeşi ya da karısı olabilir⁵⁹. Fakat bu kadından da Telipinu Fermanı,

⁵⁵ Otten 1951: 130; Kammenhuber 1958: 141 d.n. 30; Akurgal 1987: 63; Ünal 2002: 127.

⁵⁶ Bin-Nun 1975: 93.

⁵⁷ Telipinu Fermanı öy. II §21 1-2. Hoffmann 1984: 26. bkz. Klengel 1999: 74.

⁵⁸ Klengel 1999: 74.

⁵⁹ Bin-Nun 1975: 94. Ayrıca bkz. Otten 1951: 64.

daha önce değindiğimiz Kadduşi, Kali adlı kadınlar ve Zidanta'nın karısı gibi hiç söz etmemektedir.

Ammuna'dan sonra, saray muhafızlarının başı Zuru'nun kendi oğlu altın mızrak adamı olan Tahurvaili'yi gönderdiği ve onun Tittiya'yı ve oğullarını ailesi ile birlikte öldürdüğü, kurye (haberci) Taruğu'yu gönderip onun da Hantili'yi ve çocuklarını öldürdüğü belirtilmektedir. Bu cinayetlerin ardından Huzziya kral olmuştur. Metinde adı geçen bu kişiler ile ilgili yeterince bilgi bulunmadığını görmekteyiz. Ancak bu kısım şu şekilde yorumlanabilir. Belgenin daha önceki bölümlerini anlatırken belirttiğimiz gibi tahtın varisi olan her insan uygarlıklar tarihine bakıldığı zaman tehlikede olmuştur. Şimdi bu durumda Ammuna'nın ölümü ile tahta aday durumda olan kişi bu kralın oğlu olduğuna göre krallıkta gözü olan kişilerin hedefi bu adayı ortadan kaldırmaktır. Buradan hareketle öldürülen Tittiya ve Hantili'nin Ammuna'nın oğulları ve tahtın varisleri olma ihtimali oldukça yüksektir⁶⁰. Bu cinayet olayını yaptıran Zuru ise Ammuna'nın erkek kardeşi olabilir. Çünkü Hitit tarihine bakıldığında en yüksek mevkilerde kralın yakınlarının olduğu bilinmektedir. Bununla ilgili olarak Hitit tarihinde bazı örnekler vardır. Eğer Hititler'de böyle bir gelenek varsa Zuru muhtemelen Ammuna'nın erkek kardeşi olabilir⁶¹. Zuru'nun krallık ile olan bağı hakkında bir diğer görüş onun kral Ammuna'nın kız kardeşi ile evli olduğudur⁶². Cinayet olayını işleyen Tahurvaili Zuru'nun oğludur. Ancak belge Taruğu'nun bu iki kişi ile akrabalık yönü

⁶⁰ Dinçol 1982: 31; de Martino 2006 (çev. Özbayoğlu): 42.

⁶¹ Beal 1992: 329 ve d.n. 1257. Farklı olarak Bin-Nun, Zuru'nun Huzziya'nın erkek kardeşi olduğu önerisini vermiştir. bkz. Bin-Nun 1973: 8.

⁶² Dinçol 1982: 31.

bulduğuna dair herhangi bir bilgi vermemektedir. Tahta geçen Huzziya da bu eyleme karşı herhangi bir önlem almamıştır. O halde Taruḫṣu ve Huzziya olasılıkla yalnızca komployu yapan kişilerdendir ve ikisinin de Zuru ve Tahurvaili ile hiçbir kan bağı yoktur⁶³. Bunu metnin ilerleyen satırlarından anlayabilmekteyiz. Çünkü metinde Huzziya'nın beş erkek kardeşi olduğu anlaşılmaktadır⁶⁴.

öy. II

§23 13 V Š[E]Š^{MEŠ}-ŠU nu-uš-ma-aš É^{MEŠ} tág-ga-aš-ta pa-a-an-du-ya-az a-
ša-an-du

14 nu-ya-[z]a az-zi-ik-kán-du ak-ku-uš-kán-du i-da-a-lu-ma-aš-ma-aš-
kán li-e

15 tág-ga-na-aš nu tar-ši-ki-mi a-pí-e-ya-mu i-da-lu i-e-er ú-ga-ya-ru-uš
HUL-lu [Ú-UL i-ia-mi]

§23 13 Onun (Huzziya'nın) beş erkek kar[de]şi (vardı). (Telipinu) onlara evler
dağıttı (ve şöyle dedi): “Gitsinler! (El altında) olsunlar!

14 Yesinler, içsinler! Fakat onlara hiç kimse (kötü bir) girişimde olmasın
(bulunmasın)!

15 Ve şöyle dedi: “Onlar bana kötü davrandılar. Ben onlara kötü
[davranmayacağım].”

⁶³ Carruba 1974: 77.

⁶⁴ Ayrıca bkz. Hardy 1941: 208; Gurney 1973b: 663; Carruba 1974: 76; Klengel 1999: 77. krş. Bin-Nun 1975: 219.

Telipinu'nun onları kendisine kötülük yapmak istedikleri için sürdüğü ve daha sonra bu kişilerin başkaları tarafından öldürüldüğü belirtilmektedir. Bu cinayetin ardından Telipinu; Tahurvaili, Taruḫšu ve Tanuva'yı olaydan sorumlu tutmuş ve *panku* onları yargılamıştır. Eğer durum Telipinu'nun aktardığı gibi ise öldürülen Huzziya'nın daha önce de belirttiğimiz gibi Zuru, Tahurvaili ve Taruḫšu ile kan bağı olmadığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü metin Huzziya'nın kardeşleri ile birlikte ortadan kaldırıldığını belirtmektedir.

öy. II

§26 26 [LUGA]L-uš Ú-UL š[a-qa-a]ḫ-[ḫu-]u-un¹ [nu-kán]^m[Hu-]u[z-zi-]i[a-
a]n Û ŠEŠ^{MEŠ}-ŠU an-d[a ku-en-ta]

§26 26 Ben [kra]l (Telipinu) b[ilemedi]m. [Ḫuzziya]'yı ve kardeşlerini orada
(Telipinu'nun evvelce getirdiği yerde) [öldürdü].

O halde Huzziya kimdi? Belge bu konu ile ilgili bilgi vermemektedir. Huzziya belgede bir anda kral olarak ortaya çıkar. Fakat kim olduğu ve aile üyelerinin kimler olduğu hakkında, en büyük kız kardeşi İştapariya dışında, ne yazık ki bilgi yoktur. Belki de kendisi Ammuna'nın oğlu idi. Ancak kendisinden büyük olan Hantili ve Tittiya'dan dolayı taht sırasında öncelikli olmadığından, Zuru ile bir plan yapıp onları öldürtmüş ve tahta çıkmış olabilir⁶⁵. Bu konudaki bir başka görüş, Huzziya'nın krallık ailesine evlilik bağı ile girdiği, Telipinu'nun da Ammuna'nın oğlu olduğu şeklindedir. Bu yüzden

⁶⁵ Gurney 1973b: 663.

Huzziya'nın tahtın son varisi olarak görünen Telipinu'yu öldürmek istediği belirtilir⁶⁶. Ancak görünen o ki eldeki bilgiler yetersiz olduğu için bu konudaki yorumlar şimdilik varsayımlarla kalacaktır⁶⁷.

I.2. Telipinu'nun Tahta Çıkışı

Fermanda Huzziya'nın kral olduktan sonra en büyük kız kardeşi İştapariya ve onunla evli olan eniştesi Telipinu'yu öldürme amacından söz edilmektedir. Ancak olayı öğrenen Telipinu muhtemelen zorla tahta geçmiş ve Huzziya ile erkek kardeşlerini sürmüştür. Ancak belge, Telipinu'nun onları nereye sürdüğünü belirtmemektedir. Yalnızca Telipinu'nun onlara evler dağıttığından söz etmektedir. Aslında Telipinu, Huzziya'nın kendisi ve eşi İştapariya'yı öldürmek istemesinden dolayı böyle bir eylem yaptığını belirtip tahta çıkışını haklı çıkarmak istemiştir⁶⁸. Belki de tahtta gözü olan Telipinu, zorba ile tahta çıkmış bir gaspedicidir. Bu eylemini haklı göstermek için Huzziya'nın kendisini ve karısı İştapariya'yı öldürmek istemesini sebep göstermiş olabilir.

Huzziya ve onun erkek kardeşlerini süren Telipinu onlara zarar vermeyeceğini belirtir. Bu şekilde insani açıdan bir ders vermiştir ya da belki kendini böyle göstermek istemiştir. Ancak yine de onları öldürmemesi ve kimsenin onlara kötülük yapmamasını

⁶⁶ Bryce 1999: 109.

⁶⁷ Bu konu ile ilgili yorumlar için bkz. Hardy 1941: 208-209; Gurney 1973b: 663-664; Carruba 1974: 76-77, 91-92; Bin-Nun 1975: 219-221; Dinçol 1982: 31; Bryce 1999: 109; Klengel 1999: 76-77; de Martino 2006 (çev. Özbayoğlu): 42.

⁶⁸ de Martino 2006 (çev. Özbayoğlu): 42.

istemesi Telipinu'nun insancıl yapısını göstermektedir⁶⁹. Nihayetinde o bir kraldır ve istese idi kendisinin kötülüğünü isteyen Huzziya'yı ve onun erkek kardeşlerini ölüme mahkûm edebilirdi. Buradan Telipinu'nun artık kan dökülmesini istemediği anlaşılmaktadır. Ayrıca olasılıkla daha önce meydana gelen cinayetlerin tanrıları kızdırdığını ve ülke için kötü sonuçlar doğurduğunu düşünmüş olacak ki bu konuda hassas davranmaktadır.

Telipinu, Huzziya ve kardeşleri ile ilgili meseleyi hallettikten sonra "Ben Telipinu babamın tahtına oturduğum zaman" şeklindeki Hitit krallarının tahta geçtikten sonra kullandıkları kalıplaşmış ifadeyi kullanarak anlatımına devam eder. Bu ifadeyi kullanarak tahta geçişinin yasal olduğunu belirtmek istemiş olmalıdır. Belki de daha önce belirttiğimiz gibi Ammuna'nın oğlu idi ve taht gerçekten de onun hakkı idi⁷⁰. Ancak Telipinu kraliyet ailesine eşi tarafından üye gözükmektedir, yani damattır. Telipinu'nun damat olduğu fermandan bilindiği için krallığını tahta geçiş sırasını düzenleyen kuralları koyduğunda yasal hale getirdiğini söylemek daha doğru olabilir. Ne yazık ki eldeki bilgiler yetersiz olduğu için Telipinu'nun tahtın yasal varisi olup olmadığı belli değildir.

öy. II

§22 9 *ku-en-ta nu* ^m*Hu-uz-zi-ia-aš* LUGAL-*u-e-et* ^m*Te-li-pí-nu-uš-ša-az*

10 ^f*Iš-[t]a-pa-ri-ia-an ha-an-te-ez-zi-ia-an* NIN-SÚ <DAM> *har-ta*

⁶⁹ Dinçol 1982: 32.

⁷⁰ Carruba 1974: 91.

§22 9 öldürdü. (Daha sonra) Huzziia kral oldu. Telipinu onun
10 en büyük kız kardeşi İştariia'yı <zevce(eş)> (olarak) tutuyordu (evli
idi).

I.3. Telipinu Dönemi'nde Askeri Faaliyetler ve Fermanın Yayınlanması

Fermanın Telipinu dönemi ile ilgili olayların aktarıldığı bölümünde Telipinu'nun askeri faaliyetlerine değinilmektedir. Telipinu kral olduğunda ülkenin durumu pek iyi değildir. Devletin içindeki kavgalardan dolayı dış siyasetteki etkinliğin belirgin bir şekilde geçmişin gerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Kuzey Suriye'deki yerel krallar yanında Anadolu içindeki bağlı bölgelerden de ayrılmalar başlamıştır. Güneyde Kizzuvatna'nın en önemli kentlerinden biri olan Adaniya (belki bugünkü Adana) ve başka birçok kent kaybedilmiştir. Sınırlar eskiye oranla küçülmüştür⁷¹. Onun tahta çıktıktan sonra ilk icraatlarından biri Toroslar üzerinden güneydoğuya Haşşuva⁷² kentine doğru sefere çıkmasıdır. Metinde Telipinu, bu kenti yendiğini belirtir. Daha sonra Kuzey Kizzuvatna'daki Zazlipa ile aynı olduğu düşünülen Zizzilippa⁷³ kentinde bir savaş gerçekleştiğini öğrenmekteyiz⁷⁴. Ancak belge bu savaşın neticesinin ne olduğu hakkında bilgi vermemektedir. Telipinu Lavazantiya'da yerel bir Hitit yöneticisi olduğu düşünülen Lahha'nın başlattığı isyanı bastırmıştır. Telipinu'nun fermanda değinmediği askeri eylemlerinden birinin de, daha sonra Kaşka ülkesi olarak bilinecek olan

⁷¹ Dinçol 1982: 31-32.

⁷² bkz. Ertem 1973: 45.

⁷³ Zizzilippa için bkz. del Monte 1978: 516.

⁷⁴ Klengel 1999: 79.

Tapapanuva ve Hatinzuva⁷⁵ kentlerinin yer aldığı alana komşu bir bölgeye girmesi olduğu belirtilmektedir. Bu olay bir Hitit kralının bu bölgeleri II. Murşili'ye kadar son istilası olmuştur⁷⁶. Genel olarak bakıldığında Telipinu döneminde krallık yeniden büyümeye başlamasına rağmen bu kralın muhtemelen askeri seferlerle çok fazla meşgul olmadığı ileri sürülebilir. Çünkü ülkenin iç karışıklıklarının buna izin vermediği anlaşılmaktadır. Fermandan anlaşıldığı gibi Telipinu bu meselelerle uğraşırken yine cinayet planları yapılmakta idi. Bu kez planı yapan üst düzeyde kişiler idi. Cinayetin hedefinde Telipinu'nun saraydan uzaklaştırdığı eski kral Huzziya ve kardeşleri vardı. Fermanda önde gelen bu kişilerin Tanuva adlı bir asa adamına gizlice bilgi gönderdikleri belirtilmektedir. Muhtemelen bu kişiler Huzziya ve kardeşlerinin öldürülmesi ile ilgili talimatı, Telipinu'nun Lahha'ya karşı yapılan sefer sırasında ülkede olmamasından doğan boşluğu fırsat bilerek saraya gönderdiler. Bu bilgi sonucunda Tanuva gereğini yapmış, Huzziya ve kardeşleri öldürülmüştür. Bunun sonucunda daha önce Hantili ve Tittiya'yı öldüren Tahurvaili ve Taruhsu ile Tanuva *panku* tarafından yargılanıp ölüm cezasına çarptırılırlar. Belgede Tahurvaili ve Taruhsu'nun adı Huzziya'nın öldürülme eyleminde geçmemesine rağmen muhtemelen ikisi yine eylemin içinde olacak ki Telipinu onları da yargılatır. Böylece Telipinu cinayet olaylarını işleyen bu üç kişiyi tek bir davada birleştirmiş olur. Yargılanan Tahurvaili, Taruhsu ve Tanuva ölüme mahkûm edilseler de Telipinu daha önce Huzziya olayında olduğu gibi onları bağışlamış ve suçlu da olsalar bu kişilerin öldürülmesini istememiştir. Bu davranışı ile insancıl yapısını yine göstermiş ya da daha önce de belirttiğimiz gibi kendini böyle göstermek istemiştir.

⁷⁵ bkz. Ertem 1973: 45 ve 134.

⁷⁶ Hardy 1941: 209; Klengel 1999: 78, 81.

Aslında bir bakıma Telipinu bağışlayıcılığı ile ahlaki açıdan bir ders vermek istemiş olabilir. Yalnız burada bir diğer önemli nokta *panku* (asiller meclisi) suçlulara ölüm cezası verse de kralın onları bağışlaması ve ölmelerine izin vermemesidir. Buradan şunu anlıyoruz ki yargı işlerinde bir karar organı bulunsa da son söz yine krala aittir. Bu da eski toplumlarda kralın mutlak hakimiyetini ortaya koymaktadır.

öy. II

§26 28 *ú-ua-te-er nu-uš pa-an-ku-uš pa-ra-a hi-in-ga-ni har-ta LUGAL-uš-ša me-ma-aḫ-ḫu-un*

29 *[ku-ua-a]t-ua-ri ak-kán-zi nu-ua-ru-uš IGI^{H.LA}-ua mu-un-na-an-zi nu-uš LUGAL-uš kar-š[a-uš]*

30 ^{LÚ.M}APIN.LÁ *i-ja-nu-un* ^{GIŠ}TUKUL^{H.LA}-uš-šu-uš-ta ZAG.UDU-za *da-aḫ-ḫu-un nu-uš-ma-aš maš-du[-uš²] pí-iḫ-ḫu-un*

§26 28 getirdiler. Onları *panku* (asiller meclisi) ölüme tuttu (mahkûm etti).

Ben kral (şöyle) dedim:

29 “[Niç]in onlar ölsünler? Onların gözlerini örtsünler/gizlesinler. Ben kral onları

30 çiftçi yaptım. Ve bundan böyle onların omuzundan silahlarını aldım ve (de) onlara sorumlu[luk] verdim.”

Telipinu'nun iyi niyetli tutumuna rağmen kan dökme eylemleri bir türlü bitmek bilmiyordu. Belgede cinayetlerin son kurbanlarının kral Telipinu'nun karısı İştapariya ve oğlu Ammuna olduğu görülmektedir. İşte meydana gelen bu son olaydan sonra Telipinu ölümlere son vermek amacı ile tahta geçiş sırasını düzenleyen ve kendi krallık durumunu da yasalaştıran kuralları koymuştur⁷⁷. Buna göre birinci dereceden eşin oğlunun kral olacağı, eğer birinci dereceden bir prens yoksa ikinci dereceden eşin oğlunun bu makamın sahibi olacağı, ancak bir prens yoksa birinci dereceden eşin kızına bir içgüvey alınıp onun kral olacağı belirtilmiştir. Burada ikinci dereceden eş ile kastedilen, kralların bir hareme sahip olduğu düşünüldüğünde muhtemelen harem kadınıdır. Kral ailesinde prens olmaması durumunda birinci dereceden eşin kızına içgüvey (^{LÚ}*antiiant-*)⁷⁸ alınması ise Telipinu'nun kendi krallığını yasalaştırmasının yanında oğlu prens Ammuna öldüğü için kızı Harapşeki'yi yasal varis ilan etmek istemesinden dolayı olabilir. İlginç olan Harapşeki'den sonra veliahtlık hakkı nedeni ile kocası kral olan hiçbir Hitit prensesine rastlanılmamasıdır⁷⁹. Bu durum yani içgüvey alınması aslında Hitit aile yapısına pek de yabancı değildir. Hitit aile geleneğinde evlenen oğul kendine bir eş almakta ve ev kurmaktadır. Ancak erkek çocuk olmaması durumunda kız çocuğunun eşi damat olarak aileye kabul edilmekte ve ona da *antiiant-* “içgüvey/(aileye) katılan” denmektedir. Damat bu durumda karısının ailesinin devam ettirilmesi için seçilmiştir. Bu kelimeye Hitit yasalarında da rastlamaktayız⁸⁰. Telipinu Fermanı'nda belirtildiği gibi eğer erkek çocuk yoksa damat yasal varis olan kız

⁷⁷ Telipinu Fermanı öy. II §28 36-39. Hoffmann 1984: 32. Ayrıca bkz. Bin-Nun 1975: 235.

⁷⁸ Balkan 1948: 147-152, Friedrich 1952: 23.

⁷⁹ Bin-Nun 1975: 228; Dinçol 1982: 32.

⁸⁰ Hoffner 1997: 43, §36.

çocuğunun eşi olarak tahta geçebilecekti⁸¹. Bunun dışında I. Hattuşili döneminde reddedilen kız çocuklarının yani Tavananna'nın veliahtlık talebi Telipinu'nun bu düzenlemesi ile fermanında adı geçmese de Tavanannalara tekrar bu yolu açmış olmakta idi⁸².

I.4. *panku* ve *tuliya* Meclisleri

Kral tahta geçiş ile ilgili kurallarını sıraladıktan sonra diğer bazı konular hakkında da direktifler vermektedir. Telipinu; Labarna, Hattuşili ve Murşili döneminde olduğu gibi kraliyet üyelerinin birlik beraberlik içinde olması gerektiğini belirtmektedir. Artık kan dökülmemesini ve kraliyet ailesinden kimsenin birbirine suikast planı yapmamasını istemiş ve bununla ilgili olarak *panku*'ya yetki vermiştir⁸³. Buna göre *panku* kralı ve ileri gelenleri yargılama yetkisine sahip olmuştur. Böylece *panku* kötü şeyler tasarlaması halinde kralı bile uyaran bir kurum olma işlevine sahip olmuştur⁸⁴. Bu kural bir bakıma kralın mutlak monarşisini sınırlamış oluyordu. Acaba bu durum *panku*'nun yetkilerinin bilerek genişletilmesi miydi ya da kralın *panku*'yu her zaman karar verip uygulama cesaretini gösteremediği görevlerini yerine getirmeye çağırması mıydı, açık değildir⁸⁵. Ancak kanımızca, Telipinu devletin bütünlüğü ve devamı için *panku*'ya en üst mercideki kralı dahi yargılama yetkisi vererek bu konuya verdiği önemi

⁸¹ Bin-Nun 1975: 229-230. krş. Haase 2002: 71-72.

⁸² Bin-Nun 1975: 237, 295-296.

⁸³ Telipinu Fermanı'nın öy. II §30 46-49 satırları arasında belirtilen bu konunun "tabletten gör (oku)!" ifadesi ile ilgili kısmının benzerine I. Hattuşili'nin siyasi vasiyetnamesinde (çiftilli ardıllık fermanı) rastlanmaktadır. Kralların bu ifadeye yer vermelerindeki amaç, iki belgeden de anlaşıldığı gibi geçmiş olayların sonraki nesil için tecrübe olmasını belirtmek istemeleridir. Akurgal 1987: 61.

⁸⁴ Goetze 1928: 20.

⁸⁵ Gurney 1990: 56.

göstermek istemiştir. Ayrıca *panku* ‘devletin hukuki işleyişinde’ suçluların cezalandırılması için bir hukuk mahkemesi niteliğini kazanmıştır⁸⁶. Telipinu Fermanı’ndan anlaşıldığı kadarı ile *panku*’yu oluşturanların kralın şahsi hizmetçileri ve Hatti ülkesinin sivil ve de askeri görevlileri oldukları söylenebilir. Yani meclisi oluşturanların Hatti’nin üst düzeyindeki kişiler oldukları görülüyor⁸⁷. Bu, *panku*’nun bir nevi asiller meclisi olduğu anlamına gelmektedir. *panku*’nun faaliyetleri ile ilgili bilgi veren önemli iki belge I. Hattuşili’nin siyasi vasiyetnamesi (çiftilli ardıllık fermanı) ve Telipinu Fermanı’dır. Meclisin, İmparatorluk döneminde de devam ettiğini gösteren tek kaynak ise IV. Tuthaliya zamanına tarihlenen bir belgedir. Ancak kralın yanında ne kadar söz hakkı olduğu ve yetkilerini kullanabildiği açık değildir⁸⁸.

KUB XXVI 12+VBoT 82 iii 29-31:

^D[UTUst-ma[?] ku-ya-p]i A-NA PU-UH-RI hal-zi-ih-*hi*

G[IM-an . . .]x-li ku-iš-ki ti-ja-zi

na-[at GAM-an NI-]EŠ DINGIR^{LIM} GAR-ru

“Ben, m[ajest[?]e] meclisi çağırdığım [zama]n, e[er]

bir kimse [. . .] bir davranışa girişirse—o yemin [al-

tında] (yasaklanmış) olsun!”⁸⁹

⁸⁶ Gurney 1973a: 254.

⁸⁷ Beckman 1982: 442.

⁸⁸ Beckman 1982: 439, 441. krş. Gurney 1973a: 255. Gurney; ‘pankuş’ gibi kurumların Hitit İmparatorluk döneminde artık bulunmadığını belirtmektedir.

⁸⁹ trans. ve terc. için bkz. Beckman 1982: 441.

Telipinu'nun fermanında geçen bir diğere meclis *tuliya*'nın ise *panku* ile aynı olduğu ya da *panku*'nun *tuliya* içinde toplandığı ve de her ikisinin Hitit meclisi olduğu düşünölmektedir⁹⁰. *tuliya* Telipinu'nun fermanından anlaşıldığı gibi bir kralın öldürölmesi veya onun kardeşlerine zarar verilmesi durumunda yargı mahkemesinde görev alabilmekte idi. Buna karşın *panku*'nun olasılıkla her zaman halktan kişileri yargıladığı görüşü bulunmaktadır. I. Hattuşili'nin *panku* ve *tuliya*'yı birleştirdiği, Telipinu'nun bu iki meclisi ayırdığı görölür. *tuliya*, imparatorluk döneminin antlaşmalarında ise yemin kısmında belirtilen tanrıların özel toplantısına denmektedir⁹¹.

I.5. Fermanda Yer Alan Diğere Düzenlemeler

Telipinu'nun fermanda verdiği talimatlardan biri yalnızca suçú işleyen prensin cezaya çarptırılması, onun ailesine ve malına zarar verilmemesi ile ilgilidir. Demek ki daha önce suçú işleyen prensin ailesi de bundan sorumlu tutuluyor ve malı mülkü paylařılıyordu⁹². İnsani açıdan bakıldığında başka insanların kendi aile bireyinin işlediği suçun bedelini ödemesi doğru değildir. Telipinu'nun böyle bir düzenleme yapması onun gelişmiş adalet anlayışını göstermektedir. Ayrıca bu madde ölen prensin malına göz dıkebilecek olan saldırganlara karşı da bir uyarı niteliğindedir. Bu kişiler olasılıkla el konmuş olan malları elde etmeye çalışan üst düzey subaylardır. Anlaşıldığı kadarı ile bu

⁹⁰ Beckman 1982: 438. *panku*- ve *tuliya*- için bkz. ayrıca Friedrich 1952: 157, 228.

⁹¹ Hardy 1941: 215. Beckman, *panku*'-yu 'meclis', *tuliya*'-yı 'oturum' olarak yorumlamaktadır. bkz. Beckman 1986: 572.

⁹² Haase 2002: 70.

kişiler genellikle şehrin iç işlerine karışmaktaydılar⁹³. Telipinu bu eyleme kalkışanlara karşı bundan sonra yapmamaları için metinde *Ú-UL āra* “Doğru bir şey değil(dir)”⁹⁴ şeklinde bir ifade kullanmaktadır. Bu ifadeden anlaşıldığı kadarıyla Telipinu bu hareketi ahlaki açıdan doğru bulmuyordu ya da kraliyet ailesini ve mallarını korumak amacıyla böyle bir düzenleme yapmıştı, belki de her iki düşünce kendisinde belirmişti.

öy. II

§32 59 *ki-n[(u-na m)]a-a-an DUMU.LUGAL ku-iš-ki ūa-aš-ta-i nu SAG.DU-az-pát šar-ni-ik-[d]u*

60 *É[(-ZU-ma-aš-)]ši DUMU-ŠU-ia i-da-a-lu li-e tág-ga-aš-te-ni pí-ia-ni-ma ŠA DUMU^{MEŠ}.LUGAL*

61 *[(iz-za-an GIŠ-ru)] Ú-UL a-a-ra ki-i-ma i-da-a-la-u-ūa ud-da-a-ar ku-i-e-eš e-eš[(-š)]a-an-zi*

§32 59 Şimdi eğer herhangi bir prens suç işlerse yalnız başı ile ödesin.

60 Ancak onun evine ve oğluna kötü(lük) girişiminde bulunmayın (yapmayın). Prenslerin

61 çer çöpünü/kırıntısını (bile başkasına) vermeye kalkma. Doğru bir şey değil(dir). Bu kötü işleri yapanlar:

⁹³ Cohen 2002: 158 ve 160.

⁹⁴ *ÚL āra* için bkz. Cohen 2002: 155-160.

Fermanda Telipinu'nun devletin ileri gelenlerine yaptığı uyarılar aslında fermanın oluşturulmasının temelinde yatan sebeptir. Çünkü onu bu kuralları koymaya iten neden bu kişilerin tahta geçme amaçları sonucu işledikleri cinayetler ve bundan dolayı ülkenin içine düştüğü zor durumdur. Telipinu bu kişilere Tahurvaili, Taruhsu ve Tanuva'yı hatırlatıp onların başına gelenleri örnek göstermekte, bundan sonra böyle eylemleri yapmamaları için onları uyarmaktadır. Ayrıca *panku*'ya bu hususta yetki vermektedir.

Fermanda iç ve dış tehlikelere karşı krallık merkezinin desteği şeklinde olan tahıl, su tedariki ve tahkimli kentlerin güvenliği ile ilgili hükümler bulunur⁹⁵. Bundan sonra ise birçok kent adı geçmektedir. Bazı satırlar tahrip olduğu için bu kentlerin hepsinin adı bilinmemektedir. Ancak metinde yüzden fazla olduklarını ve metinde “ ‘mühürlü evler/yapılar (depolar³)’ ile 60+x kent” ve de “yem karışımı için ‘mühürlü evler/yapılar (depolar³)’ ile 34 kent” olarak tanımlandıklarını görmekteyiz⁹⁶. Bunların çoğundan başka bir yerde söz edilmemektedir⁹⁷. Bu yerler kıtlık döneminde halkı ve hayvanları açlıktan korumak üzere devlet tarafından oluşturulmuş olan ambarlar olabilirler ya da savaş döneminde buradan geçen insanlar/askerler ve hayvanlar için erzak sağlayan depolar olmaları da mümkündür⁹⁸. Bu yerlerin varlığı deneyimli bir yönetim sistemini göstermektedir⁹⁹. Bunun dışında Telipinu tahıl verimliliğini artırdığını belirtmekte, tarla ve arazilerin mühürlenmesine değinmektedir. Bu kısmın devamında

⁹⁵ Klengel 1999: 82.

⁹⁶ Telipinu Fermanı ay. III §37, 38 18-42. Hoffmann 1984: 40-44. Ayrıca bkz. Klengel 1999: 81.

⁹⁷ Singer 1984: 103.

⁹⁸ Carruba 1974: 92; Beal 1992: 131.

⁹⁹ Singer 1984: 104.

daha önce ekin mahsulünde yapılan dolandırıcılık olaylarını anlatmakta ve bundan sonrası için böyle şeyleri yapanlara ölüm cezası vermektedir. Bu konuda dürüst olunması gerektiğine inanan Telipinu adalete verdiği önemi göstermektedir. Muhtemelen Telipinu'dan önceki istikrarsızlık döneminde AGRIG (yönetici)'ler üzerinde mahkemelerin kontrolü oldukça azaltılmış olmalıdır. Bu yüzden de bu kişiler hükümdarlık malına bile göz dikerek zenginleşmişlerdir. Telipinu böyle olayların önüne geçebilmek için olasılıkla bunu yapan yöneticilerin yasal durumunu azaltmıştır¹⁰⁰. Telipinu çok iyi anlaşılmayan bir paragrafta NAM.RA'lara da (sivil tutsak/sürgün edilmiş, göç ettirilmiş halk¹⁰¹) değinmektedir. Miras ile ilgili bölümde, miras üzerinde hak sahibi olanların paylarını erken alabilmek için babalarını sıkıştırmaları ile ilgili konuyu ele alır. Bu eylemin cezası onu yapan kişinin evden atılması ve paydan mahrum bırakılması olarak belirtilmektedir. Çünkü böyle isteklerin aile servetine zarar vererek azaltmasına, bu yüzden ev ekonomisinin istikrar ve verim kapasitesinin düşerek Hitit ekonomisinin olumsuz yönde etkilenmesine neden olacağı sanılmakta idi¹⁰².

Fermanın son bölümlerinde özel alanda işlenen cinayet konusunda ölen kişinin yakınına söz hakkı verildiği belirtilmektedir. Yani ölen kişinin yakını eğer cinayeti işleyenin ölmesini isterse o kişi ölecek, tazmin etmesini isterse bedelini ödeyecektir. Ayrıca bu yargılamalarda kralın herhangi bir hak talep etmediği görülmektedir. Yani kral kendi yani saraya düşen payından vazgeçmiştir. Telipinu'nun bu düzenlemesinden

¹⁰⁰ Singer 1984: 106.

¹⁰¹ Klengel 1999: 82. Rüter-Neu bu kelimeyi "esir (savaş esiri), bir kimseye bağımlı olan (köle)" olarak tercüme etmişlerdir. bkz. Rüter-Neu 1989: 339.

¹⁰² Klengel 1999: 82-83.

kan davasının Eski Hitit döneminde de olduğunu anlamaktayız¹⁰³. Aslında Telipinu'nun yaptığı taht düzenlemesine bakıldığında cinayet eylemlerinin kraliyet mahkemesine bırakılması gerektiği akla gelmektedir. Ancak fermanın bu kısmında karar verme yetkisi kanın efendisine yani ölen kişinin yakınına bırakılıyor. Hitit yasalarında da böyle bir madde (bkz. §198) bulunmaktadır. Bununla kralın bu konuda karar verme yetkisinin olmadığı anlaşılmaktadır¹⁰⁴. Bir diğer konu ise büyücülük ile ilgilidir. Telipinu fermanda verdiği talimat ile Hattuşa'da büyücülüğü yasaklamış ve bu işi yapanın saraya teslim edilmesini istemiştir. Büyücülük yapanı bilen ve saraya teslim etmeyen kişinin de zarar göreceğini hükme bağlamıştır. Büyücülük hakkında yasalarda bazı maddeler bulunmaktadır (bkz. §44, 111)¹⁰⁵. Aslında fermanda belirtilen bu hükümler Hitit yasaları ile paralellik göstermektedir. Örneğin yasalarda da yapılan bir suça karşı tazminat ya da ölüm cezası verildiği görülmektedir. Daha önceden yasaların Telipinu dönemine tarihlendiği düşünülmekte idi. Ancak daha sonra birçok hukuk metni içinden çok azının yazımının yasaların tasarlandığı dönemle çağdaş olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır. Gramer ve yazılım bakımından değişik bazı özelliklere sahip oldukları için bunların I. Hattuşili ve I. Murşili dönemlerine tarihlendikleri düşünülmektedir¹⁰⁶. Ancak Goetze, yasa yapmayı Telipinu dönemi ile ilişkilendirmektedir. Yasalarda geçen dil biçiminin Telipinu dönemine tarihlendiğini düşünmektedir¹⁰⁷. Bir diğer görüşe göre de 200 maddelik Hitit yasalarının onun krallığı döneminde yazıya geçirilmiş olduğu

¹⁰³ Gurney 1990: 80.

¹⁰⁴ Haase 2002: 70-71.

¹⁰⁵ Haase 2002: 71.

¹⁰⁶ Gurney 1973b: 668.

¹⁰⁷ Goetze 1957: 111 d.n. 4.

sanılmaktadır¹⁰⁸. Yasaların Telipinu dönemine ait olup olmadığı konusu tam olarak açık değildir. Ancak fermanın özellikle son bölümlerinin bir yasa özelliği taşıdığını söyleyebiliriz. Çünkü dil bakımından kullanılan üslûp ve yaptırımların niteliği bunu gösteriyor. Yine de yasalar ile Telipinu'yu eşitlemek konusunda bir kesinlik vardır diyemeyiz.

Telipinu, yukarıda ayrıntılarını verdiğimiz ferman aracılığıyla yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya olan Hitit Devleti'ne yeniden belli bir düzen getirmeye çalışmıştır. Kendisinden önceki kralların dönemindeki bütünlüğü yeniden yaratmayı isteyen Telipinu, ülkenin idaresini ele geçirmek isteyen yönetici sınıftan insanların taht kavgalarına bir son vermek adına böyle bir düzenleme yapmıştır. Bu düzenlemeyi meclis önünde sunarak olasılıkla yasal bir hale getirmeyi düşünmüş ve talimatlarını bildirmiştir. Bu ferman ile hem tahta geçiş sırası için bir düzen sağlamış hem de suçluların cezalandırılması için talimatlar verip devletin güvenliği ve devamı adına önemli bir iş yapmıştır. Telipinu'nun ölümü ile ilgili ise herhangi bir bilgi bulunmamaktadır¹⁰⁹.

¹⁰⁸ Ünal 2002: 72.

¹⁰⁹ Ünal 2002: 72-73.

II. TELİPİNÜ İLE İŞPUTAŞU ARASINDAKİ ANTLAŞMA

Kizzuvatna Hitit belgelerinde hem müttefik hem de bağlı bir bölge (vasal) olarak dikkat çekmekte ve Hitit tarihinde önemli bir rol oynamaktadır¹¹⁰. Telipinu dönemi ile ilgili ele geçen belgelerden, Telipinu'nun bugünkü Çukurova'ya yerleştirilen Kizzuvatna¹¹¹ kralı İşputaşu ile yaptığı antlaşma metninin Hitit tarihi bakımından çok önemli olduğu düşünülmektedir. Telipinu'nun dış siyasetteki en dikkat çeken icraatı olan antlaşmanın, Hitit Devleti'nin bir ülke ile yaptığı ilk devlet antlaşması olduğu belirtilir¹¹². Ayrıca antlaşmalara uyum için ant içme uygulamasının yapıldığı ilk antlaşma olarak düşünülmektedir¹¹³.

Kral Telipinu fermanda kendisinden önceki kralların dönemini ve kargaşa döneminde ülkenin düştüğü zor durumu özetlemiştir. Dış siyasette de durum iyi değildir ve bağlı birçok yer Hatti ülkesinden kopmuştur. Güneyde ise Adaniya elden çıkmıştır¹¹⁴. Kizzuvatna olarak bilinen bölge I. Hattuşili ve I. Murşili dönemlerinde Hititler'e bağlıyken daha sonra kaybedilmiş ve böylece bağımsız bir bölge konumuna gelmiştir¹¹⁵. Bu durum Telipinu ile Kizzuvatna kralı arasındaki antlaşmadan da ortaya çıkmaktadır. Yapılmış olan antlaşma ile Kizzuvatna'nın bağımsızlığının Hatti ülkesi tarafından zorunlu olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır¹¹⁶. Bunun nedeni Kizzuvatna'nın gittikçe

¹¹⁰ Garstang-Gurney 1959: 53.

¹¹¹ Dinçol 1982: 32.

¹¹² Gurney 1973b: 664; Akurgal 1987: 64.

¹¹³ del Monte 1981: 208 d.n. 13.

¹¹⁴ Akurgal 1987: 64.

¹¹⁵ de Martino 2006 (çev. Özbayoğlu): 43.

¹¹⁶ Dinçol 1982: 32.

güçlenen Mitanni'nin desteğini arkasına alması da olabilir¹¹⁷. Antlaşmanın Hitit ülkesi ile Kizzuvatna arasında sonradan yapılan antlaşmalarda olduğu gibi, Şunaşşura ile yapılan antlaşma hariç, eşitlik ilkesine dayalı olduğu görülür. Ayrıca İşputahşu ile Telipinu arasındaki bu antlaşmanın ardından gelen iki antlaşma ile benzer yanları olduğu söylenebilir¹¹⁸. Bu antlaşma muhtemelen Kizzuvatna krallığı için yapılan en eski göndermedir. Telipinu'dan önceki dönem için Kizzuvatna'nın varlığının problemlili olduğu düşünülmektedir¹¹⁹. Bu bölgenin Ammuna döneminde Adaniya ülkesi olarak bilindiği söylenmektedir. Telipinu Fermanı'nda da Kizzuvatna'dan söz edilmemektedir. Demek ki ferman ile antlaşma arasında belli bir süre geçmiştir. Belki Kizzuvatna bu süre içinde bağımsız bir ülke konumuna gelmiştir¹²⁰. Ancak Kizzuvatna'nın merkezi bölgesi olarak düşünülen Adaniya (belki bugünkü Adana)¹²¹ ve daha önceki birçok Hitit bölgesinin Telipinu'dan önceki karışık dönemde elden çıktığı düşünüldüğünde bu, uzak bir ihtimal olabilir. Zaten Telipinu döneminde ülkenin tekrar yükselişe geçtiği düşünülürse Kizzuvatna'nın bu kral döneminde elden çıkmadığı düşünülebilir. Telipinu böyle bir durum gerçekleşmiş olsa büyük ihtimalle fermanda belirtirdi.

Telipinu krallığını güçlendirmeye başladığı bir dönemde Haşşuva kentini yenmiş, Lavazantiya'da Lahha'nın çıkardığı bir isyanı bastırmış ve Kizzuvatna'daki Zazlipa ile aynı olduğu düşünülen Zizzilippa'da bir savaşa girmiştir. Durum böyleyken

¹¹⁷ Klengel 1999: 81.

¹¹⁸ Desideri-Jasink 1990: 61.

¹¹⁹ Desideri-Jasink 1990: 53, 60.

¹²⁰ Carruba 1974: 88.

¹²¹ Adaniya için bkz.; Ertem 1973: 1-2; del Monte-Tischler 1978: 54.

ileri görüşlü bir kral olan Telipinu, olasılıkla daha sonraki bir tarihte¹²² İşputahşu ile antlaşma yaparak o bölgeyi sağlama almıştır¹²³. Çünkü Kizzuvatna ile savaşa girmesi durumunda İşputahşu Hurriler'den yardım isteyebilir ve bu durum Hatti ülkesi için kötü sonuçlara neden olabilirdi. Belki de yeniden güçlenmeye çalışan Hatti ülkesi için Kizzuvatna ile antlaşma yapmak ve riske girmemek Telipinu'ya göre en iyi çözüm olmuştur. Sonuç olarak Telipinu ve İşputahşu eşit şartlarda bir antlaşma yapmışlardır. Bu bölge daha sonra uzun müddet I. Şuppiluliuma'nın hükümdarlığının sonuna kadar Kilikya kontrolünde kalmıştır¹²⁴. Antlaşmada geçen konular sağlam kısımlardan anlaşıldığı kadarıyla kaçakların iade edilmesi, suikastçilerin yakalanması ve iadesi, karşılıklı askeri destek, seferlerde ganimetlerin eşit paylaşımı ve sınırlar ile ilgili durumlar hakkında idi. Antlaşmada Telipinu'dan 'büyük kral' diye söz edilirken İşputahşu'dan yalnızca adı ile söz edilmektedir. Ancak antlaşmanın maddelerine bakıldığında şartların eşit olduğu görülmektedir. Ayrıca bu eşitliğe bir diğer kanıt aşağıda belirtilen tablet katalogudur¹²⁵.

Telipinu ile İşputahşu'nun yaptığı antlaşmadan söz eden bu tablet katalogunda şu ifade yer almaktadır¹²⁶:

KUB XXX 42 ay. IV :

15 DUB I^{KAM} *iš-ḫi-ú-la* ^m*Iš-pu-da-aḫ-šu-uš-za*

¹²² Telipinu eğer bu antlaşmayı daha önce yapsaydı fermenda büyük ihtimalle belirtirdi. Çünkü böyle önemli bir icraatını geçiştirmiş olamaz.

¹²³ Gurney 1973b: 665.

¹²⁴ Gurney 1973b: 662.

¹²⁵ KUB XXX 42 ay. IV 15-18.

¹²⁶ trans. ve terc. için bkz. Karasu 1997: 230 ve 232; Karasu 2001: 250.

16 LUGAL KUR ^{URU}*Ki-iz-zu-ya-at-na*

17 ^m*Te-li-pi-nu-uš-ša* LUGAL KUR *Ha-at-ti*

18 GIM-*an iš-ḫi-ú-ul i-e-er QA-TI*

15-16 Birinci tablet: Bir antlaşma. Kizzuuaatna kralı İřputaḫřu

17 ile Ḫatti kralı Telipinu (arasında)

18 bir antlaşma yaptıkları zaman. Bitmiştir.

Bu tablet kataloğunda hem Telipinu'nun hem de İřputaḫřu'nun 'büyük kral' unvanını kullanmadıkları görülmektedir. Belgeler arasındaki bu ayrılıklar özellikle İřputaḫřu'nun durumunu tam olarak açıklama kısmında tereddüt oluşturuyor. İřputaḫřu ile ilgili olarak bilgi edinilebilecek bir diğerkaynak olan ve Tarsus Gözlükule'de bulunan bullada ise şu ifade geçmektedir¹²⁷:

^m*Iş-pu-taḫ-şu* LUGAL GAL DUMU *Pa-ri-ia-ya-at-ri*

“Pariiauatru oğlu, büyük kral İřputaḫřu”

Bullanın ortasında Hitit hiyeroglifleri görünen dört işaret vardır. Bunlar 'sağlık, hayat, Fırtına Tanrısı ve kral' karşılığını vermektedir¹²⁸. Etrafında ise tam bir daire içinde çiviyazısı bulunmaktadır. Bulla oldukça iyi korunmuştur. Bu bullada adı geçen İřputaḫřu'nun ülkesi belirtilmemesine rağmen Telipinu ile antlaşma yapanla aynı kişi

¹²⁷ Goetze 1936: 210.

¹²⁸ Ünal 2002: 128.

olduğu düşünölmektedir¹²⁹. Burada kendine ‘büyük kral’ diyen İşputahşu belki belli bir saygınlık kazanmış olduğundan bu unvanı kullanmıştır ya da ona bu unvan halkı tarafından verilmiştir. Bir diğer olasılığa göre, İşputahşu’nun bu unvanı kendi halkına karşı güçlü gözökmek için kullandığı söylenebilir¹³⁰. Belki de bulla, Telipinu’nun tahtı ele geçirmesinden önceki Hitit Devleti’nin güçsüz döneminde yazılmıştı ve İşputahşu bu yüzden bu unvanı kullanmakta idi¹³¹. Ancak İşputahşu’nun gerçekten bağımsız bir devletin kralı ve ‘büyük kral’ olarak bu unvanı kullandığı da söylenebilir¹³². Bütün bu varsayımların dışında bu konu ile ilgili bir kesinlik bulunmamaktadır. Bulla Tarsus’ta bulunduğu için buranın ya Kizzuvatna’nın o dönemdeki başkenti ya da bir mühür evinin merkezi olduğu düşünölmektedir. Ayrıca her iki durumun da Kizzuvatna’nın Kilikya’da olduğu görüşünü doğruladığı belirtilir¹³³. Bullada geçen İşputahşu’nun babası Pariyavatru’nun kral olup olmadığı hakkında bilgi bulunmamaktadır¹³⁴.

İşputahşu mühürü

(Goetze 1936: 210)

¹²⁹ Goetze 1936: 214.

¹³⁰ Carruba 1974: 88.

¹³¹ Hardy 1941: 209 d.n. 125.

¹³² Garstang-Gurney 1959: 53; Ünal 2002: 128.

¹³³ Goetze 1940: 74.

¹³⁴ Bryce 1999: 111.

III. TELİPİNÜ'NUN LAHHA'YA KARŞI SEFERİ

Telipinu'nun fermanında anlattığı askeri seferleri sırasında kendisine karşı isyan eden Lavazantiya (Fraktin-Taşçı-Hanyeri-İmamkulu dörtgeni içinde (ya da çevresinde)¹³⁵)'daki Lahha'ya karşı yaptığı sefer ile ilgili olarak bir başka belge daha bulunmaktadır. Bu belgede aktarılan olayların fermanında anlatılanla aynı olduğu görülmektedir. Ancak fermanında bu kısmın daha iyi anlatıldığı söylenebilir¹³⁶. İki belge arasında sıra bakımından da bir zıtlık bulunmaktadır. Bu durum olayların sırası ve kentler arasındaki ilişkiyi de karmaşık bir hale getirmektedir. İki farklı dönemde kopya edilmiş ve bu yüzden bir bütünlük sağlanamamış olabilir¹³⁷.

Lavazantiya, Telipinu döneminde olasılıkla Hititler'e ait bir bölge konumunda idi ve Lahha'nın da Lavazantiya'da önemli bir görevi vardı. Lahha orada Hititler adına bulunan yerel bir yönetici olabilirdi¹³⁸. Çünkü bu belgeye göre Hitit meclisi *panku* tarafından yargılanmış ve ölüm cezasına çarptırılmıştır. Burada Telipinu'ya karşı olduğu için başkaldırdığı düşünülebilir¹³⁹. Lahha'nın amacı olasılıkla bu bölgenin beyi konumuna gelmek ve Hatti ülkesinden ayrılmaktı¹⁴⁰. Belki de bu isyanın çıkmasında

¹³⁵ Savaş 1999: 109.

¹³⁶ Hoffmann 1984: 67.

¹³⁷ krş. Telipinu Fermanı (öy. II §23, 24, 25, 26 13-31) ile Lahha'ya karşı sefer (ay. IV 9-33).

¹³⁸ Carruba 1974: 78-79; Desideri-Jasink 1990: 63.

¹³⁹ Carruba 1974: 78-79.

¹⁴⁰ Carruba 1974: 79.

Telipinu'nun sürgüne yolladığı Huzziya'nın etkisi olabilirdi¹⁴¹. Haşşuva'ya karşı yapılan seferin Lahha'nın isyanı ile ilişkisi de olabilir¹⁴².

Lahha ile ilgili aynı konuyu işlemiş olan ferman ve Lahha'ya karşı yapılan seferin anlatıldığı bu belgedeki farklar arasında; bu belgede geçen ay. IV 12'de *TE-MU*, IV 17'de Larişşa¹⁴³ kenti ve IV 26'da Akadça *AT-HU-TIM* ifadesi bulunmaktadır. Burada Telipinu'nun Lavazantiya kentindeki Lahha'ya bir mesaj gönderdiğine değinilir. Muhtemelen Lahha isyan çıkardığı için Telipinu tarafından uyarılmıştır. Daha sonra uyarıyı dinlemeyen Lahha'nın yakalanarak Larişşa'dan kente getirildiği söylenir¹⁴⁴. Sonrasında Lahha'nın *panku* tarafından cezalandırıldığı belirtilmektedir. Lahha Seferi ile ilgili metinde olay şöyle anlatılmaktadır:

ay. IV

16' *ú-e-eh-ha-ha-at* ^m*La[-ah-ha-an-ma*'?

17' ^{URU}*La-ri-iš-ša-za* ^U[^{RU}

18' *ú-ya-te-e-er pa-an[-ku-uš-ša-an*'? *pa-ra-a hi-in-ga-ni har-ta]*

19' *na-aš-ta* ^m*La-ah-ha[-aš ak-ki-iš*'?]

16' geldim. Ancak La[hha]'yi?

17' Larişşa'dan ke[n]te

¹⁴¹ Ünal 2002: 128.

¹⁴² Klengel 1999: 80.

¹⁴³ krş. Carruba 1974: 77. Carruba, bu kent için At²rişşa'yı önermiştir.

¹⁴⁴ Klengel 1999: 80.

18' getirdiler. *pan[ku'* onu ölüme mahkûm etti.]

19' Sonra Lahha [öldü].

Lahha metninde söz edilen 7 ATHUTIM'den kasıtlı acaba akrabaların mı yoksa erkek kardeşlerin mi vurgulanmak istediği açık değildir. Yoksa akraba oldukları için mi bu kişilere erkek kardeş denmekte idi, belli değildir¹⁴⁵. Fermanda Huzziya dışında beş erkek kardeşten söz edilmektedir. Ancak bu belgede sayı yedi olmuştur. Bu bir karışıklık doğurmaktadır. Carruba, bu yedi kişinin akraba olduğunu, kardeş olmadığını düşünmektedir¹⁴⁶.

Çok sağlam olmayan bu metinden anladığımız kadarı ile ülkesini yeniden eski haline getirmek isteyen Telipinu başka ülkelere karşı yaptığı sefer sırasında olasılıkla kendi hakimiyeti altındaki bir bölgenin isyan etmesini hiç hoş görmemiş ve orada Hititler adına görevli olan kentin yöneticisini yargılatmıştır. Görünen o ki insancıl bir yapısı olan ve daha önce suç işlemiş olanları affeden Telipinu bu ihaneti affetmemiştir.

¹⁴⁵ Carruba 1974: 76.

¹⁴⁶ Carruba 1974: 76.

IV. TELİPİNÜ'NUN ADININ GEÇTİĞİ FRAGMAN

Telipinu ile ilgili olarak ele geçen belgelerden Telipinu'nun adının geçtiği bir tablet fragmanı çok fazla bilgi vermemektedir. Tablette geçen kelimeler incelendiğinde ön yüz'ün Telipinu Fermanı öy. II 40 vd.'na paralel olabileceği söylenebilir. Arka yüz ise anlaşıldığı kadarıyla Telipinu'nun askeri seferlerinden söz etmektedir. Olasılıkla Lahha'ya karşı yapılan sefer ile (KBo XII 8³) bir paralelliği bulunur¹⁴⁷. Bir diğer ihtimal, fermanda geçen askeri seferler ile ilgili kısım ile bağlantısının olduğudur. Ancak bir bütünlük olmaması nedeniyle belgede ele alınan konular hakkında detaylı bilgi sahibi olamamaktayız.

Hitit tarihinde Telipinu adı yalnızca kral olan ve fermanın sahibi olan bu kişiye ait değildir. Telipinu adının bir tanrıya ve Şuppiluliuma'nın oğluna da verildiği görülmektedir.

Telipinu adı, Hititlerce Hattiler'den alınmıştır. Tanrı Telipinu¹⁴⁸ darılıp gittiği zaman tüm doğanın öldüğü ve o tekrar döndüğünde canlandığı bilinmektedir. Belki de kral Telipinu bu adı bilerek almıştır. Yani bu adı alması ile Hatti ülkesi için yeni ve daha iyi bir dönem başlatacağı anlamı ortaya çıkabilir¹⁴⁹.

¹⁴⁷ Hoffmann 1984: 68-69.

¹⁴⁸ bkz. Laroche 1971: 55-56, 66, 113.

¹⁴⁹ Akurgal 1987: 63.

Telipinu adının verildiği bir diğer kişi ise Hitit imparatorluk d6nemi h6k6mdarı olan I. şuppiluliuma'nın oğlu olan Telipinu¹⁵⁰ dur. iviyazılı belgelerden onun Kizzuvatna'da rahip g6reviyle bulunduğu ve babasının Suriye seferinden sonra ele geçirilmiş olan toprakların y6netimini Telipinu'ya bırakıp onu Halep kralı olarak atadığı bilinmektedir¹⁵¹.

¹⁵⁰ bkz. Laroche 1971: 9. Telipinu adına bir metinde daha rastlanmaktadır. bkz. KBo XXXIV 149 ay. III 12.

¹⁵¹ Dinçol 1982: 38; de Martino 2006 (ev. 6zbayoğlu): 55-56.

V. METİN TRANSKRİPSİYONU VE ÇEVİRİLERİ

V.1. Telipinu Fermanı'nın Transkripsiyonu ve Çevirileri

Telipinu'nun fermanını oluşturan metinler iki ayrı versiyon halinde Akadça ve Hititçe olarak Laroche, Collins ve Koşak-Müller tarafından yapılan kataloglarda CTH 19'da bir araya getirilmiştir. Hititçe metinler şunlardır:

- A. KBo III 1 + KBo XII 5 + KBo III 68¹⁵² + KBo XII 7 + KBo XII 12¹⁵³ (=BoTU 23 A)
- B. KUB XI 1 (=BoTU 23 B) + KBo XIX 96
- C. KBo III 67 (=BoTU 23 C) + KUB XXXI 2 (=BoTU 23 G) + KUB XXXI 17
- D. KUB XI 5 (=BoTU 23 D)
- E. KUB XI 6 (=BoTU 23 E)
- F. KUB XI 2 (=BoTU 23 F) + IBoT III 84 + KBo XIX 97
- G. KBo VII 15 (+) KBo XII 4
- H. KBo XII 6
- I. VBoT 107

¹⁵² Hoffmann KBo III 68 numaralı metni A nüshasına dahil etmektedir. Ancak çalışmasında sayfa 52'de dipnot b, e, f, h, j, k, l, m ve sayfa 54'te dipnot a, b, e, f, g'de C IV'e gönderme yapmaktadır. Ancak gönderme yapılan bu kısımlar incelendiğinde ilgili metnin A nüshasına dahil edilen KBo III 68 numaralı metin olduğu görülmektedir. Eğer böyle ise C IV şeklinde gönderme yapılması çelişki oluşturmaktadır. Eğer bu metin A nüshasına dahilse o zaman göndermelerin ilgili dipnotlarda A IV şeklinde düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak bu metin C nüshasına dahilse sayfa 1'de nüshalarla ilgili kısımda KBo III 68 numaralı metnin C nüshasına dahil edilmesi gerekmektedir ve sayfa 2-3'te yapılan çalışmada §48'e C nüshasının da eklenmesi gerekmektedir. bkz. Hoffmann 1984: 1, 3, 52, 54.

¹⁵³ bkz. Koşak-Müller 2006: CTH 19; krş. Hoffmann 1984: 1.

Akadça dört metin bulunmaktadır ve bu metinler şunlardır:

KUB III 85 (+) KBo XXVIII 124¹⁵⁴ (+) KBo I 27 ve KUB III 89.

Akadça metinlerde bir bütünlük yoktur ve bazı kısımlarda Hititçe metnin tamamlanmasında kullanılmıştır. Hititçe versiyonu daha iyi durumda olan bu belgenin Akadça metinlerinin yalnızca transkripsiyonu verilmiştir.

Metin kırık durumda olduğu ve tek belge üzerinde bütünlük sağlanamadığı için tamamlamalar kopyalardan yararlanılarak yapılmıştır. Metin kopyalarının karşılık geldiği paragraflar şöyledir (bkz. diğer sayfa)¹⁵⁵:

¹⁵⁴ bkz. Koşak-Müller 2006: CTH 19; krş. Hoffmann 1984: 1.

¹⁵⁵ bkz. ve krş. Eisele 1970: 13-14; Hoffmann 1984: 2-3.

Prg.	A	B	C	D	E	F	G	H	I	Akad.
§ 1	x	x	x							x
§ 2	x	x	x							x
§ 3	x	x	x							x
§ 4	x	x	x							x
§ 5	x	x	x							
§ 6	x	x	x							
§ 7	x	x								
§ 8	x	x								
§ 9	x	x								
§ 10	x	x								
§ 11	x	x								
§ 12	x	(x)								
§ 13	x						(x)			(x)
§ 14	x						x			x
§ 15	(x)									x
§ 16	x		x							x
§ 17			x	(x)						x
§ 18			x	x						x
§ 19		x	x	x	x					(x)
§ 20		x	(x)	x	x					(x)
§ 21	x	x		x						(x)
§ 22	x	(x)								
§ 23	x									
§ 24	x									
§ 25	x									
§ 26	x						x			
§ 27	x						x		x	
§ 28	x						x			
§ 29	x						x			
§ 30	x									
§ 31	x				x					
§ 32	x				x					
§ 33					x	x	x	x		
§ 34						x	x	x		
§ 35							x	x		
§ 36							x			
§ 37	x									
§ 38	x	x	x							
§ 39	x	x	x							x
§ 40	x		x	x						x
§ 41	(x)									x
§ 42	(x)									

Prg.	A	B	C	D	E	F	G	H	I	Akad.
§ 43	(x)									
§ 44	x									
§ 45										
§ 46		x								
§ 47		x								
§ 48	x	x								
§ 49	x	x	x							
§ 50	x	x	x							
süt.			x							

V.1.a. Hititçe Metnin Transkripsiyonu ve Çevirisi

öy. I

- § 1 1 [UM-MA (Ta-ba-ar-na^m Te-li-pí-nu LUGAL.GAL)]
2 [ka(-ru-ú^m La-ba-ar-na-aš LUGAL.GAL)] <e-eš-ta> n[(a-pa)] DUMU^{M(ES-}
ŠU) ŠEŠ^{M(ES-ŠU)}
3 [(^{LÚ.MEŠ} ga-e-na-aš-še-eš-ša LÚ^{MEŠ} ħa-aš-š)] a-an-na-aš-ša-aš Û [(ÉRIN^{MEŠ-}
ŠU)]
4 [(ta-ru-up-pa-an-te-eš e-še-e)]r
-

- § 2 5 [(nu ut-ne-e te-pu e-eš-ta ku-)] ŷa-at-ta-aš la-aĥ-ĥa-ma pa-iz-zi
6 [(nu^{LÚ} KÚR-an ut-ne-e ku-ut-)] ta-ni-it tar-aĥ-ĥa-an ĥar-ta
-

- § 3 7 [(nu ut-ne-e ĥar-ni-in-ki-)] iš-ki-it nu ut-ne-e ar-ĥa tar-ra-nu-ut
8 [(nu-uš a-ru-na-aš ir-ĥu-u)] š i-e-et ma-a-na-aš¹⁵⁶ la-aĥ-ĥa-az-ma EGIR-pa
ú-iz-zi
9 [(nu DUMU^{MEŠ-} ŠU ku-iš-)] š[(a k)] u-ŷa-at-ta ut-ne-e pa-iz-zi
-

¹⁵⁶ B I 7' [ma-]a-na-aš[-š]a-pa. krş. Eisele 1970: 16 d.n. d; Hoffmann 1984: 12 d.n. e.

öy. I

§ 1 1 Büyük kral Tabarna Telipinu şöyle (der):

2 [Eski]den Labarna büyük kral idi. Ve böylece oğulları, erkek kardeşleri ve
3 hısımları, aile fertleri ve askerleri¹⁵⁷
4 birlik içinde idiler.

§ 2 5 Memleket küçük idi. O nereye sefere gittiyse

6 düşman memleketlerini (kendi) kol (gücü) ile yenmişti.

§ 3 7 Ve kentleri sürekli olarak imha ediyordu. Ve (düşman) memleketlerini
tamamen kuvvetten düşürdü.

8 Ve onları denizden sınır (sınır komşuları[?])¹⁵⁸ yaptı. Ancak o ne zaman seferden
geri gelirse (dönerse)

9 oğulları(ndan) her biri (bir başka) memlekete gider(di).

¹⁵⁷ bkz. terc. için ayrıca Puhvel 1997: 13.

¹⁵⁸ Kammenhuber 1958: 142.

öy. I

§ 4 10 [(^{URU}H)]u-u-piš-na ^{URU}Tu-u- η [(a-n)]u- η a ^{URU}Ne-na-aš-ša ^{URU}La-a-an-da
^{URU}Za-al-la-ra

11 [(^{URU})Pár-šu- η a-an-ta ^{URU}Lu[(-u-u)]š-na nu ut-ne-e ma-ni- η a- η i-eš-ki-ir

12 [(nu)] URU^{DIDL.HI.A} GAL.GAL^{TIM} [(t)]i-it-ti- η a-an-te-eš e-šir

§ 5 13 [(EGI)R-pa ^mHa-at-tu-š[(i-l)]i-iš η a-aš-šu-u-e-it na-pa a-pí-el-la DUMU^{MES}-
ŠU

14 [(ŠEŠ^{MES}-Š)]U ^{LÚ.MES}ga-e-n[(a-aš-še-)]iš ^{LÚ^{MES}} η a-aš-ša-na-aš-ši-ša Û
ÉRIN^{MES}-ŠU

15 ta-ru-up-pa-an-te-eš e-š[ir]¹⁵⁹ ku- η a-at-ta-aš la- η - η a-ma pa-iz-zi

16 nu a-pa-a-aš-ša ^{LÚ}[(KÚR-an ut-n)]e-e ku-ut-ta-ni-it tar- η - η a-an η ar-ta

¹⁵⁹ tml. satır 12'ye göre yapılmıştır.

öy. I

§ 4 10 Hupišna kentini, Tuuanuua kentini, Nenašša kentini, Landa kentini, Zallara kentini,

11 Puruṣḥanda kentini, Lušna kentini ve memleketleri yönetiyorlardı.

12 Büyük şehirler (de) bağlanmışlardı¹⁶⁰.

§ 5 13 Sonra Hattušili kral oldu. Ve onun da oğulları,

14 (erkek) kardeşleri, hısımları ve aile fertleri ve askerleri

15 birlik içinde idiler. O nereye sefere gittiyse

16 o düşman memleketlerini (kendi) kol (gücü) ile yenmişti.

¹⁶⁰ metin: 'bağlanmış idiler'. Ayrıca bkz. bu kelime için Kammenhuber 1958: 142; van den Hout 1997: 194.

öy. I

§ 6 17 *nu ut-ne-e ħar-ni-in[(-ki-iš-)]ki-it nu ut-ne-e ar-ħa tar-ra-nu-ut nu-uš a-ru-na-
aš*

18 *ir-ħu-uš i-e-et ma-a-n[(a-š)]a-pa la-aħ-ħa-az-ma EGIR-pa ú-iz-zi nu
DUMU^{MEŠ}-ŠU*

19 *ku-iš-ša ku-ya-at-ta ut-ne-e pa-iz-zi a-pí-e-el-la ŠU-i*

20 URU^{DIDLI.ĤLA} GAL.GAL^{TIM} *ti-it-ti-ja-an-te-eš e-še-er*

§ 7 21 *ma-a-an ap-pí-iz-zi-ja-an-ma ARAD^{MEŠ161} DUMU^{MEŠ}.LUGAL mar-še-eš- še-
er nu É^{MEŠ}-ŠU-NU*

22 *ka-ri-pu-u-ya-an da-a-ir iš-ħa[-š]a-aš-ma-aš-ša-an [(t)]a-aš-ta-še-eš-ki-u-ya
an da-a-ir*

23 *nu e-eš-ħar-šum-mi-it e-eš-šu-ya-an ti-i-e-ir*

¹⁶¹ bkz. Rüster-Neu 1989: 307. krş. Sturtevant-Bechtel 1935: 184; Eisele 1970: 20; Hoffmann 1984: 16.

öy. I

§ 6 17 Ve memleketleri sürekli olarak imha ediyordu. Ve memleketleri tamamen kuvvetten düşürdü. Ve onları denizden
18 sınır yaptı. O seferden döndüğü zaman oğulları(ndan)
19 her biri (bir başka) memlekete gider(di). Onun eline (elinde)
20 büyük şehirler de bağlanmıştı¹⁶².

§ 7 21 Daha sonradan prenslerin kulları (uyrukları) sadakatsiz olunca (prenslerin) evlerini
22 yağmalamaya başladılar. Efendilerine (karşı) komplo düzenlemeye başladılar.
23 Ve onların sürekli olarak kanlarını dökmeye başladılar.

¹⁶² “Büyük kentler ellerine katıldılar” tercümesi için bkz. Sturtevant-Bechtel 1935: 183. Beal ise bu satırı “Büyük kentler (onun ellerinde) adım attılar” şeklinde tercüme etmektedir. bkz. Beal 1988: 277. Güterbock-Hoffner “Büyük kentler onun eline tayin edilmişlerdi” olarak yorumlamaktadır. bkz. Güterbock-Hoffner-Hout 2002: 95.

öy. I

§ 8 24 *ma-a-an*^m *Mur-ši-li-iš*^{URU} *Ha-at-tu-ši* LU[GAL-] *e-it na-pa a-pí-e-el-la*

DUMU^{MEŠ}-ŠU

25 ŠEŠ^{MEŠ}-ŠU^{LÚ.MEŠ} *ga-e-na-aš-ši-iš* LÚ^{MEŠ} *ha[-aš-š]a-an-na-aš-ša-aš Û*

ÉRIN^{MEŠ}-ŠU *ta-ru-up-pa-an-te-eš*

26 *e-še-er nu*^{LÚ} *KÚR-an ut-ne-e ku-ut-ta-n[(i-i)]t tar-aḫ-ḫa-an ḫar-ta*

27 *[n]u ut-ne-e a[r-ḫ]a tar-ra-nu-ut nu-uš a[-ru-n]a-aš ir-ḫu-uš i-e-et*

§ 9 28 *[na-]aš*^{URU} *Hal-pa pa-it nu*^{URU} *Hal-pa-an ḫar-ni-ik-ta nu*^{URU} *Hal-pa-aš*

NAM.RA^{MEŠ} *a-aš-šu-uš-še-et*

29 [^{URU}] *Ha-at-tu-ši ú-da-aš EGIR-pa-ma-aš*^{URU} *KÁ.DINGIR.RA pa-it nu*

^{URU} *KÁ.DINGIR[(.RA-an)] ḫar-ni-ik-ta*

30 [ÉRIN^{MEŠ163}] *hur-lu-uš-ša ḫu-ul-li-it*^{URU} *KÁ.DINGIR.RA-aš NAM.RA^{MEŠ}*

a-aš-šu-uš-še-et [^{UR}]^U *Ha-at[-tu-ši]*

§ 10 31 *[(pí-e ḫar-t)]a*^m *Ha-an-ti-l[i-iš-š]a*^{LÚ} *SAGI.A-aš e-eš-ta nu-za*^f *Ha-r[a-ap-*

*ši-]li-in*¹⁶⁴

¹⁶³ tml. Hoffmann 1984: 18.

¹⁶⁴ krš. Hoffmann 1984: 18. Ayrıca bkz. B I 31' -š]e²-ki²-in¹!

§ 11 32 [(NIN^m Mur-)]š*i-i-li* DAM-*an-ni* ḫ*ar-ta* [nu]^m[Z]*i-dan-ta*[-aš] A-NA¹⁶⁵ m*Ha-*
an-ti-li [kat-ta-]an

33 [(ša-ra-)]a *ú-li-eš-ta* nu ḪUL-*lu ut-t*[ar *i-e-i*]r nu-*kán* m*Mur-ši-li-in* ku-e[(n-
nir)]

34 [(nu)] *e-eš-ḫar i-e-er*

¹⁶⁵ B I 32' -t]a²-an DUMU.MUNUS. krš. Hoffmann 1984: 18 d.n. i.

öy. I

§ 8 24 Muršili Hattuša kentinde k[ral] olduğu zaman aynı şekilde onun da oğulları,
25 kardeşleri, hısımları, a[il]e fertleri ve askerleri birlik içinde
26 idiler. Ve düşman memleketlerini (kendi) kol (gücü) ile yenmişti.
27 [Ve] (düşman) memleketlerini tamamen kuvvetten düşürdü ve onları
d[eni]zden sınır yaptı.

§ 9 28 Ve [o] Halep'e gitti. Ve (I. Muršili) Halep kentini tahrip etti. Halep kentinin
NAM.RA'larını¹⁶⁶ (ve) malını (sahip olduğunu)
29 Hattuša'ya getirdi. Arkasından o Babil'e gitti. Babil'i tahrip etti.
30 Hurri [askerleri] (ile) savaştı. Babil'in NAM.RA'larını ve malını (sahip
olduğunu) Hattuša'ya

§ 10 31 sundu. Hantil[i] sâki idi. Ve

§ 11 32 Muršili'nin kız kardeşi bayan Har[apši]li (Harapšeki) 'yi de zevce
(olarak)¹⁶⁷ tutuyordu (evli idi). [Z]idanta Hantili ile birlikte
33 [yuka]rı saraya sinsice gitti. Kötü bir iş yaptılar ve Muršili'yi öldü[rdüler].
34 [Ve] kan döktüler.

¹⁶⁶ Klengel NAM.RA için 'sürgün edilmiş, göç ettirilmiş halk' demektir. bkz. Klengel 1999: 82. Kammenhuber ise 'sivil tutuklu' olarak tercüme etmektedir. bkz. Kammenhuber 1958: 142. Puhvel ve Watkins NAM.RA'yı "sınır dışı edilen kimse" olarak yorumlamaktadır. bkz. Watkins 1979: 273; Puhvel 1991: 152.

¹⁶⁷ metin: 'zevceliğe'.

öy. I

§ 12 35 [nu^mHa-an-]ti-li-iš na-aḫ-ša-ri-ja-at-ta-ti [nu-(uá^{1?}-kán pa-aḫ-)ḫa[?]-aš[?]-ḫa

DINGIR^{MES}-an pa[-aḫ-š]e-er

36 [. . . .] x ku-ḫa-at-ta pa-it ut-ne-e-an[-za uá[?]-ag[?]-ga[?]-ri[?]-ja-a]t[?] URU Aš[-ta-
t]a-aš

37 [URU Šu[?]-uk[?]-zi[?]-]ja-aš URU Hu-ur-pa-na-aš URU Kar-ga-m[iš A-NA KUR

URU Ha-at-t]i [Ú-UL]

38 [ÉRIN^{MES} pé-eš-k]i-u-ḫa-an ti-i-e-ir nu-kán ÉRIN^{MES}-a[n]¹⁶⁸

§ 13 39 [ma-a-an^mH]a-an-ti-li-iš-ša URU Ta-ga-ra-ma a-a[r-aš nu me-mi-iš-ki-]u-ḫa-
an

40 [da-a-iš k]i-i-ḫa i-ja-nu-un ku-it nu-ḫa^mZi-dan[-ta-aš^{LÚ?}ga[?]-e[?]-na[?]-aš[?]-m]a-
aš

41 [me-mi-ja-nu-uš^(?)lud-da-a-ar^(?)i]š-[ta-m]a-aš-šu-un k[u[?]-it[?]]e-et

42 [na-pa^mMur-ši-i-li-ja-aš] e-eš-ḫar DINGIR^{MES}-iš ša-an-ḫ[i-(i)r]¹⁶⁹

¹⁶⁸ tml.'lar Forrer 1926: 41; Eisele 1970: 22; Hoffmann 1984: 20.

¹⁶⁹ Burada G I başlıyor. tml.'lar Forrer 1926: 41; Eisele 1970: 22; Hoffmann 1984: 20.

öy. I

§ 12 35 [H̄an]tili korkmuştu ve ben (de) himaye ettim¹⁷⁰. Tan[r]ılar (da) onu
ko[rudu]lar.

36 O nereye gittiye ülke halkı/memleket halkı (ona) [isyan çıkardı[?]]. Aş[tat]a,

37 [Šuk[?]]ziya, H̄urpana, Kargam[ış memleketleri H̄att]i [memleketine]

38 asker vermeme]ye başladılar. Askerler[i]

§ 13 39 Ve [H̄]antili Tegarama'ya ul[aşınca (şöyle) söyle]meye

40 [başladı]: “Ne(dir) [b]u yaptığım¹⁷¹, [damadım[?]] Zidan[ta'nın

41 meselelerini[?] iş[it]tim. B[irisi[?] yap]tı[?].”

42 Sonra tanrılar [Muršili'nin] kanını talep etti[ler] (intikamını aldılar).

¹⁷⁰ Farklı yorumlama için bkz. van den Hout 1997: 195.

¹⁷¹ ‘Niçin bunu yaptım?’. bkz. Puhvel 1997: 219.

öy. I

§ 14 43 [. ÉR]IN^M[^{ES} *h*]ur-lu-uš KA₅.A^{H^{LA}}-uš *h*[a-a*h*-*h*al-la-aš (pár-*h*a-an-
du-uš) *ú*[?]-]e-ri-ir

44 [nu ^{LÚ}KÚR *h*ur-la-aš[?] ¹⁷² A-]NA K[UR] ^{URU}*H*a-at-ti *ú-it* n[u -t]a

45 [. ut-]ne-e *ú-e-ha-at-t*[a-at] x

46 [. -(du)-uš[?]] *ú-e-ri-ir* na-a[š]

§ 15 47 [.]

48 [.]

49 [.]

50 [.] x-uš-[t]a[?]

51 [. -z]i[?]-zi

52 [.]

¹⁷² tml. Hoffmann 1984: 20 d.n. i.

öy. I

§ 14 43 [.] Tilkiler (gibi) ç[alılıklara (sürülmüş)] olan Hurri [as]kerl[erini
ç]ağır[dılar].

44 [Hurri düşmanı[?]] Hatti mem[leketi]ne geldi. V[e]

45 [. ül]keyi kuşat[tı¹⁷³] .

46 [.] x'leri çağır[dılar]. Ve onl[arı]

§ 15 47 [.]

48 [.]

49 [.]

50 [.] x

51 [.] x

52 [.]

¹⁷³ bkz. Hoffmann 1984: 21; van den Hout 1997: 195; Collins 1998: 17.

öy. I

- § 16 53 [. n]u MUNUS.LUGAL^{URU}[šu-uk-zi-ı]a
54 [. MUNUS.LUG]AL ak-ki-iš-ki[-u-ıa-a]n da-a-iš
55 [. ^mI-la-l]i-u-ma-aš-ta¹⁷⁴ [DUMU]^{MES}.É.GAL
56 [(pa-ra-a¹⁷⁵ du-ud-da-mi-li u-i-)ı(a-a)t (nu-za)] x [. . te[?]-e]t
57 [(MUNUS.LUGAL^{URU}šu-uk-zi-ıa-ıa a-ku ša-an-k)án e-ep-pir QA-DU
DUMU^{MES}-šU-ıa¹⁷⁶ ku-e]n-nir¹⁷⁷
-

- § 17¹⁷⁸ 58 [(ma-a-an ^mH-a-an-ti-i-li-iš MUNUS.LUGAL^{URU}šu-u)k-zi-ıa Û DUMU^{MES}-
šU]
59 [(EGIR-an ša-an-aı-ta ku-iš-ıa-ra-aš-kán ku-)en-ta]
60 [(GAL DUMU^{MES}.É.GAL ıa-lu-kán ú-da-aš na-pa) ıa-aš(-ša-tar-še)-et]
61 [(an-da ta-ru-up-pí-ir nu-uš^{URU}Ta-ga-)ra-ma¹⁷⁹ ná[?]-i[?]-ir[?]]
62 [(nu-uš-ša-an ıa-aı-ıal-la-aš pár-ıi-ir še a)[?]-kir[?]]¹⁸⁰
-

¹⁷⁴ tml. KBo I 27 öy. (2) ve KUB III 89 I 13'e göre yapılmıştır.

¹⁷⁵ Burada C II başlıyor.

¹⁷⁶ tml. KBo I 27 öy. 4'e göre yapılmıştır.

¹⁷⁷ tml.'lar Forrer 1926: 41; Eisele 1970: 24; Hoffmann 1984: 22.

¹⁷⁸ tml. C II'ye göre yapılmıştır.

¹⁷⁹ Ayrıca bkz. Forrer 1926: 41; Eisele 1970: 24.

¹⁸⁰ tml.'lar Forrer 1926: 41; Eisele 1970: 22; Hoffmann 1984: 20.

öy. I

- § 16 53 [. v]e [Šukzi]a kenti kraliçesi
54 [. krali]çe ölm[ey]e başladı.
55 [. Ilal]iuma saray [görevli]lerini
56 [gizlice yolladı ve de]di?/(şöyle) de]di:
57 [“Šukzi]a kenti kraliçesi ölsün!” Ve (daha sonra) onu yakaladılar ve (onu)
çocuklarıyla birlikte öldür]düler.
-

- § 17 58 Hantili Šu[kzi]a kenti] kraliçesine [ve çocuklarına] (ne olduğunu)
59 araştırınca: “Kim onları öld[ürdü?”]
60 Saray görevlilerinin başı haberi getirdi. Sonra o[nun ailesi]ni
61 topladılar (bir araya getirdiler). Ve onları Teg[arama] kentine (doğru)
sevkettiler.
62 Ve onları çalıklara (doğru) kovaladılar (ve) onları öl[dürdüler.]
-

öy. I

§ 18¹⁸¹ 63 [(*ma-a-an* ^m*Ha-an-ti-i-li-iš-ša* LÚŠU.G)I *ki-ša-a*(*t na-aš* DINGIR^{LI})^M-*iš*

(*ki-ik-ki-iš¹-šu-u-ya-an*)]

64 [(*da-a-iš nu-kán* ^m*Zi-dan-ta-a*)š ^m*Pí-še-ni-in*¹⁸² (DUMU ^m*Ha-an-ti-i-li QA-*

DU DUMU^{MEŠ}-ŠU)]

65 [(*ku-en-ta ha-an-te-ez-z*)*i-uš-ša*¹⁸³ (ARAD^{MEŠ}-ŠU *ku-en-ta*)]

§ 19¹⁸⁴ 66 [(^m*Zi-dan-ta-aš-ša* LUGAL-)u(-*e-et*¹⁸⁵ *na-pa* DINGIR^{MEŠ}) ^m(*Pí-še-ni-ia-aš*

iš-ḫar ša-an-ḫi-ir)]

67 [(*nu-uš-ši* ^m*Am-mu-na-an ha-aš-ša-an-ta-an*¹⁸⁶ DINGIR^{MEŠ} LÚKÚR^{MEŠ}-ŠU

i-e-ir)]

68 [(*nu-kán* ^m*Zi-dan-ta-an ad-da-aš-ša-an ku-en-ta*)]

¹⁸¹ tml. C ve D'ye göre yapılmıştır.

¹⁸² Diğer okunuş: 'Kaššeni'. tml. KBo I 27'ye göre yapılmıştır.

¹⁸³ tml. Forrer 1926: 41; Eisele 1970: 26; Hoffmann 1984: 24.

¹⁸⁴ tml. B, C, D, E'ye göre yapılmıştır.

¹⁸⁵ Burada B öy. II başlıyor.

¹⁸⁶ -š]a-an-ta-a[n ile E I başlıyor.

§ 20¹⁸⁷ 69 [(^mAm-mu-na-aš-ša LUGAL-u-e-et na-pa DINGIR^{MEŠ} at-ta-aš-ša-aš

^mZi-dan-ta-aš)]

70 [(e-eš-ḫar-še-et ša-an-ḫi-ir na-an ki-iš-ša-ri-iš-ši ḫal-ki-uš) ^{GIŠ}KIRI₆?-i(š)¹⁸⁸]

71 [(^{GIŠ}GESTIN^{H1.A}-uš GU₄^{H1.A} UDU^{H1.A}-uš Ú-U)L pa-aḫ-še-er ḫar-ki-ir-ma-aš-
ši^{(?)189} (ki-iš-ša-ri)]

¹⁸⁷ tml. B, C, D, E'ye göre yapılmıştır.

¹⁸⁸ tml. D I 12' i]š ^{GIŠ}GESTIN^{H1.A}-uš. krş. Forrer 1926: 41; Sturtevant-Bechtel 1935: 186; Eisele 1970: 26; Hoffmann 1984: 24.

¹⁸⁹ tml. Hoffmann 1984: 24 d.n. o.

öy. I

§ 18 63 Ve Hantili yaşlanın[ca] o tan[rı] olmaya

64 başladı. Zidanta Hantili'nin oğlu [Pišeni'yi (Kaššeni'yi)] oğullarıyla birlikte
65 öldürdü. Ve önde gele[n] kullarını da öldürdü.

§ 19 66 Zidanta da kral [o]ldu. Ve sonra tanrılar Pišeni (Kaššeni)'nin kanını talep
ettiler (intikamını aldılar).

67 Ona öz evladı Ammuna'yı tanrılar düşman¹⁹⁰ yaptılar.

68 Ve o babası Zidanta'yı öldürdü.

§ 20 69 Ammuna da kral oldu. Sonra tanrılar babası Zidanta'nın

70 kanını talep ettiler (intikamını aldılar). Onu(n) elinde ürünleri/hububatları,
[(meyve) bahçelerini],

71 (üzüm) bağlarını, sığırları, koyunları [korumadılar]. Ve onun elinde telef
oldular/mahvoldular.

¹⁹⁰ metin: 'düşmanları'.

öy. II

- § 21 1 [(KUR-*e-ma-aš-ši ku-u-ru-ri-e-et* ^{URU}*Hal/Z*)]*a-ag-ga-aš* ^U[^{RU}*Ma*?-*t(i-la-aš*
Gal-mi-ia-aš)]
2 <^{URU}*A-da*>-*ni*[(*i*)-*a-aš* KUR^{URU}*A*]*r-za-u[!]-i[!]-ia* ^{URU}*Šal-la-pa-aš* ^{URU}*Par-d*[(*u-*
ya-ta-aš ^{URU}*Ah-hu-la-aš-ša*)]
3 *la-ah-ha-ma k*[(*u-y*)]*a-a(t-t)a* ÉRIN^{MES}-*uš pa-iz-zi ne a-ap-pa Ú-UL*
SIG₅[(*-in*)]
4 *ú-e-eš-kán-ta ma-a-an* ^m*Am-mu-na-aš-ša* DINGIR^{LIM}-*iš ki-ša-at*
5 ^m*Zu-ru-ú-uš-ša* GAL^{LÚ.MES}*ME-ŠE-DI du-ud-du-mi-li a-pí-e-da-aš-pát*
U[(D.KAM^{H.I.A.}-*aš*)]¹⁹¹
6 *ha-aš-ša-an-na-aš-ša-aš* DUMU-ŠU ^m*Ta-hur-ya-i-li-in* LÚ
GIŠŠUKUR.GUŠKIN *p*[(*i-i-e-it*)]
7 *nu-za-kán* ^m*Ti-it-ti-ia-aš ha-aš-ša-tar QA-DU* DUMU^{MES}-ŠU *ku-en-ta*

-
- § 22 8 ^m*Ta-ru-uh-šu-un-na* LÚKAŠ₄.E *pí-i-e-et nu-kán* ^m*Ha-an-ti-li-in QA-DU*
DU[MU^{MES}-ŠU]
9 *ku-en-ta nu* ^m*Hu-uz-zi-ia-aš* LUGAL-*u-e-et* ^m*Te-li-pí-nu-uš-ša-az*
10 ^f*Iš-[t]a-pa-ri-ia-an ha-an-te-ez-zi-ia-an* NIN-SÚ <DAM> *har-ta*
11 *ma-a-nu-uš-kán* ^m*Hu-uz-zi-ia-aš ku-en-ta nu ut-tar iš-du-ya-a-ti*
12 *nu-uš* ^m*Te-li-pí-nu-uš ar-ha pár-ah-ta*
-

¹⁹¹ D'de sütün bitiyor.

öy. II

§ 21 1 (Şu) ülkeler ona düşman oldu. H̄a/Zagga, Matila, Galmiia,
2 Adaniia[a], Arzaa memleketi, Šallapa, Parduata, Ahhula.
3 Askerleri nereye sefere gittiyse onlar iyi bir şekilde
4 geri gelmediler. Ve Ammuna tanrı olunca
5 saray muhafızlarının başı Zuru gizlice o günlerde
6 ailesinin bir oğlu/çocuğu¹⁹² olan altın mızrak adamı Taħuruaili'yi gönderdi.
7 Ve Tittiia'nın ailesini, onun çocukları ile birlikte öldürdü.

§ 22 8 Ve kurye¹⁹³ (haberci¹⁹⁴) Tarušu'yu gönderdi. H̄antili'yi çocuklarıyla birlikte
9 öldürdü. (Daha sonra) H̄uzziia kral oldu. Telipinu onun
10 en büyük kız kardeşi İstapariia'yı <zevce(eş)> (olarak)¹⁹⁵ tutuyordu (evli idi).
11 H̄uzziia onları öldürecekti. Olay ortaya çıktı.
12 Ve onları (H̄uzziia ailesini) Telipinu sürdürdü.

¹⁹² “babasının oğlu, asıl oğul” tercümesi için bkz. Bin-Nun 1973: 8 d.n. 23.

¹⁹³ van den Hout 1997: 196.

¹⁹⁴ Diñol 1982: 31.

¹⁹⁵ metin: ‘zevceliğe’.

öy. II

§ 23 13 V Š[E]Š^{MEŠ}-ŠU nu-uš-ma-aš É^{MEŠ} tág-ga-aš-ta pa-a-an-du-ya-az a-ša-an-du
14 nu-ya-[z]a az-zi-ik-kán-du ak-ku-uš-kán-du i-da-a-lu-ma-aš-ma-aš-kán li-e
15 tág-ga-na-aš nu tar-ši-ki-mi a-pí-e-ya-mu i-da-lu i-e-er ú-ga-ya-ru-uš HUL-
lu [Ú-UL i-ja-mi]

§ 24 16 ma-a-an-ša-an ^mTe-li-pí-nu-uš I-NA ^{GIŠ}GU.ZA A-BI-IA e-eš-ħa-at
17 nu ^{URU}Ĥa-aš-šu-ya la-aħ-ħa pa-a-un nu ^{URU}Ĥa-aš-šu-ya-an ĥar-ni-in-ku-un
18 ÉRIN^{MEŠ}-za-mi-iš-ša ^{URU}Zi-iz-zi-li-ip[!]-pí e-eš-ta
19 nu ^{URU}Zi-iz-zi-li-ip-pí ĥu-ul-la-an-za-iš ki-ša-at

§ 25 20 ma-a-na-pa LUGAL-uš ^{URU}La-ya-az-za-an-ti-ja ú-ya-nu-un ^mLa-aħ-ħa-aš[-
mu[?] ku[?]-u[?]-ru[?]-ur[?]]¹⁹⁶
21 e-eš-ta nu ^{URU}La-ya-za-an-ti-ja-an ua-ag-ga-ri-ja-at na-an [DINGIR^{MEŠ}]
22 ki-iš-ša-ri-mi da-a-ir ĥa-an-te-ez-zi-ja-aš-ša UGULA LÚ^{MEŠ} LI-IM ^{mD}[U-x[?]-
x[?]-x[?]]/[U-. . .]
23 ^mKar-ru-ya-aš UGULA ^{LÚ.MEŠ}ŠÀ.TAM ^mI-na-ra-aš UGULA ^{LÚ.MEŠ}SAGIA
^mKi-il-l[a-aš UGULA ^{LÚ.MEŠ}x]/.]
24 ^{mD}U-mi-im-ma-aš UGULA LÚ^{MEŠ} ^{GIŠ}GIDRU ^mZi-in-ya-še-li-iš Û ^mLe-el-li[-
iš]

¹⁹⁶ tml. Hoffmann 1984: 28.

25 *me-ig-ga-e-eš nu* ^m*Ta-nu-u-i* LÚ ^{GIŠ}GIDRU *du-ud-du-mi-li pí-i-e-i[r]*¹⁹⁷

¹⁹⁷ tml.'lar Forrer 1926: 42; Eisele 1970: 30; Hoffmann 1984: 28.

öy. II

§ 23 13 Onun (Huzzija'nın) beş erkek kar[de]şi (vardı)¹⁹⁸. (Telipinu) onlara evler

dağıttı (ve şöyle dedi): “Gitsinler! (El altında) olsunlar!

14 Yesinler, içsinler! Fakat onlara hiç kimse (kötü bir) girişimde olmasın (bulun-
masın)!

15 Ve şöyle dedi: “Onlar bana kötü davrandılar. Ben onlara kötü [davranmayaca-
ğım].”

§ 24 16 Ben Telipinu babamın tahtına oturduğum zaman

17 Haşşuua kentine sefere gittim. Haşşuua kentini tahrip ettim.

18 Askerlerim Zizzilippa kentinde idi.

19 Ve Zizzilippa kentinde savaş oldu¹⁹⁹.

§ 25 20 Ben kral Lauazantiia kentine geldiğim esnada Labha [bana düşman[?]

21 idi. Lauazantiia kentini bana karşı isyana teşvik etti. Ve onu tanrılar

22 elime koydular²⁰⁰. (Onların) önde gelenlerinin (gelenlerinden) binbaşılının
başı x,

23 mabeyincilerin başı Karuua, sâkilerin başı Inara, [x adamlarının başı] Killa,

24 asa adamlarının başı Tarhumimma, Zinuşeli ve Lelli

¹⁹⁸ Güterbock-Hoffner 1997: 276.

¹⁹⁹ Puhvel 1991: 366.

²⁰⁰ Ayrıca bkz. van den Hout 1997: 196.

25 çok sayıda (idiler). Ve (bir) asa adamı (olan) Tanuqa'ya gizlice (bilgi) gönderdiler.

öy. II

§ 26 26 [LUGA]L-uš Ú-UL š[a-qa-a]ḫ-[ḫu-]u-un¹ [nu-kán] ^m[Ḫu-]u[z-zi-]i[a-a]n

Ú ŠEŠ^{MEŠ}-ŠU an-d[a ku-en-ta]

27 [m]a-a-an LUGAL-uš iš-ta-ma-aš-šu-un nu ^mTa-nu-ḡa-an ^mTa-ḫur-ḡa-i-li-in

^mTa-ru-uḫ-š[u-un-na]

28 ú-ḡa-te-er nu-uš pa-an-ku-uš pa-ra-a ḫi-in-ga-ni ḫar-ta LUGAL-uš-ša²⁰¹ me-

ma-aḫ-ḫu-un

29 [ku-ḡa-a]t-ḡa-ri ak-kán-zi nu-ḡa-ru-uš IGI^{HL.A}-ḡa mu-un-na-an-zi nu-uš

LUGAL-uš kar-š[a-uš²⁰²]

30 [^{LÚ.M}]EŠ APIN.LÁ i-ḡa-nu-un ^{GIŠ}TUKUL^{HL.A}-uš-šu-uš-ta ZAG.UDU-za

da-aḫ-ḫu-un nu-uš-ma-aš maš-du[-uš[?]]²⁰³ pí-iḫ-ḫu-un²⁰⁴

§ 27 31 nu šal-la-aš-pát ḫa-aš-ša-an-na-aš e-eš-ḫar pa-an-ga-ri-ḡa-at-ta-ti²⁰⁵ nu ^fIš-

ta-p[a-]ri-ḡ[a-]aš

32 MUNUS.LUGAL BA.ÚŠ EGIR-pa-ma ú-it ^mAm-mu-na-aš DUMU.LUGAL

BA.ÚŠ nu ši-ú-na-an an-tu-uḫ-ši-iš-ša

33 tar-ši-ik-kán-zi ka-a-ša-ḡa ^{URU}Ḫa-at-tu-ši e-eš-ḫar pa-an-ga-ri-ḡa-at-ta-ti

34 nu ^mTe-li-pí-nu-uš ^{URU}Ḫa-at-tu-ši tu-li-ḡa-an ḫal-zi-iḫ-ḫu-un ki-it pa-da-la-az

^{URU}Ḫa-at-tu-ši

²⁰¹ Burada G öy. II başlıyor.

²⁰² tml. KBo XII 8 IV 30'a göre yapılmıştır. bkz. Hoffmann 1984: 30 d.n. b.

²⁰³ Forrer, Sturtevant-Bechtel ve Eisele bu kelimeye ait işaretleri ^{GIŠ}ŠÜDUN olarak okumuşlardır. Ancak metindeki işaretler bu kelimeyi karşılamamaktadır. krş. Forrer 1926: 42; Sturtevant-Bechtel 1935: 188; Eisele 1970: 32. Yorum için bkz. Hoffmann 1984: 31 d.n. 3. Ayrıca bkz. Koşak 1982: 227-228.

²⁰⁴ tml.'lar Forrer 1926: 42; Eisele 1970: 32; Hoffmann 1984: 30.

²⁰⁵ Burada I başlıyor: -a]n-ga-ri-ḡ[a-.

35 *ḫa-aš-ša-an-na-aš DUMU-an i-da-lu li-e ku-iš-ki i-ja-zi*²⁰⁶ *nu-uš-ši-ša-an*²⁰⁷

GÍR-an ták-ki-eš-zi

²⁰⁶ G II 4' -a]z-zi. krş. Hoffmann 1984: 30 d.n. h.

²⁰⁷ G II 4' nu-uš-ši-iš-ša-an. krş. Hoffmann 1984: 30 d.n. i.

öy. II

§ 26 26 Ben [kra]l (Telipinu) t[ahmin edemedi]m. [Huzziya]'yı ve kardeşlerini orada
(Telipinu'nun evvelce getirdiği yerde) [öldürdü].

27 Ben kral bu olayı işitince/işittiğim zaman Tanuua'yı, Taḫuruaili'yi [ve]
Taruḫš[u]yu

28 getirdiler. Onları *panku* (asiller meclisi) ölüme tuttu (mahkûm etti). Ben kral
(şöyle) dedim:

29 “[Niç]in onlar ölsünler? Onların gözlerini örtsünler/gizlesinler. Ben kral
onları

30 çiftçi yaptım. Ve bundan böyle onların omuzundan silahlarını aldım ve (de)
onlara sorumlu[luk] verdim”²⁰⁸.

§ 27 31 Ve kraliyet ailesinde cinayetler çoğalmaya/sıradan olmaya başladı.

32 Ve kraliçe İştapariya öldü; ancak arkasından geldi/gelişti. Prens Ammuna öldü
ve tanrının insanları da (şöyle)

33 diyorlardı: “İşte! Hattuša'da cinayetler olağan hale geldi/çoğaldı.

34 Ve ben Telipinu Hattuša'da (kent) meclisi(ni) toplantıya çağırdım (ve şöyle
belirttim): Bundan böyle Hattuša'da

35 (kraliyet) ailesinin oğluna hiç kimse kötülük yapmasın! Ve ona hançer
çekmesin!

²⁰⁸ krş. Güterbock-Hoffner 1980: 467; van den Hout 1997: 196.

öy. II

- § 28 36 LUGAL-uš-ša-an ḥa-an-te-ez-zi-ia-aš-pát DUMU.LUGAL DUMU^{RU209} ki-
ik-k[(i-iš-)]ta-ru ták-ku DUMU¹.LU[GAL]
37 ḥa-an-te-ez-zi-iš NU.GÁL nu ku-iš ta-a-an pí-e-da-aš [(DU)]MU^{RU} nu
LUGAL-uš a-pa-a-aš
38 ki-ša-ru ma-a-an DUMU.LUGAL-ma DUMU.NITA NU.GÁL nu ku-iš
DUMU.MUNUS ḥa-an-te-ez-zi-iš
39 nu-uš-ši-iš-ša-an^{LÚ} an-ti-ia-an-ta-an ap-pa-a-an-du nu LUGAL-uš a-pa-a-aš
ki-š[(a-ru)]
-

- § 29 40 UR-RA-AM ŠE-RA-AM ku-iš am-mu-uk EGIR-an-da LUGAL-uš ki-ša-ri na-
pa ŠEŠ^{MES}-ŠU
41 DUMU^{MES}-ŠU^{LÚ.MES} ga-e-na-aš-ši-iš ḥa-aš-ša-an-na-aš-ša-aš²¹⁰ Û ÉRIN^{MES}-
ŠU
42 ta-ru-u[p]-pa-an-te-eš a-ša-an-du nu-za ú-ya-a-ši²¹¹ LÚ KÚR-an ut-ni-e ku-ut-
ta-ni-i[t]
43 tar-aḥ-ḥa-an ḥar-ši ki-iš-ša-an-na li-e te-e-ši ar-ḥa-ya pár-ku-nu-um-mi
44 pár-ku-nu-ši-ma-za Ú-UL ku-it<-ki> nu-za an-da im-ma ḥa-at-ki-iš-nu-ši
45 ḥa-aš-ša-an-na-ša-an-za-kán li-e ku-in-ki ku-en-ti Ú-UL SIG₅-in
-

²⁰⁹ G II 11' DUMU.NITA, G II 5' DUMU^{MES}.NITA. krş. Hoffmann 1984: 32 d.n. a.

²¹⁰ G II 11' LÚ^{MES} ḥa-aš-ša-an-na-aš-ša-aš. krş. Hoffmann 1984: 32 d.n. i.

²¹¹ G II 12' ú-ya-a-ši. krş. Hoffmann 1984: 32 d.n. j.

öy. II

§ 28 36 Birinci dereceden (eşin) oğlu olan prens, kral olsun²¹²! Eğer
37 birinci (eşten) bir [pre]ns yoksa, kim ikinci dereceden (eşin) oğlu (ise) kral o
38 olsun! Eğer (yine) de bir prens (ve) erkek çocuk yoksa kim birinci dereceden
(eşin) kızı ise
39 ona bir içgüveysi alsınlar ve kral o ol[sun!]”²¹³

§ 29 40 Kim benden sonra kral olursa (olacaksa) bundan böyle onun erkek kardeşleri,
41 oğulları, hısımları, aile fertleri (akrabaları) ve askerleri
42 birlik içinde olsunlar. Ve geleceksin. Düşman memleketini (kendi) kol
(gücün) ile
43 yenmiş olarak tutacaksın. Ve (sakın) şöyle deme/söyleme!: “Ben tamamıyla
temizlerim/bertaraf ederim.”
44 Sen hiçbir şeyi temizleyemezsin²¹⁴. Hele (onu) bizzat baskı altında tutarsan
45 ve (kral) ailesi(nden) hiç kimseyi öldürme! (Bu) iyi değil(dir).

²¹² terc. için ayrıca bkz. Puhvel 1997: 197-198.

²¹³ Puhvel 1984: 279; Güterbock-Hoffner-Hout 2002: 152. Ayrıca ^{LÚ} *antiijant*-‘iç güvey’ için bkz. Balkan 1948: 147-152; Friedrich 1952: 23; Friedrich-Kammenhuber 1975: 109; Puhvel 1984: 79.

²¹⁴ Bu cümlede anlam açık değildir. Farklı yorumlama için bkz. Hoffmann 1984: 33; Puhvel 1984: 360.

öy. II

§ 30 46 *nam-ma ku-i-ša LUGAL-uš ki-ša-ri nu ŠEŠ-aš NIN-aš i-da-a-lu ša-an-aḫ-zi*
47 *šu-me-eš-ša pa-an-ku-uš-ši<-iš> nu-uš-ši kar-ši te-et-te-en ki-i-ya e-eš<-ḫa>-*
na-aš ut-tar

48 *tup-pí-az a-ú ka-ru-ú-ya e-eš-ḫar*^{URU} *Ḫa-at-tu-ši ma-ak-ki-eš-ta*

49 *nu-ya-ra-ta-pa DINGIR*^{MES} *iš šal-la-i ḫa-aš-ša-an-na-i da-a-ir*

§ 31 50 *ku-iš ŠEŠ*^{MES} *-na NIN*^{MES} *-na iš-tar-na i-da-a-lu i-ja-zi nu LUGAL-ya-aš*
51 *ḫar-aš-ša-na-a šu-ya-a-i-e-ez-zi nu tu-li-ja-an ḫal-zi-iš-tin ma-a-na-pa ut-tar-*
š[e-e]t pa-iz-zi

52 *nu SAG.DU-na-az šar-ni-ik-du*²¹⁵ *du-ud-du-mi-li-ma*^m *Zu-ru-ya-aš*

53 ^m*Da-a-nu-ya-aš* ^m*Ta-ḫur-ya-i-li-ja-aš* ^m*Ta-ru-uḫ-šu-uš-ša i-ya-ar li-e*
[k]u-na-an-zi

54 *É-ri-iš-ši-iš-ši A-NA DAM-ŠU DUMU*^{MES} *-ŠU i-da-a-lu li-e ták-ki-iš-ša-an-zi*

55 *ták-ku DUMU.LUGAL-ma ya-aš-ta-i*²¹⁶ *nu SAG.DU-az-pát šar-ni-ik-du*
A-NA É-ŠU-ma-aš-ši-iš-ša-an

56 *Û A-NA DUMU*^{MES} *-ŠU i-da-a-lu li-e ták-ki-iš-ša-an-zi DUMU*^{MES} *.LUGAL-*
ma ku-e-da-ni

57 *[(še-i)]r ḫar-ki-iš-kán-ta-ri*²¹⁷ *Ú-UL A-NA É*^{MES} *-ŠU-NU A.ŠÀ*^{HIA} *-ŠU-NU*

²¹⁵ Hoffner, burada geçen *šuḫaiezzi* ile yasalarda geçen *parnašša* *šuḫaiezzi* arasındaki benzerliğe dikkat çekmektedir. Eski Hitit'te yapılan bir suça karşı bedel ödenmesi ile ilgili bir anlama sahip olduklarını belirtmekte; ancak *šuḫaie-*'nin yalnızca yasal bir deyim olarak algılanmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Buna kanıt olarak *nu u-li-li-ja* ^{GIS}*TIR-na šu-u-ya-ja* 'Yeşil ormana bak' cümlesini gösterir. Yorum ve II 50-53 arasının tercümesini karşılaştırmak için bkz. Hoffner 1982: 507-509 d.n. 5 ve 9.

²¹⁶ Burada E öy. II başlıyor.

^{GIS}KIRI₆.GEŠTIN^{HIA}-ŠU-NU

58 [AR-]DI^{HIA}²¹⁸-ŠU-NU SAG.GÉME.ARAD^{MEŠ}-ŠU-NU GU₄^{HIA}-ŠU-NU

UDU^{HIA}-ŠU-NU

²¹⁷ *ḫark-* ‘ölmek, mahvolmak, tahrip etmek’ fiili için bkz. Friedrich 1952: 57; Tischler 1977-1983: 175-176; Puhvel 1991: 157-168. *ḫarkišk-ḫarkiškantari* formu için bkz. Tischler 1977-1983: 176; Kronasser 1966: 578, 584; Puhvel 1991: 160. *ḫarkiškantari* fiilinin yer aldığı kısmın terc. için bkz. Güterbock-Hoffner 1980: 413; Puhvel 1991: 160.

²¹⁸ Bu kelime için bkz. ve krş. Forrer 1926: 43; Sturtevant-Bechtel 1935: 190; Eisele 1970: 37; Hoffmann 1984: 34; Güterbock-Hoffner 1997: 275.

öy. II

§ 30 46 Kim (bundan) sonra kral olursa ve erkek (ve) kız kardeşine kötü(lük)

tasarlarsa

47 siz onun *panku*'su (asiller meclisi) iseniz ona doğru olarak (şöyle) deyiniz:

“Bu cinayet (kan) olayını

48 tabletten gör (oku)! Eskiden Hattuša'da cinayet(ler) art(mış)tı.

49 Bundan böyle tanrılar onu (cinayetleri) büyük ailede(n) aldılar (kaldırdılar).”

§ 31 50 Kim erkek kardeşler (ve) kız kardeşler arasında kötü(lük) yaparsa, kral(iyet)

51 başını (tehlikeye) sokar²¹⁹. Ve (kent) meclisi(ni toplantıya) çağırınız. Böylece

onun meselesi/olayı meydana çıkarsa²²⁰

52 başı ile cezasını çeksin/ödesin. Ancak Zuru,

53 Tanuqa, Taḫuruqaili ve Taruḫšu'nun (yaptığı) gibi (gizlice) öldürmesinler.

54 Onun evine, zevcesine, oğullarına kötü(lük) girişiminde bulunmasınlar.

55 Eğer bir prens suç işlerse başı ile cezasını ödesin. Ancak onun evine

56 ve oğullarına/çocuklarına kötü(lük) girişiminde bulunmasınlar. Ancak hangi

prensler

57 canlarından oluyorsa/ölüyorsa onların evlerine, arazilerine,

²¹⁹ krş. Güterbock-Hoffner 1997: 40; Güterbock-Hoffner-Hout 2005: 283.

²²⁰ metin: 'gelirse'.

58 kullarına, kadın ve erkek hizmetlilerine, sığır (ve) koyunlarına (kötülük)
(ol)ma(sın)/(yapıl)ma(sın)²²¹!

²²¹ 55-58 satırlar arası tercüme için ayrıca bkz. Sturtevant-Bechtel 1935: 191; Eisele 1970: 38; Hoffmann 1984: 35; van den Hout 1997: 197; Cohen 2002: 157.

öy. II

§ 32 59 *ki-n[(u-na²²² m)]a-a-an DUMU.LUGAL ku-iš-ki ŷa-aš-ta-i nu SAG.DU-az-*

pát šar-ni-ik-[d]u

60 *É[(-ZU-ma-aš-)]ši DUMU-ŠU-ia i-da-a-lu li-e tág-ga-aš-te-ni pí-ia-ni-ma*

ŠA DUMU^{MEŠ}.LUGAL

61 *[(iz-za-an GIŠ-ru)] Ú-UL a-a-ra²²³ ki-i-ma i-da-a-la-u-ya ud-da-a-ar ku-i-e-*

eš e-eš[(-š)]a-an-zi

62 *[LÚ^{MEŠ} GAL^{TIM} 224 LÚ]^{MEŠ} A-BU BI-TUM GAL DUMU^{MEŠ}.É.GAL GAL ME-*

ŠE-DI GAL GEŠTIN-ia

63 *[ku-i-eš-za[?] (É^{MEŠ} DUMU.L)]UGAL da-an-na i-[(da)]-la-li-ia-an-zi nu ki-iš-*

ša-an [da-]ra-an-zi

64 *[(a-ši-ma-an-ya URU-aš a)]m-me-el ki-ša-ri nu-uš-ša-an A-NA EN URU^{LIM}*

i-da-a-lu

65 *[(ták-ki-iš-ki-iz-)z]i*

§ 33 66 *[(ki-nu-na ki-iz-za UD-az^U)]^{RU} Ha-at-tu-ši²²⁵ DUMU^{MEŠ}.É.GAL LÚ^{MEŠ}*

ME-ŠE-DI^{LÚ.MEŠ} KUŠ₇.GUŠKIN

67 *[(^{LÚ.MEŠ}SAGI.A LÚ^{MEŠ} GIŠ^B)ANŠUR^{LÚ.MEŠ} MUḤALDIM LÚ^{MEŠ} GIŠ^{GIDRU}*

LÚ^{MEŠ} ša-la-aš-ḫi-ia-aš

²²² Burada F başlıyor.

²²³ *ŪL āra* için bkz. Friedrich 1952: 28; Friedrich-Kammenhuber 1975: 219-221; Tischler 1977-1983: 50; Puhvel 1984: 118; Cohen 2002: 155-160.

²²⁴ tml. Telipinu Fermanı ay. III §34 1'e göre yapılmıştır. Hoffmann 1984: 38.

²²⁵ E II 13 ^{URU}GIDRU-š[i. krş. Hoffmann 1984: 36, d.n.'lar ile.

68 [(^{LÚ.MEŠ}UGULA LI-IM ŠE-RI ki-i)] ut-tar šu-ma-a-aš EGIR-an še-ik-tin²²⁶

^mTa-nu-ya-aš-ma

69 [(^mTa-ḫur-ya-i-li-iš²²⁷ ^mTa-ru-uḫ-)] šu-uš-ša I-NA PA-NI-KU-NU GISKIM-iš
e-eš-du

70 [m(a-a-an nam-ma i-da-lu ku-)]iš-ki i-ḫa-zi na-aš-šu^{LÚ}A-BU BI-DU

71 [(na-aš-ma GAL DUMU^{MEŠ}.)É(.GAL)]^{LIM}228 GAL ME-ŠE-DI GAL

^{LÚ.MEŠ}UGULA LI-IM ŠE-RI²²⁹

72 [(ma-a-na-aš EGIR-iz)-z(i-iš ḫa-an-te-e)]z-zi<-iš> šu-ma-aš-ša pa-an-ku-uš
an-da [(e-)i(p¹-tin)]

73 [(nu-uš-ma-ša-an^{UZU}ZU₉-it)] ka-ri¹-ip-tin

²²⁶ E II 16' šu-me-eš še-ik-tin. krş. Hoffmann 1984: 36, d.n.'lar ile.

²²⁷ Burada G başlıyor.

²²⁸ Hoffmann burada GAL G]EŠTIN şeklinde bir okuma yapmıştır. Ancak baş kısmı kırık olan işaretin GEŠTIN ile benzerliği bulunmamaktadır. bkz. Beckman 1986: 5. krş. Hoffmann 1984: 38.

²²⁹ G III 4' ^{LÚ.MEŠ}UGULA LI-IM. krş. Hoffmann 1984: 38 d.n. b.

öy. II

§ 32 59 Şimdi eğer herhangi bir prens suç işlerse yalnız başı ile ödesin.

60 Ancak onun evine ve oğluna kötü(lük) girişiminde bulunmayın (yapmayın).

Prenslerin

61 çer çöpünü/kırıntısını²³⁰ (bile başkasına) vermeye kalkma. Doğru bir şey değil(dir)²³¹. Bu kötü işleri yapanlar:

62 [(Devletin) ileri gelenleri], evlerin babaları, saray görevlilerinin başı, saray muhafızlarının başı ve şarap başı/general

63 prensin evlerini/yapılarını almayı arzularlar ve (onlara) (bizzat) şöyle [de]rler(se):

64 “Bu kent benim olabilir” ve kentin beyine/komutanına kötü(lük)

65 girişiminde bulunur.

§ 33 66 Şimdi bugünden (itibaren) Hattuşa’daki saray görevlileri, saray muhafızları, altın arabalı savaşçılar,

67 [sâkiler, sofracılar], aşçılar, asa adamları, arabacılar^{??},

68 [kırın binbaşlıları]: Bu olayı/konuyu siz (de) sonradan/arkadan öğrenin/bilin!

Ancak Tanuua,

69 Tahuruaili ve Taruḥşu ise sizin önünüzde (bir) işaret olsun.

70 Şayet bir kimse ayrıca/tekrar kötü(lük) yaparsa; ister evin babası,

²³⁰ ‘çöpünü ve tahtasını’ terc. için bkz. Güterbock-Hoffner 1980: 412.

²³¹ terc. için ayrıca bkz. Cohen 2002: 157.

71 ister saray görevlilerinin başı, saray muhafızlarının başı, kırım binbaşılarının başı

72 (veya) o arkadaki (alt pozisyondaki²³²) (ya da) öndeki (yüksek pozisyondaki²³³) (biri olsun), siz de *panku* (asiller meclisi) (olarak onu) yakalayın/hapsedin.

73 Ve onu ise dış(leriniz)le kemirin!

²³² Güterbock-Hoffner 1997: 91.

²³³ Güterbock-Hoffner 1997: 91.

ay. III

§ 34²³⁴ 1 [(^{URU}*Ha-at-tu-ši-ma* L)]^Ú^{MEŠ} GAL^{TIM} LÚ.MEŠ A-BU É^{DU} GAL

DUMU^{MEŠ}.É.GAL GAL.GEŠTIN

2 [GAL LÚ^M(^{EŠ} ME[!]-)ŠE-DI (GAL)]^{LÚ}.MEŠ KUS⁷ UGULA^{LÚ}.MEŠ NIMGIR

ÉRIN^{ME}[^š LUGAL-aš[?] p]ár-ni ku-e-eš šal-la-e-[eš[?]]

3 [nam-má[?] pá-r-r]a[?]-an-da ap-pí-iz-zi<-eš> šu-uš [(da-aš-k)]án-du²³⁵

§ 35 4 [nam-má[?] ^{URU}*Ha-at-]*tu-ši-ma ú-e-da-an-te-eš URU^{DIDL.ḪIA} pa-aḫ-ḫa-aš-nu-
ḡa-an-te-eš

5 [a-ša-an-du[?] nu-]uš li-e tar-na-at-ti ú-e-da-an-te-eš URU^{DIDL.ḪIA}

6 [. . . . ḡ]a-a-tar ḫal-ki-ḡa-ma-at X-iš XX-iš na-eš-ḫu-u[t]²³⁶

²³⁴ §34-36 arası tamamlamalar G III 7 vd.'na göre yapılmıştır.

²³⁵ tml. Hoffmann 1984: 38.

²³⁶ tml. Hoffmann 1984: 38.

ay. III

§ 34 1 Fakat Hattuša'da(ki) ileri gelenler, evin babaları, saray görevlilerinin başı,

şarap başı/general

2 saray muhafızlarının başı, arabacıların başı, ordu müfettişlerinin başı, [kralın

e]vinde(ki) büyükler

3 [ayrıca²] sonuncuları (sonra gelenleri)²³⁷ öteye[?] (öbür tarafa) alsınlar!²³⁸

§ 35 4 [Ayrıca Hat]tuša'da inşa edilmiş kentler korunmuş

5 [olsunlar²]. Onları terk etme! İnşa edilmiş kentler

6 [. . . s]u ve tahılı da on kez yirmi kez ilet!

²³⁷ 'tâbi olanları'. bkz. van den Hout 1997: 198.

²³⁸ Buradaki 'almak' kelimesinin anlamı belirsizdir. Hoffmann bu ifadenin 'saygı duymak' anlamına geldiğini belirtmiştir. bkz. Hoffmann 1984: 39. Ayrıca bu yorum için bkz. van den Hout 1997: 197 d.n. 60.

ay. III

§ 36 7 [. . .] x ^mT[e-]li-pí-nu-u[š-m]a LUGAL.GAL I-N[A

8 [. -]ti ší[?][-. .] x x [

§ 36a 9

10

11 [] ħa-x [²³⁹

12 [] ^{URU}H[a-

13

14

15 [] x-ti [

16 [] x nu-u[š

§ 37 17 [. UR]U^{DIDL.HIA} ŠA É^{MEŠ NA4}KIŠIB [.]

18 [. ^{URU}Ta-ga-a]l[?]-mu-ħa-aš^{URU} Ĥar-ki-ia-aš^{URU} U[a-]

19 [.] ^{URU}Zi-el-mu-ut-ta-aš^{URU} Ta-ap-pa-aš-pa-aš^{UR}[^U (.)]

20 [. ^{URU}Š]u-uk-zi-ia-aš^{URU} A-šū-ur-na-aš^{URU} A-an-za-ra[-aš

^{URU} . . (.)-]ša-aš

21 [.] ^{URU}Ša-mu-ħa-aš^{URU} Ma-ri-iš-ta-aš^{URU} Ku-x[-.]

22 [. ^{UR}]U^U Ĥu-ur-ma-aš^{URU} Ua-ar-ga[-aš-]ša-aš^{UR}[^U]

²³⁹ Burada A III başlıyor.

ay. III

§ 36 7 [] x [An]cak büyük kral T[e]lipinu [. . .-d]e/a

8 [] x x []

§ 36a 9 []

10 []

11 [] x []

12 [] H[attuša^{??}]

13 []

14 []

15 [] x []

16 [] ve on[lar]

§ 37 17 [. . . .] mühürlü evlerin (mühürlü depoların³) kentleri [.]

18 [. . . . Taga]l²muḫa kenti, Harkija kenti, U[a-.] kenti,

19 [.] Zelmutta kenti, Tappašpa kenti, [. ken]ti,

20 [. Š]ukzija kenti, Ašurna kenti, Anzar[a kenti, . . .-š]a kenti,

21 [.] Šamuḫa kenti, Marišta kenti, Ku[-] kenti,

22 [.] Hurma kenti, Uarga[š]ša kenti, [. ke]nti,

ay. III

- § 37 23 [. -n]a-aš-ša-aš-š[a-aš] ^{URU}Ša-li-it-ta-aš ^{UR}[.]
- 24 [. ^{UR}]UŠa-am-lu-uš-na-a[š ^U]RU Gul-pí-na-aš ^{URU}Ša[r. (.)]
- 25 [. -]ma[?]-aš ^{URU}Pí-i-ša-aš ^{URU}Pa-ḡa-az-zi-ḡa-aš ^{UR}[.]
- 26 [.] x-ri-ḡa-aš ^{URU}Ši-i-en-za-na-aš ^{URU}Ḷa-aš-ti-iš-š[a-aš ^{URU}. (.)-]nu-an-da-aš
- 27 [. -i]š-ša-aš ^{URU}Ku-ḡa-ša-ri-ḡa-aš ^{URU}Ú-i-in-t[a. (.)] x-ḡa[?]-aš
- 28 ^{UR}[. . . -]x-a[?]-x-aš ^{URU}Ik-ku-ḡa-ni-ḡa-aš ^{URU}Ḥu-ur-ni-ḡa-aš ^{UR}[.]
- 29 ^{URU}Ḥa-da-ḡa-x-aš ^{URU}Ḥu-ru-ut-ta-aš ^{URU}Te-ru-um-na-aš ^{URU}Na[- -]aš
- 30 ^{URU}U-la-aš-š[a-aš] ^{URU}Pár-mi-ni-ḡa-aš ^{URU}Pár-šu-ḡa-an-da-aš ḤUR.SAG-aš
[.]
- 31 ^{URU}Ḷa-li-m[u[?]-]da-aš ^{URU}I-ḡa-am-ma-aš ^{URU}Ḷa-šu-ḡa-at-ta-aš ^{URU}[.]
- 32 ^{URU}Šu-up-la-an-da-aš ^{ÍD}Ḥu-u-la-ḡa-aš-ša²⁴⁰ ŠU.NÍGIN I ŠU[!]-ŠI
- 33 [UR]U^H[^L]A É ^{NA4}KIŠIB

²⁴⁰ krš. Hoffmann 1984: 42.

ay. III

- § 37 23 [.-n]aššašš[a] kenti, Šalitta kenti, [. kenti],
24 [.] Šamlušna kenti, Gulpina kenti, Ša[r-. kenti],
25 [.-]ma[?] kenti, Piša kenti, Pauazzija kenti, [. ke]nti,
26 [.-]riija kenti, Šenzana kenti, Uaštišš[a kenti, x-]nuanda kenti,
27 [.-i]šša kenti, Kuşaariija kenti, Uint[a-x kenti, x-]x-ħa kenti,
28 x-a-x-a kenti, Ikkuşaniija kenti, Hurniija kenti, [. ke]nti,
29 Hadaşa-x-a kenti, Hurutta kenti, Terumna kenti, Na[-.]kenti,
30 Ulašš[a] kenti, Parminiija kenti, Puruşħanda kenti, dağ [.]
31 Ualimu[?]da kenti, Ijamma kenti, Uaşuuşatta kenti, [.] kenti,
32 Şuplanda kenti, Hulaia Nehri Ülkesi. Toplam miktar:
33 “Mühürlü evler (mühürlü depolar[?])”,²⁴¹ ile 60[+x[?]]²⁴² kent.

²⁴¹ ‘ambar’ için bkz. van den Hout 1997: 198. ‘depo kenti’ için bkz. Singer 1984: 103.

²⁴² krş. Hoffmann 1984: 43. Hoffmann “Gesamtsumme: 60[+x[?]] [Städte] mit ‘Siegelhäusern’ (Mühür evleri/yapıları (depoları[?]) ile 60[+x[?]] kent)” olarak tercüme etmektedir. van den Hout “60[+x[?]] cities (and their) storehouses (60[+x[?]] kent (ve onların ambarları)” olarak tercüme etmektedir. krş. van den Hout 1997: 198.

ay. III

- § 38 34 [. . .-l]a²-aš^{UR₁U}-]ḫa-aš-ša[-aš]
35 [.-]an-ta-š[a²-aš]
36 [.-]x-ni-ia-aš
37 [^{UR₁U}(^UKu-ya-an-na-a)š²⁴³]
38 ^{URU}La-a[(ḫ-ḫu-ra-ma-aš^{URU}Ḫa-x)
(^{URU}Ḫa-ra-ḫa-)]ra-aš
39 ^{URU}Ma-al-li[(-t)a-aš-ku-ri-ia-aš(^{URU}Ḫar-šu-ya-aš^{URU}T)]i-pa-la-aš²⁴⁴
40 ^{URU}Ku-ur-ša-[aš(^{URU}Šu-ya-an-zu-ya-an-na-aš^{URU}T)]a-
am-lu-ta-aš
41 ^{URU}Pi-ku-mi-ia-aš(^{URU}Dam-ma-aš-ḫu-na-aš^{URU}Ši-ḫar-na-aš^{URU}Ḫa-li-ip-
pa-aš-šu-)]ya-aš
42 ^{URU}Ka-la-šu[?]-me[?]-ia-aš²⁴⁵ ^{URU}(Ḫu-u-la-an-t)a-aš (ŠU.NÍGIN 34
^{URU}^{DIDL₁LA}) É²⁴⁶ NA⁴ KISIB i-mi-ú-l[a-aš]²⁴⁷

²⁴³ Burada B III başlıyor.

²⁴⁴ B III 4' ^{URU}Ti-pa-a-la-aš. krş. Hoffmann 1984: 44 d.n. c.

²⁴⁵ C III 6' [^{UR₁U}]Ka-la-šum-mi-ia. krş. Hoffmann 1984: 44 d.n. d.

²⁴⁶ bkz. KUB XI 1 ay. III 7 (B nüshası).

²⁴⁷ Singer 'imiul'u "atlar için hayvan yemi" olarak tercüme etmektedir. bkz. Singer 1984: 104 d.n. 44.

ay. III

§ 39 43 *nu-kán ḫal-ki-uš* EGIR-an *ma-a*[(*k-nu-nu-un*)] x LÚ.MEŠ APIN.LÁ

44 A.ŠÀ A.GÀR^{H1A} *a-pí-e-pát ka[?]-a[?][-ša[?]]i-e-eš-ša-an-du*

45 *a-pí-e-pát ut-ni-ḫa-an-za* ḫa-a[r- li-e[?] 249] *mar-ša-tar e-eš-ša-*

an-zi

46 *nu-uš-ša-an i-la-aš-ni pa-ra-a* n[(*a-aš-šu* 1 *gi-pí-eš-ša*)]r *na-aš-ma* 2 *gi-pí-eš-*

šar

47 ḫa¹-*mi-in-ki-iš-ki-ir na-aš-ta* u[(*t-ne-e*²⁵⁰ *e-eš-ḫar ak-ku-uš-k*)]ir

48 *ki-nu-na li-e e-eš-ša-an-zi* k[(*u-i-ša-at i-ḫa-zi* <*nu-uš-ši*)] ḪUL-lu ḫi-in-ká[n

pí-an-du]²⁵¹

§ 40 49 [(*UR-RA-AM ŠE-RA-AM k*)]*u-iš am-me-e*[(*l*²⁵² EGIR-an LUGAL-*uš ki-š*)]*a-r(i*

nu ḫal-k)i-u]š

50 [(*ŠUM-aš-mi-it ši-*)]*i-e-eš-ki ka-a-aš-ma-d*[(*u-za*²⁵³ LÚ.MEŠ AGRIG É^{NA4} KIŠIB

²⁴⁹ tml. Hoffmann 1984: 46.

²⁵⁰ C III 6' *ut-ni-e*.

²⁵¹ tml. Hoffmann 1984: 46.

²⁵² Burada D ay. 1' başlıyor. -]mu-uk.

²⁵³ C III 9' *ka-a-aš-ma-ad-d*[u-

da-)]li-ja-an[(-zi)]²⁵⁴

51 [(*nu-ut-ta ki-iš-*)]*ša-an da-ra-an-z[(i)²⁵⁵zi-i]k²*

52 [(*nu-ya-at-ma-*)a]z *li-e ši-e[(-e)š-ki-ši²⁵⁶ na-at-ya ŠUM-aš-mi-it ši-i-]e-eš- ki*

53 [(*nu-ut-ták-kán ka-a-a*)]*š-ma kar-pa-an[-zi*

54 [. . (x^{HIA} *Ú-U*)]L *hu-iš[-nu[?]-²⁵⁷*

²⁵⁴ C III 10 *da-a-li-ja-an-zi*.

²⁵⁵ C III 11 *da-a-ri-ja[-*; D 3'. krş. Hoffmann 1984, 46, d.n. k ile.

²⁵⁶ D ay. 4 *ši-i-ja[-*. krş. Hoffmann 1984: 46, d.n.'lar ile.

²⁵⁷ tml.'lar Hoffmann 1984: 46.

ay. III

§ 39 43 Ve (ben) ürünleri yine artırdım²⁵⁸. [.] x çiftçiler

44 o tarla ve arazileri iş[te[?] eksinler ve ürünleri m]ühürlesinler!

45 Onlar, (yani) ülke halkı, ha[sat[?] sonunda[?]] hile yap[ma]sınlar!

46 Ekin mahsülünde ya bir gipeššar (arşın) ya da iki gipeššar (arşın)

47 (devamlı) bağladılar²⁵⁹. Sonra ülkenin kanını (devamlı) içtiler.

48 Şimdi (onu) yapmasınlar! Kim onu yaparsa, ona kötü (bir) ölüm [versinler]!

§ 40 49 Gelecekte kim benim arkamdan kral olursa, ürünleri

50 onların adları ile mühürle! Bak, yöneticiler mühür evini sana bırakacaklar.

51 Ve sana şöyle diyecekler: [“. se]n[?]

52 onu kendin için mühürleme! [Onu] daima [onların adları ile[?] mü]hürle!”

53 İşte seni götürecekle[ler (kötü yola saptıracaklar)

54 [.] x'ler kurta[ramaz^{??}

²⁵⁸ krş. Güterbock-Hoffner 1980: 122.

²⁵⁹ ‘aksattılar’. bkz. Puhvel 1991: 67.

ay. III

§ 41 55

56 [] x [

57 [-]ki-ši[

58

59 [(-)]kat-t[a

60

§ 42 61 [-]ti[-

62 [-u]a-an[-

63

§ 43 64 [-]a-x[

65 [ut²-]tar[

66 [] x [

67

68 [. . . . t] i - i - e - i r [

§ 44 69 [*ku-iš ki-it p*] a - a n - d a - l a - a z a m [- m e - e l E G I R - a n L U G A L - u š k i - š a - r i

70 [. . (.) p á r ² -] r a - a n - d a t e - i p - š a [- n u - z i ²

71 [*nu-ut-t*] a k i - i š - š a - a n t e - i z - z i [

72 z i - i g - g a l i - e i š - t a - m a - a š - t i [

73 n u - z a m a - a - a n N A M . R A - a n t u - u - r i - i a - a [n ḥ a r - š i

74 n a - p a ^{GIS} T U K U L ^{H1.A} š a r - n i - i n - k i - i š - k i É R I N [^{MEŠ}

75 n a - a n n a - a š - š u A - N A D A M - K A n a - a š - m [a A - N A D U M U ^{MEŠ} - K A ^{? 260}

²⁶⁰ tml.'lar Forrer 1926: 45; Eisele 1970: 49; Hoffmann 1984: 48.

ay. III

§ 41 55 []

56 [] x []

57 [] x []

58 []

59 [] aşığ[1

60 []

§ 42 61 [] x []

62 [] x []

63 []

§ 43 64 [] x []

65 [] s]öz²[

66 [] x []

67 []

68 [g]irdiler [

§ 44 69 [Kim bun]dan böyle be[nim arkamdan kral olursa

70 [. . . . ay]rıca? küçük düşür[ürse?

71 [ve sa]na şöyle derse: [

72 ve sen (onu) dinleme [

73 ve eğer (bir) esiri koşa[rsan

74 ve o silahları (devamlı olarak) tazmin et! Asker[ler

75 Ve onu ya zevcene ya d[a çocuklarına? getir'?"

ay. IV

§ 45 1vd.

§ 46 9/1' [.] x-e i-e-en-zi [

10/2' [.] 1[?] NINDA_h a-a-li-in Ú-UL m[a[?]-

11/3' [.] x-i a-pí-e-ma-at KAŠ GEŠTIN ta-x[-

12/4' [. t]a[?]-ma-a-at-ta e-eš-ša-an-zi nu A[-NA

13/5' [.] ki-nu-na ki-it pa-an-ta-la-az A-N[A

14/6' < GÍR-an a-ap-pa-an ku-ut-ta-ni-iš-š[i

§ 47 15/7' [.] a-a-i pa-ap-pi²⁶¹ na-ah_h-a-an-te-eš e-še-er nu ma-a-an

A-BU

16/8' [.] x-eš-šar¹-ra na-aš-ta iš-ša-az ZI[?] ku-iš ka[-

17/9' [. ma-a-a]n[?] at-ta-aš an-na-aš ak-kán-zi nu AT-ĤU-U

EZEN [

²⁶¹ Forrer 1926: 48; Eisele 1970: 51; Friedrich-Kammenhuber 1975: 47; Puhvel 1984: 14; Güterbock-Hoffner 1997: 101a. Yorum için bkz. Beckman 1986: 572.

18/10' [.....-z]i *hu-ur-ta-i-ša-az za-aḥ-ḥa-it na-at-ta*[

19/11' [..... .g] *a-la-an-kán-te-eš e-še-er ku-it-za i-e-en-zi-ma*[]

20/12' [.....-] *aš ki-ik-ki-iš-ta-ri*

ay. IV

§ 45 1 vd.

§ 46 9/1' [.] x yaparlar [

10/2' [.] bir *hāli* ekmeği [. -]maz.

11/3' [.] x fakat onlar bira, şarap, x [

12/4' [. b]aşka bir yerde yaparlar. Ve x-e/a[

13/5' [.] ve şimdi, bundan böyle x-e/a [

14/6' hançeri arkadan omuzu[na

§ 47 15/7' [.] bu yüzden saygılı idiler²⁶². Eğer baba

16/8' [.] ve x. Sonra ağızdan hangi istek² x [

17/9' [. Eğe]r² baba (ve) anne ölürlerse akrabaları² Bayram

[yaparlar²].

18/10' [.] x. Lanet (bir) savaş ile değil [

²⁶² krş. Güterbock-Hoffner 1997: 101.

19/11' [.....]akinleştirilmiş idiler. Fakat kendileri için ne

yaparlarsa []

20/12' [.. ..] olur.

ay. IV

- § 48 21/13' [ma-]a-an [ap-pí-iz-]zi-an-na da-an-du-ki-iš-na-aš kar-pí-na at-ti-i[š
22/14' [pár²-]ni ša[(r-r)i-ġ]a-u-ya-an da-a-ir ne a-a-i pa-ap-pi²⁶³ Ú-UL n[a-aġ-
ħa-an-te-eš e-še-er²]²⁶⁴
23/15' [(n)]e a-pád-d[(a)] ši-ú-ni-ġa-aġ-ħa-ti ki-nu-na ki-it pa-an-da[-la-az
24/16' [(ma-)]a-na-aš at-ti-iš ħu¹?-iš-ya-an-te-eš šar-ra-na-a[š² še-ir²]²⁶⁵
25/17' [ku-ya]a-at-qa ú-e-ri-iz-zi ku-i-ta-aš-ša šar-ra-an[-n]a KA_xU-az ú-e-ri-iz-
zi
26/18' na-aš-ta É-ir-za pa-ra-a pí-eš-ši-ġa-an-du na-aš-kán šar-ra-na-za-pát ša-
me-en-du
-

- § 49 27/19' iš-ħa-na-aš-ša¹ ut-tar ki-iš-ša-an ku-iš e-eš-ħar i-e-ez-zi nu ku-it e-eš-ħa-
na-aš-pát
28/20' iš-ħa-a-aš te-ez-zi ták-ku te-ez-zi a-ku-ya-ra-aš na-aš a-ku ták-ku te-ez-zi-
ma
29/21' šar-ni-ik-du-ya nu šar-ni-ik-du LUGAL-i-ma-pa li-e ku-it-ki
-

²⁶³ Forrer 1926: 48; Eisele 1970: 51; Friedrich-Kammenhuber 1975: 47; Puhvel 1984: 14. Yorum için bkz. Beckman 1986: 572.

²⁶⁴ Güterbock-Hoffner 1997: 101. krş. Hoffmann 1984: 52.

²⁶⁵ tml. Hoffmann 1984: 52.

ay. IV

§ 48 21/13' Ve [son]ra insanlar öfkesini de babalarına (karşı) [yönelttiklerinde?]

22/14' [ev]de bölmeye başladılar ve bu yüzden saygı[sızdılar.]²⁶⁶

23/15' Bundan dolayı tanrı tarafından (hastalık ile) vuruldu(lar)²⁶⁷. Şimdi bundan

b[öyle bir oğul günahının cezasını çeksin?]

24/16' Eğer o babaları hayatta iken pay(ı) için

25/17' (onları) [herhan]gi bir suretle çağırırsa ve hangi pay için (onları) ağız ile

(sözlü olarak) çağırırsa

26/18' onu evden atsınlar! O hisse(sin)den mahrum olsun!²⁶⁸

§ 49 27/19' Kan (dökme) konusu şöyle(dir): Kim kan dökerse, cinayetin sahibi

(ölenin varisi)

28/20' ne derse (o olsun!). Eğer "o ölsün!" derse, o ölsün! Fakat

29/21' "tazmin etsin!" derse, tazmin etsin! Krala hiçbir şey (ödemeyecek!)

²⁶⁶ van den Hout 1997: 198. krş. Güterbock-Hoffner 1997: 101.

²⁶⁷ Bu kısmın tercümesi ve *šuniyahh*- için bkz. Neu 1968: 156.

²⁶⁸ terc. için ayrıca bkz. Güterbock-Hoffner-Hout 2005: 232.

ay. IV

§ 50 30/22' ^U[(^R)]^U *Ha-at-tu-ši al-ya-an-za-an-na-aš [(n)]a-aš-ta ud-da-a-ar pár-ku-
nu-uš-kat-tin*

31/23' [(ku-i)]š-za *ha-aš-ša-an-na-an iš-tar-na al-ya-an-za-tar ša-ak-ki šu-me-e-
ša¹-an*

32/24' [(ha-)]aš-š[(a-an-)]*na-an-za e-ip-tin na-an A-NA KÁ É.GAL ú-ya-te-it-
tin*

33/25' [ku-i-iš²-]š^a-an *Ú-UL-ma ú-ya-te-iz-zi nu ú-iz-zi*

34/26' [(a-pí-e-da-ni U)]N-ši-pát *i-da-la-u-e-eš-zi*

35 DUB.1.KAM

36 ŠA ^m*Te-li-pí-nu QA-TI*

ay. IV

§ 50 30/22' Hattuša'da büyücülük (konusu): Sonra meseleyi temizleyin (soruşturun

ve cezalandırın²⁶⁹)!

31/23' Kim aile arasında büyücülük bilirse, siz onu

32/24' aileden bizzat aile (içinde) yakalayın! Onu saray kapısına getirin!

33/25' [Kim] onu getirmezse, gelecek,

34/26' o insan için kötü olacak.

35-36 Telipinu'nun I. tableti. Bitti.

²⁶⁹ Güterbock-Hoffner 1997: 173.

V.1.b. Akadça Metinlerin Transkripsiyonu

KUB III 85²⁷⁰

öy. I

§ 1 1 um-ma^mta-ba-ar[-na^mTe-li-pí-nu LUGAL.GAL

2^mLa-ba-ar-na LUGAL[.GAL ù DUMU^{MEŠ}-šu ŠEŠ^{MEŠ}-šu]

3^{LÚ.MEŠ}ḥa-at-ni-šu LÚ^{MEŠ} ki-im-t[i-šu ù ÉRIN^{MEŠ}-šu]

§ 2 4 pa-aḥ-ru ib-bá-su-ú/ù KUR.K[UR-tim

5 i-na a-i-me-e KUR^{LÚ}KÚR-šu a-na KA[RAŠ

6 i-ša-ak-kà-an ù KUR^{LÚ.MEŠ}KÚR[-šu

§ 3 7 KUR.KUR^{MEŠ}-tim iḥ-ta-na-al-li-iq KUR [

8 ù KUR.KUR-tim a-na ZAG A.AB.BA e¹[pu-uš

9 iš-tu KARAŠ it-tù-ur x-ta[-

10 ù DUMU^{MEŠ} LUGAL ma-an[-nu] a[-na] ma-an[-nu-me-e[?] KUR-tim

§ 4 11^{URU}Ḥu-u-pí-iš-n[a^{URU}Tu-u-ṽa-nu-ṽa^{URU}Ne-na-aš-ša^{URU}La-a-an-da]

12^{URU}Za-al-l[a-ra^{URU}Pár-šu-ḥa-an-ta^{URU}Lu-uš-na

13 ù KUR.KUR-tim [

²⁷⁰ tml.'lar Hoffmann 1984: 58.

KUB III 89²⁷¹

öy. I

- § 13 1' -]d[u-
2']
-
- 3'] x ša^mMu-ur-ši-l[i]
§ 14 4' gab-]bi LÚ^{MEŠ} Hur-ri KA₅.A^{H1.A272}
5'] x i-na UGU-šu-nu uš-ta-ḫi-iz-zu
6' i]s-sà-an-ma-ni[m] KUR^{URU}Ḫa-at-ti
7'] ù i-na ŠÀ-[bi] KUR-tim iš-ḫu-ru
8'] x a-bi-ik-ta[-am[?]] a-na UGU-šu-nu
9' ik[?]-]šu-du
-
- § 15 10' LÚ^{MEŠ}]Hur-ri iš-tu KUR-ja ú-kà-aš-ši-du
11' [(x) Ḫa-ra-ap-ši-l]i qa-du DUMU^{MEŠ}-šu i-na^{URU}Šu-gaz-zi-ja
12' [x (x) Ḫa-ra-a]p-ši-li MUNUS.LUGAL im-ta-r[a¹-a]š-ma
13']^mI-la-li-u-um-ma DUMU É.[GAL] a-na ға-ar-ki-šu
14'] x x x LÚ^{MEŠ} É^{URU}[Šu-ga]z-zi-ja
15' -]an-da i-te-ni-ir¹-ri-i[š . .]-um-ma
16' -]qa
-

²⁷¹ tml.'lar Hoffmann 1984: 59.

²⁷² krş. Hoffmann 1984: 59.

§ 16 17'] ul-lu-ú^{LÚ}KÚR-ka [. . . . (.)]
 18'] x-ma ù ma-an-nu [
 19' ^mI-l[a-a-li-u-ma DUMU¹ É[GAL
 20' ^L]ÚKÚR-ka iṣ-ba'[-tù-šu qa-du DUMU^{MES}-šu
 21'] x [

öy. II

1' x [

§ 26 2' ki-i [

3' ub-lu[-

4' LUGAL-x [

5' ù x [

6' ut-te[-er

7' x [

ay. IV

§ 39 1'] x [
 2'] a¹-na¹ KUR-tim dam-m[a
 3' m]a-am-ma la-a e-e[p-pu-uš[?]
 4' mu-]ú-tá-a-na la-a x [

§ 40 5' i/a-]na ūa-ar-ki-ja LU[GAL
 6' it-]ti-ka-ma lu-ú x [
 7'] É^{NA4}KIŠIB ú-šar x [
 8'] x-mi ù [Š]E^{?HLA} qar-x[
 9'] x x x x [
 10'] x x x x [

§ 41 11']-ka [i[?]-n]a[?] É la[-
 12' É^{NrA4}KIŠIB^{LÚ.MEŠ} AGRIG [
 13']ŠE[?] ½ PA ŠE ú-ma-a[d-
 14'] x lu-ú im-d[á- LÚ.M[?]]EŠ AGRIG
 15'] x LÚ^{MEŠ} ħa-x[.]
 16' -]a ú-ma-a[d- . . . ú-m]a[?]-ad-du-ú
 17' lu-]ú im-dá-a[-.]

18'] x [. (.)] x x []

KBo I 27²⁷³

öy. II

§ 16 1] x ^{LÚ}KÚR-ja ši-i-it[-] x
2 ^m]I-l[a-]a-li-u¹-ma DUMU É.<GAL>-lim] x-iš
3] x-al²-lam² MUNUS.LUGAL iq-bi-š[i
4] x iṣ-ba-tù-šu qa-du DUMU^{MEŠ}-šu [

§ 17 5 ^mḪa-an-]te-li MUNUS.LUGAL ^{URU}Šu-uk-z[i-ja
6 -]it ma-an-nu-um i-du-uk-šu-nu-ti [
7 te-]ma a-na KÁ-bi uš-te-iṣ-ṣí-mi x[
8] x ki-im-ta-šu iṣ-ša-ab-bá-tù-šu-n[u-ti
9 -l]a²-ḫa ub-lu-šu-nu-ti i-na kà-az-zi-ri[
10 -š]u-nu-ši

§ 18 11 ^mḪa-an-t]e-li iṣ-ti-ib a-na ši-im-ti-šu il-l[i-ik
12] ^mPí-še-ni DUMU ^mḪa-an-te-li qa-du DUMU^M[^{EŠ}-šu
2'13 ù[] i-du-uk-ma ù² [
3'14 i-te-l[i (x) DINGIR^M]^{EŠ} ša ^mPí-še-ni x[
4'15 ù ^mAm-mu-n[a (x)] x ša [
5'16 i-te-ep-šu ù² [

²⁷³ tml.'lar Hoffmann 1984: 60.

KBo XXVIII 124

sol sūt.

2'] KUR x-na

3']x x x x

4'] x

5'] x x x

6'] x x

7'] x x LU^{MEŠ} x

8'] x x-ik

9'] x

10'] x-a-ar

11']

12'] x x

13'] x x

14'] x i-tù-ša-ru

15' -]šu

16'] x-pu-uš

sağ süt.²⁷⁴

1' ù [

2' i-te-li[

3' ù ^mAm-mu-na [

4' i-te-ep-šu x [

5' ù ^mAm-mu-na-a-aš [

6' ša ^mZi-dan-ta [

7' x x x ^{GIS}GEŠTIN[?] [

8' ù KUR.KUR-tim [

9' KUR ^{URU}A-da-ni[-ja

10' i-na a-x[

11' ù a-na [

12' ù ^mx[-

13' x [

²⁷⁴ Otten bu sütunun 2-5 satırları arasını KBo I 27 13-16 satırlar ile eşleştirmiştir. bkz. Otten 1938: 43.

V.2. Telipinu ile İşputahşu'nun Yaptığı Antlaşmanın Transkripsiyonu ve Çevirileri

Telipinu ile Kizzuvatna kralı İşputahşu arasındaki antlaşma metinleri Akadça ve Hititçe olmak üzere iki versiyondan oluşmaktadır.

Hititçe Metinler : KUB XXXI 81

KBo XIX 36

KBo XIX 37

Akadça Metinler : KUB IV 76

KUB XXXI 82

V.2.a. Hititçe Metinlerin Transkripsiyonu ve Çevirisi

KUB XXXI 81

öy.

1] <i>li-e <za-a-i></i>
2] <i>x-na-aš</i>
3		L]UGAL.GAL
4]
<hr/>		
5] <i>e-eš-tu</i>
6] x LUGAL KUR
	^{URU} <i>Ki-iz-zu<-ya>-at-na</i>	KI.MIN
7		-] <i>i-te-ez-zi</i>
<hr/>		
8] x ŠA LUGAL.GAL
	^m <i>Iš-pu-tah-šu-aš-ša</i>	
9] <i>x-aš</i> KI.MIN
10] x
<hr/>		
11] x [] <i>x-zi</i>

öy.

- 1] geçme (ihlal etme)!
- 2] x
- 3] büyük kral tutsun!
- 4]

-
- 5] olsun!
- 6] Kizzuꞗatna ülkesi kralı (için)
aynı şekilde (olsun)!
- 7]

-
- 8] x büyük kralın ve Išputahšu'nun
- 9] x aynı şekilde
- 10] x

-
- 11] []

ay.

1] x x x [] x-x

2] x-x¹-aš-ša-an-zi nu-uš-ša-an^mIš-pu-taḥ-šu-uš

3] x-pa-az-zi^mIš-pu-taḥ-šu-ša ŠA LUGAL.GAL

4 k]at-ti-iš-ši

5 ^mPí-r]i-ja-ša-ú-ma-ja LUGAL KUR^{URU}Ka-ni-it-ḥi

6] x-x-ša²-aš^mPí-ri-ja-ša-ú-uš-aš-ša li-in-ki-ja

7 -]ka

8] x ku²-i²-uš li-ik-ta na-at ap-pa-ši-ya-at-ta-aš

9 -]an²-tu

10] x ŠA LUGAL.GAL ZAG-aš nu-za^mIš-pu-taḥ-šu-uš

11 m]a-an-ni-in-ku-ya-an ti-i-e-ez-zi

12] x-i

13] x x x x x x x

ay.

1] x-x [] x-x

2] x x Ve Iřputaḥřu

3] x Iřputaḥřu ve adı geçen büyük kralın

4 y]anında

5] Kanithi lkesi kralı Piriiaşauma ve

6] x ve Piriiaşauma yemine

7] x

8] yemin edenler ve onlar onu tekrar sana

9] x

10] büyük kralın sınırı ve Kizzuşatna lkesi kralı Iřputaḥřu

11 y]akın gelir. Ve onu

12] x

13] x x

KBo XIX 36

öy.

x+1 ^{URU}Ha-a[t-

2' ma-a-an

3' a-ap-pa [

öy.

x+1 x kenti

2' Eğer [

3' tekrar [

ay.

1 LUGAL.GAL *iš-t[a-*

2 *nu^mIš-pu-ta[h-šu*

3 []

4 [] x-zi-x []

ay.

1 Büyük kral

2 Ve Işputa[hşu

3 []

4 [] x x []

KBo XIX 37

- 1] x^{MEŠ}-*ia iš-ḥi-ú-li^{H1-A}* x [
- 2 -*ḥ*]ar^m*Te-li-pí-nu Û Iš[-pu-taḥ-šu*
- 3] x-*ia ki-iš-ša-an i-ḫ[a-*
- 4] LÚ NU.GÁL *nu-ḡa-kán* [
- 5 -]zi nu[?]*ma-a-an a-ši* x [
- 6] x DUB.BA^{MEŠ}-*IA-ḡa iš[-*
- 7 *a]m[?]-mu-uk-ma a-pád-da-ḫ[a*
- 8] x x *nu-za DINGIR^{MEŠ} EGI[R*
- 9] x-*ma-an iš[-*
- 10] x [

- 1] x' ler ve antlaşmalar x [
- 2] x Telipinu ve Iš[putaḫšu
- 3] x şöyle x [
- 4] adam yok(tur) ve [
- 5] x ve eğer adı geçen x [
- 6] x tabletlerim ve x [
- 7] Ancak ben orada [
- 8] x x ve tanrılar tekr[ar/arka(dan)
- 9] x x [
- 10] x [

V.2.b. Akadça Metinlerin Transkripsiyonu ve Çevirisi

KUB XXXI 82²⁷⁵

1'] LU[GAL[?]]

2'] []

3'] x-x-pu-uš i-n[a]

4'] []

5'] x-šu-uk iš-tu KUR^{URU}Ĥa-at-ti

6']

7' [URU^{KI} ša LUGAL.GAL ša a-na^mIš-pu-taḫ-šu] x a-na qa-ti LUGAL.GAL ut-ta-na-
a[-ar]

8' ù ša LUG]AL KUR^{URU}Ĥa-at-ti qa-tam-ma

9' [šum-ma^mIš-pu-taḫ-šu ÉRIN^{MEŠ} ti-la-tù a-na LUGAL.GAL i-ir-ri-iš šum-m]a šà-šu i-
.na-an-din

10' [šum-ma ú-ul šà-šu la-a i-na-an-din i-na ni-iš DINGIR^{LIM} lu-ú pá]-at-te₄-er ù šum-ma
ÉRIN^{MEŠ}

²⁷⁵ 7'-22' satırlar arası tml.'lar için bkz. del Monte 1981: 210-212.

11' [i-na-an-din a-šar il-la-ku ki-i-ma ÉRIN^{MEŠ GIS} GIGIR^{HLA} ÉRI]N^{MEŠ} GÌR ša
mIš-pu-taḥ-šu

12' [ḥa-la i-le-eq-qú-ú ÉRIN^{MEŠ GIS} GIGIR^{HLA} ÉRI]N^{MEŠ} GÌR ša LUGAL.GAL ḥa-la-]ma
i-le-eq-qu-ú ù ša LUGAL.GAL [qa-tam-ma]

13' i-]le-eq-qè ù ša LUGAL.GAL qa-tam-ma

14' i-n]a-an-din LUGAL.GAL ki-a-am la-a i-qa-a[b-bi]

15' qa-t]am[?]-ma

16' i-n]a-an-din KUR^{URU} Ḥa-at-ti SIG₅

17' -]lu LUGAL.GAL i-ša-bat-ma a-na mIš-p[u-taḥ-šu]

18' qa-ta]m-ma

19'] i-na-an-din a-šar il-la-ku i-ib-[

20']-ši ù ša LUGAL.GAL qa-tam-ma

21' [šum-ma ARAD ša mIš-pu-taḥ-šu a-na SAG.DU be-li-š]u ip-pa[l-l]a-aš a-na KUR^{URU}
Ḥa-at-ti i-[ir-ru-ub]

22' [LUGAL.GAL^{LÚ} mu-nab-ta i-ša-bat-ma a-na mIš-pu-taḥ-šu] i-na-an-d[in] ù ša
LUGAL.GAL qa-tam-ma

1'] kr[al]

2'

3'] x []

4'

5'] x Hatti memleketinden

6'] x

7' [Büyük kralın kenti İşputaḫṣu'nun] x eline (geçerse) (onu) büyük kralın denetimine bıraksın.

8' [ve] Hatti memleketinin kralı aynı şekilde

9' [Eğer İşputaḫṣu büyük kraldan destek kuvvetleri (isterse)] o isteyerek⁷ verecek.

10' [Eğer isteyerek vermezse tanrı yemini bo]zultur. Eğer askerler

11' [verilirse nereye (giderlerse gitsinler) İşputaḫṣu'nun (atlı) arabaları (ve) yaya aske]rleri

12' [büyük kralın yaya askerleri, (atlı) arabaları (ve) askerleri kadar pay] alacaklar. Ve büyük kral için de [aynı şekilde] (olacak).

13' [a]lacaklar ve büyük kral için aynı şekilde (olacak).

14' [] ve]rilir. Büyük kral bu şekilde/böyle söylemeyecek.

15' [] aynı şekilde

16' [] ve]rilir. Hatti ülkesi iyi(dir).

17' [] x büyük kral yakalayacak ve Išputaḫšu'ya (geri verecek/iade edecek).

18' [] aynı şekilde

19' []] verilir. Nereye giderse x []

20' [] x büyük kral için aynı şekilde (olacak).

21' [Eğer Išputaḫšu'nun kölesi beyinin (efendisinin) şahsına suikast] giriş[iminde] bulunursa (sonradan) Hatti ülkesine a[yak basarsa]

22' [büyük kral kaçağı yakalayacak ve Išputaḫšu'ya] vere[cek] ve büyük kral için aynı şekilde (olacak).

KUB IV 76

1'] x-ti i-ir²-r[u²-bu²

2'] x-ut la-a i-š[u

3'] la-a i-ir-ru-bu LÚ^{MEŠ} [

4'] x ša LUGAL.GAL qa-tam-m[a

5'] x^{H¹.A} uš-ša-aš LUGAL.GAL x[

6' qa-tam-]ma

7'] x i-na ku-us-sé-em i-na-a-din [

8'] x ù ša LUGAL.GAL qa-tam-ma [

9' -]na i-ir-ru-bu ^mIš-pu-taḥ-šu

10'] x-šu-nu-ti ù ša LUGAL.GAL qa-tam-ma

11'] x a-na KUR ^{URU}Ḫa-at-ti ú-še-e[r-ru-bu

12'] x-ti i-pa-aš-ša-aš-šu-nu-ti [

13'] x ki-a-am i-qa-ab-b[i²

14'] x-él-ki x[

15'] x [

1'] x girmeye[cekler.

2'] x yoktur.

3'] girmeyecekler. Adamlar [

4'] büyük kral için aynı şekilde (olacak.)

5'] x'ler x büyük kral x [

6' aynı] şekilde

7'] x x verece[k.

8'] x ve büyük kral için aynı şekilde (olacak). [

9'] girmeyecekler. İşputaḥṣu

10'] x'i yapacaklar ve büyük kral için aynı şekilde (olacak).

11'] x Ḥatti ülkesine x [

12'] x yağlayacaklar² [

13'] şöyle söyleyecek: [

14'] aldı² x [

15'] x [

V.3. Lahha Seferi'nin Transkripsiyonu ve Çevirileri

Telipinu dönemi hakkında bilgi veren metinlerden olan onun Lavazantiya'da Lahha'ya karşı yaptığı seferi anlatan iki adet metin vardır. Bu metinlerin her ikisi de Hititçe'dir.

Metinler : KBo XII 8

KBo XII 9

Bu metinlerden KBo XII 8 numaralı metin daha iyi durumdadır. Diğer metin KBo XII 9 ise küçük bir kopyadır ve fazla bilgi vermemektedir. Genel olarak her iki metin de kırık olduğu için bu konu ile ilgili ayrıntılı bilgi sahibi olmamız ne yazık ki mümkün olmamaktadır. Bu sefere Telipinu'nun fermanında da rastlanmaktadır²⁷⁶.

²⁷⁶ Telipinu Fermanı öy. II §25 20-22. Hoffmann 1984: 28.

Hititçe Metinlerin Transkripsiyonu ve Çevirisi

KBo XII 8

öy. I

x+1 [. -]ki[

2' [.] x-ŠU² ŠEŠ [

3' ša²-a²-ku-ya[-aš²] LUGAL-un [

4' na-aš-ta^m Hu-uz-z[i-ia-

5' pí-i-ia-an e²[-eš-ta²

6' me-mi-iš-t[a

7' ku-e-da-ni [

8' ša-an A-N[A

9' ma-a-na-pa x [

10' ^{LÚ}tu-uh-k[án-ti-

11' ma-a-na-pa [

12' ta²⁷⁷ m[

Ayrıca 8 satırın küçük izleri

²⁷⁷ krş. Hoffmann 1984: 63.

öy.I

x+1 [.] x [

2' [. . . .] x erkek kardeş [

3' gözlere' kralı [

4' Sonra Huzz[i]a

5' verilmiş i[di]'

6' ded[i]

7' Hangi [

8' ve onu [

9' Eğer o x [

10' *tuhk[anti*

11' Eğer o [

12' x [

ay. IV²⁷⁸ (Satır 22'den başlayan KBo XII 9 paralel devam etmektedir.)

x+1 [. . .] x [

2' [. .] x a-uš-du [

3' [. .] x-ia ku-e [(-)

4' [. . (.) -d]a²-ia x [

5' [^mTe-li-p]i-nu-u[š²

6' [ma-a-an²] ^mTe[-li-pi-nu-uš

7' [. .] x-an-mi[-in²

8' [me-i]k²-ki [

9' ma-a-an LUGAL-uš [

10' ^mLa-ab-ḥa-an-na ^{URU}Ḫ[a²-aš-šu-u-ya²

11' an-da ta-li-ia[-nu-un na-aš-ta²

12' TE-MU ^mLa-ab-ḥa-aš ^{URU}[

13' pi-ra-an ḥa-at[-ra-a-it²

14' LUGAL.GAL¹ ^{URU}Ḫa-aš-šu-u-ya[a-an ar-ḥa²

15' ḥar-ni-in-ku-un ta-pa [EGIR-pa²

16' ú-e-eḥ-ḥa-ḥa-at ^mLa[-ab-ḥa-an-ma²

17' ^{URU}La-ri-iš-ša-za²⁷⁹ ^U[^{RU}

²⁷⁸ tml.'lar Hoffmann 1984: 63-65.

18' ú-ya-te-e-er pa-an[-ku-uš-ša-an[?] pa-ra-a hi-in-ga-ni har-ta]

19' na-aš-ta ^mLa-aḫ-ḫa[-aš ak-ki-iš[?]]

20' ^mHu-uz-zi-ia-aš-š[a-an[?] Û ŠEŠ^{MEŠ}-ŠU[?]

21' pâr-na-aš-ma-aš tar-na-aḫ[-ḫu-un pa-an-du-ya-az]

22' a-ša-an-du ḪUL-l[(u-ma-ḡ)a-aš-ma-aš-kán li-e]

23' ku-iš-ki ták-ki[(-e-eš-zi)]

24' ARAD^{MEŠ}.GAL-ma ḫa-an-te-ez[-zi-eš[?]]

25' du-ud-du-me-li u-i-e[(-i)]r nu-kán ^mHu-uz-(zi-ia-an)]

26' QA-TU₄ VII AT-ḪU-TIM [ku-en-(nir)]

27' ku-e-iš[!]-ša-aš-kán ku-e[(n-nir-ma LUGAL.GAL-ma)-aš-ta ^{GIŠ}TUKUL^{H1.A}]

28' ŠU-za-ma-aš da-aḫ-ḫu-u[(n) nu-uš-ša-an[?] maš-du-uš]²⁸⁰

29' [Š]U^{MEŠ}-aš-ma-aš te-eḫ-ḫ[(u-u)n]

30' [t]a-aš kar-ša-uš [^{LÚ.MEŠ}APIN.L(Á i-ia-nu-un)]

31' [t]a a-pí-e-da-ni [MU.KAM-ti]

32' [i]š-ḫar iš-ḫa-aḫ-ru[-ia]

33' [ma-ak-k]i-e-eš-t[a]

34' [. . . .-r]u[?] [

²⁷⁹ URU ^{Ai[?]}rišša za için bkz. Carruba 1974: 77.

²⁸⁰ Bu kelime ile ilgili yorumlar için bkz. Hoffmann 1984: 31 d.n. 3. Ayrıca bkz. Koşak 1982: 227-228.

ay. IV

1' [] []

2' [] x görsün []

3' [] x kim []

4' [] x []

5' [Telip]inu []

6' [Eğer²⁸¹] Te[lipinu

7' [] x []

8' [ço]k []

9' Eğer (ben) kral []

10' ve Laḥḥa Ḥ[aššuḡa'da

11' içerde bırak[tım. Sonra²

12' Laḥḥa'yı kente gönd[erdim²⁸¹] [] bir mesaj

13' önden yaz[di²⁸²

14' Ben büyük kral Ḥaššuḡa kenti[ni tamamen

15' mahvettim ve o [arkadan²

16' geldim. Ancak Laḥḥa'yı²

²⁸¹ Hoffmann 1984: 66.

²⁸² krş. Hoffmann 1984: 66.

17' Lariřša'dan ke[n]te

18' getirdiler. *pan[ku'* onu ölüme mahkûm etti.]

19' Sonra Laḥḥa [öldü].

20' Ḥuzziya [ve erkek kardeşleri²

21' onları evlerine gitmeleri için bırak[tım. "Gitsinler]

22' (ve orada) otursunlar. Ancak kimse onlara kötülük

23' girişiminde bulunmasın (yapmasın)."

24' Ancak birinci dereceden kullar (uyruklar)

25' gizlice gönderdiler. Ve Ḥuzziya'yı

26' yedi akrabası ile birlikte [öldür(düler)].

27' Ancak her kimi öldürdülerse (onların) (ben) büyük kral [silahlarını]

28' ellerinden aldım ve [sorumluluğu]

29' ellerine koydum (onlara sorumluluk verdim).

30' Ve onları gerçek [çiftçi] yaptım.

31' Ve o [yıl

32' [k]an [ve] gözyaşı (aktı). [

33' [çok] old[u].

34' [] x [

KBo XII 9

öy.

x+1]x *Ú-UL* [

2´

3´ -]ħa-aš an[-

4´] x [

öy.

x+1] x deġil [

2´

3´] x x [

4´

ay.

x+1] x-š^u-ma x [
2'] x e-eš-zi ARAD^{MEŠ} [
3' d]u-ud-du-mi-li u-i-e-e[r
4' -]zi-ia-an QA-TU₄ VII [
5' ku-en-]nir [

6']ku-en-nir-ma LUGAL[.GA]L-ma [
7'] x-aš da-aḫ-ḫu-un []
8'] x-ma-aš te-eḫ-ḫu-u[n
9'] x i-ia-nu[-u]n [

ay.

x+1] x x [
2'] x olur. Kullar (uyruklar) [
3' g]izlice gönderdiler. [
4'] x yedi x ile birlikte [
5' öldürdü]ler.

6'] öldürdülse [büyü]k kral ise [
7'] x aldım. [

8'] x koydu[m.

9'] x yaptım. [

V.4. Telipinu'nun Adının Geçtiği Fragmanın Transkripsiyonu ve Çevirileri

Telipinu'nun adının geçtiği Hititçe bir fragman da bulunmaktadır. Oldukça tahrip olmuş durumda olan bu fragmanda geçen konular anlaşıldığı kadarıyla ferman ve muhtemelen Lahha'ya karşı yapılan seferle ilgilidir.

KUB XXI 48

öy.

1'] x x x [
<hr/>	
2'	-i]z [?] -zi-in EGIR-an-pát
3'] nu KUR ^{URU} Ĥa-at-ti Ĥa[r-
4'] x ma-ak-ki-iš-t[a
5'] x in-na-ra-u-ya-an e[-eš-ta [?]
6'] Ĥa-at-ki-iš-nu-ut [
<hr/>	
7'	ku-]iš LUGAL-uš ki-ša-r[i [?]
8'] A-NA ^m Te-li-pí-nu x [
9'] x ^{MEŠ} LUGAL x [
10'] x x-ma [?] ku-x [
11'	p]í-di [
<hr/>	
12'] x x [

öy.

1'] x x x [

2'] x arkadan adı geçen [

3'] ve Hatti memleketi x [

4'] x çok old[u

5'] x kuvvetlenmeye' b[aşladı'

6'] baskı yaptı. [

7' ki]m kral olurs[a'

8'] Telipinu'ya x [

9'] x'ler kralı x [

10'] x x x [

11' ye]rde [

12'] x x [

ay.

1'] x x x [

2'] x-šá[?]-an-ta [

3'] ú-ya-te-nu-un [

4' ú-ya-]te-nu-un [

5'] x x x x-un[?] [

6'] x ħar-ni-in-ku-un [

7'] x^{URU?} x x-an da-aħ-ħu-un [

8'] x x [

ay.

1'] x x x [

2'] x [

3'] getirdim. [

4' get]irdim. [

5'] x x [

6'] x mahvettim. [

7'] x x kentini aldım. [

8'] x x [

VI. FİLOLOJİK ÇALIŞMA

VI.1. NAM.RA

Telipinu'nun II. Murşili dönemini anlattığı bölümde geçen Sumerce NAM.RA kelimesi için farklı görüşler bulunmaktadır. Rüster-Neu “esir (harp esiri), bir kimseye bağımlı olan (köle)”²⁸³; Friedrich “sivil tutuklu” olarak tercüme etmişlerdir. Ayrıca Alp bu kelimeyi “memleketlerinden uzaklaştırılmış ve başka bir yerde iskân ettirilmiş halk” olarak yorumlamaktadır. Alp NAM.RA için “esir, sivil esir” tercümesine katılmamaktadır. “Esir” kelimesinin Sumerce LÚŞU.DIB, Hititçe *appant-*, Akadca *ŞABTU*'ya karşılık geldiğini savunmaktadır²⁸⁴.

NAM.RA'nın Hititçe karşılığı olarak *arnuvala-* kelimesini veren Alp, KUB XXXI 84 III 60 vd. ile KUB XIII 2 III 36 vd.'nin karşılaştırılması sonucu ortak kısımlarının bulunması nedeniyle *arnuvala-* kelimesinin NAM.RA'nın Hititçe karşılığı olabileceğini belirtmiştir²⁸⁵. Ayrıca *arnu-*“(ganimet olarak) getirmek, sevk etmek” ve *-al(l)a-* suffixinin meslek isimlerinde kullanılması da onu bu öneriye götüren bir başka sebep olmuştur²⁸⁶.

²⁸³ Friedrich 1952: 287; Rüster-Neu 1989: 339.

²⁸⁴ Alp 1949: 246.

²⁸⁵ Alp 1949: 259-260.

²⁸⁶ Alp 1949: 264-265.

VI.2. harkışkantari

Telipinu Fermanı öy. II §31 satır 57’de geçen *harkışkantari* fiilinin kökü *hark-* “ölmek, mahvolmak, tahrip etmek”tir²⁸⁷. *harkışk-*, *hark-* fiilinin *-şk-* ekiyle yapılan İterativ Formu’dur. Bu ek fiilin sürekliliğini belirtmektedir ve “sürekli ölmek/mahvolmak/tahrip etmek” anlamlarına gelmektedir. Metinde yer alan *harkışkantari*, Dur. Medio Passive Prs. 3. çoğul şahıs olarak çekimlenmiş halidir. Hititçe metinlerin transkripsiyonunda görülen *-şk-* İterativ Formu ile yapılan eylemlerin devamlılığı vurgulanmakta ve *harkışkantari* fiilinde de kullanılan bu form ile prenslerin öldürülmesinin sürekli yani sık sık olduğu anlaşılmaktadır.

Metinlerde geçen bir diğer *hark-* fiili ise “tutmak, sahip olmak”²⁸⁸ gibi farklı bir anlama sahiptir. Ancak fermanında öy. II §31 satır 57’de bulunan *hark-* “ölmek, mahvolmak, tahrip etmek” anlamındadır. Sumercesi ZÁĦ, Akadcası ise *HALĀQU*’dur²⁸⁹.

VI.3. mašta-/başta-

Telipinu Fermanı öy. II §26 satır 30 ve Lahha Seferi KBo XII 8 ay. IV satır 28’de geçen bu kelime için Hoffmann “Band (bant), Fessel (zincir, ayak bağı,

²⁸⁷ Friedrich 1952: 57; Puhvel 1991: 157.

²⁸⁸ Friedrich 1952: 56; Puhvel 1991: 145.

²⁸⁹ Friedrich 1952: 57; Puhvel 1991: 157.

boyunduruk)”²⁹⁰; Koşak “strip (şerit), filament (tel, iplik, lif)”²⁹¹ anlamlarını vermişlerdir. *maşduş* Pl. Akk. halidir²⁹². Kelimenin metin içinde yorumlanması, kelimenin yapısından dolayı farklı olabilir. Çünkü *maşta-* fiil değildir ve Hoffmann ile Koşak’ın verdiği anlamlarda tercüme edildiği zaman somut olarak “zincirlemek” ya da “ayak bağı takmak” gibi bir anlam kazanabilir. Ancak özellikle Hoffmann’ın verdiği “boyunduruk” anlamı bu kısmın yorumlanmasında önem kazanmaktadır. Çünkü bir kişiye boyunduruk vermek, o kişiye bazı şeyleri yapmaya mecbur etmek gibi bir anlama sahiptir. Bu nedenle bu kısmı “sorumluluk vermek” olarak yorumlamak akla daha yakın gelmektedir.

öy. II

ř26 29 [*ku-ęa-a*]t-ęa-ri ak-kán-zi nu-ęa-ru-uř IGI^{H1.A}-ęa mu-un-na-an-zi nu-
uř LUGAL-uř kar-ř[a-uř]

30 [^{LÚ.M}]^{Eş}APIN.LÁ i-ęa-nu-un ^{GIř}TUKUL^{H1.A}-uř-şu-uř-ta ZAG.UDU-za
da-aę-ęu-un nu-uř-ma-aş mař-du[-uř] pí-iç-ęu-un

ř26 29 “[Ni]in onlar ölsünler? Onların gözlerini örtsünler/gizlesinler. Ben
kral onları

30 çiftçi yaptım. Ve bundan böyle onların omuzundan silahlarını aldım ve

(de) onlara sorumlu[luk] verdim.

²⁹⁰ Hoffmann 1984: 31 d.n. 3.

²⁹¹ Koşak 1982: 227-228.

²⁹² Hoffmann 1984: 165.

VI.4. ^{LÚ}antiyant-

Friedrich ve Tischler *antiyant-* için “eingeheirateter (evlendirilmiş damat)”²⁹³, Friedrich-Kammenhuber ise “Schwiegersohn (güvey,damat), Bräutigam (nişanlı, güvey)” anlamını vermişlerdir²⁹⁴. ^{LÚ}*antiyant-* için Türkçe “içgüvey” anlamını ilk olarak veren ise Kemal Balkan olmuştur. Ayrıca ^{LÚ}*antiyantatar* (^{LÚ}*andayandatar*) “içgüveylik” anlamı da yine aynı yayında Kemal Balkan tarafından verilmiştir²⁹⁵. ^{LÚ}*antiyant*’ın nasıl meydana geldiği ile ilgili olarak Hititçe metin KUB XIII 8 öy. 15 bilgi vermektedir. Bu metinde geçen ^{LÚ}*andaiyandanni* şekli *-atar* suffixi ile yapılmış bir verbal nomen’in Dativ halidir. Kelime, preverb konumundaki *anda* “içeri, içinde” ve *iya-*“yapmak” ya da “gitmek” fiilinden oluşmaktadır. Ancak *antiyant-* için “gitmek” anlamı daha uygundur. Bu kelimenin Partizip’i “giden” anlamını vermektedir. Buna göre ^{LÚ}*antiyanza* “içeri giren, içgüveyi”, *antiyandatar* “içgüveylik” anlamına gelir. Akadça’da ise bu kelime *ERĒBU*’dur²⁹⁶. ^{LÚ}*antiyant-* kelimesi Hitit yasalarında da geçmektedir²⁹⁷. §36’da şu şekilde geçer:

KBo VI 3 II:

§36 27 *ták-ku* ARAD-*iš* A-NA DUMU.NITA *EL-LIM ku-ú-ša-ta pí-d-d[a-a-iz]-zi*
28 *na-an* ^{LÚ}*an-ti-ja-an-ta-an e-ep-zi na-an-kán pa-ra-a [Ú-U]L ku-iš-ki tar-na-i*

²⁹³ Friedrich 1952: 23; Tischler 1977-1983: 35.

²⁹⁴ Friedrich-kammenhuber 1975 vd.: 108.

²⁹⁵ Balkan 1948: 147-152.

²⁹⁶ Balkan 1948: 147-148.

²⁹⁷ Hoffner 1997: 43.

§36 27 Eğer bir kle hür bir genç adama başlık derse
28 ve onu bir damat olarak alırsa, hiçkimse onun toplumsal konumunu
değiştirmeyecek.

SONUÇ

Ülkemiz sınırları içerisinde tarihin en büyük uygarlıklarından birini kurmuş olan Hititler'in akılda kalan en önemli krallarından biri hiç şüphe yok ki Telipinu'dur. Hitit Devleti'ni içine düştüğü zor dönemden çıkararak kral olarak da tanımlayabileceğimiz Telipinu, hükümdarlık döneminde yaptıklarıyla Hitit tarihinin akışını değiştirmiştir. Eldeki çiviyazılı belgelerden elde edilen bilgiler ışığında muhtemelen zorla tahta çıkmış olan Telipinu'nun en önemli icraatı çıkardığı ferman olmuştur. Telipinu'nun bu fermanının en önemli özelliği; kralın talimatları yanında Eski Hitit tarihini de aydınlatmasıdır. Tarihsel bir giriş kısmına sahip olan belge Telipinu'dan önceki kralların tahta geçiş sırasını vererek önemini bir kat daha artırmakta ve bu konuda bir başvuru belgesi olma özelliğini kazanmaktadır.

Kral Telipinu fermanında Labarna ile başlayarak kendi dönemine kadar olan bütün kralları onların krallık dönemleriyle ilgili tarihi olayları da anlatarak aktarmaktadır. Bunu yaparken devletin ilk dönemlerindeki başarılı günleri belirtip daha sonra taht kavgaları nedeniyle ülkenin içine düştüğü çıkmazı işaret ederek olasılıkla hazırladığı bu fermana gerekçe kazandırmak istemiştir. Bu belgenin asıl amacını ise tahta geçişi belli bir sıraya koymak teşkil etmektedir. Telipinu bu şekilde taht kavgalarına bir son vermeyi düşünmüş olacak ki böyle bir ferman çıkarmıştır. Ancak Telipinu'nun tahtın yasal varisi olup olmadığı konusu bilinmediği için onun bu fermanı çıkararak damat olarak geçtiği Hitit tahtındaki durumunu yasal hale getirdiği görüşü de bulunmaktadır. Ferman ne yazık ki bazı sorulara çok net cevap vermemektedir. Bu yüzden Telipinu'nun

aktardıkları dışında olayların oluşuna göre belirli varsayımlarla hareket etmek durumunda kalındığı söylenebilir. Telipinu'nun döneminde çok fazla askeri eylem yapılmadığı görülmektedir. Bu kral daha çok iç siyaseti düzene koymaya çalıştığı için anlaşıldığı kadarıyla dış siyaset konusunda çok fazla ileri gidememiştir. Aslında Telipinu'nun bu konuda yetersiz kaldığı söylenemez. Çünkü o, tahta geçtiğinde ülke yok olmak üzeredir ve bu yüzden yapılabilecek en iyi iş bu kötü durumu düzeltmektir. Telipinu da bunu başarmış bir kraldır. Daha sonra ülkesini genişletmek için bazı savaşlar yapmış ve topraklarını büyütmeğe başlamıştır.

Telipinu'nun fermanında onun özel alandaki bazı düzenlemeleri de yer alır. Bu alanda cinayet ve büyücülük ile ilgili verdiği talimatlar Hitit yasalarına benzediği için bazı araştırmacılar yasa yapmayı Telipinu dönemi ile özdeşleştirmektedir. Ancak bu konu hakkında ortak bir görüş bulunduğunu söylemek ne yazık ki zordur.

Hititler'in yaptığı tarihi antlaşmaların başlangıcı eğer kronoloji konusunda Kizzuvatnalı Pilliya ile yapılan antlaşma daha sonra II. Zidanta dönemine tarihleniyorsa, Telipinu ile Kizzuvatna kralı İşputahşu'ya aittir. Bu antlaşmanın Hititler'in yabancı bir ülke ile yaptığı ilk antlaşma olduğu düşünülmektedir. Telipinu'nun dış siyasette yaptığı en büyük icraatın bu olduğu söylenebilir. Çünkü kendisinden önceki krallar daha önce hiç böyle bir antlaşma yapmamışlardır. Telipinu bu konuda ilk kral olma özelliğini taşımaktadır. Bu da onun krallık dönemindeki diğer büyük başarısı olarak gözükmektedir.

Genel olarak bakıldığında her ne kadar tahta zorla geçtiği düşüncesi mevcut olsa da, Telipinu çıkardığı ferman ile Hitit Devleti'ni yok olmaktan kurtarmıştır denilebilir. Kendisinden önceki dönem ile ilgili olarak Telipinu'nun anlattıkları ile sınırlı kaldığı ve bu dönemlerle ilgili çok fazla bilgi sahibi olunamadığı için bu kralın yaptığı fermanın ne kadar doğru bir iş olduğu düşüncesi ortaya konabilmektedir. Telipinu bu şekilde geçmiş hakkında bilgi verdiği gibi bozulmuş olan düzeni yeniden kurmuş ve iç huzuru sağlamıştır. Ayrıca iç düşmanlarına karşı gösterdiği bağışlayıcılık onun insancıl yapısını göstermiştir. Telipinu bu ferman ile Hitit Ülkesi için yeni bir dönem başlatmış ve ülke genişlemeye başlamıştır. İşputahşu ile yaptığı antlaşma sayesinde bu konuda kendisinden sonra gelecek krallara öncü olmuştur. Aslında burada üzerinde durulması gereken en önemli nokta, Telipinu'nun anlattıklarına bakıldığında onun tahtı zorla ele geçirip geçirmediği değil Hitit Devleti'nin devamlılığını sağlayıp sağlamadığı olmalıdır. Çünkü belki de Telipinu böyle yapmasaydı daha sonra çok büyük bir güç haline gelecek olan Hitit Devleti yıkılacaktı. Bu bağlamda Telipinu'nun yayınladığı bu fermanın ve bu fermana koyduğu kuralların o dönem için yapılmış en doğru iş olduğu sonucuna varılabilir. Ayrıca yaptığı antlaşma ile (eğer Pilliya ile yapılan antlaşma II. Zidanta'ya tarihleniyorsa) Hitit siyasi tarihinde bir ilki gerçekleştirmiştir. Onun krallık dönemine bakıldığında ve özellikle fermana anlattıkları doğrultusunda Telipinu'dan önceki dönem ve Telipinu ile başlayan dönem kıyaslandığında genel olarak başarılı bir kral olduğunu söylemek doğru olacaktır. Onun, bu bilgiler gözönüne alındığında iç düzeni yeniden sağlaması en büyük icraatı olmuş ve Hititler belki de bu sayede imparatorluk haline gelme yolunda ilerlemeye devam etmişlerdir.

ÖZET

Anadolu'da tarihin en büyük uygarlıklarından birini kurmuş olan Hititler, üzerinde yaşadığımız bu coğrafyada uzun yıllar hüküm sürmüşlerdir. Eriştikleri yüksek uygarlık düzeyi ile tarihte derin izler bırakan bu halk bugün birçok bakımdan bilim dünyasının araştırma sahasına girmektedir.

Eski Hitit döneminin son kralı olarak bilinen Telipinu'nun hükümdarlık dönemi Hitit tarihinin akışını değiştirmesi nedeniyle üzerinde durulması gereken konulardan biridir. Özellikle, oluşturduğu ferman ile kendi dönemine ve kendisinden önceki döneme ışık tutar. Telipinu Fermanı Eski Hitit Krallığı'nı en iyi aktaran kaynak olarak kabul edilmektedir. Ancak Telipinu dönemi yalnızca bu belgeden ibaret değildir. Telipinu dönemi hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz başka kaynaklar da bulunmaktadır.

Tezimizin konusunu oluşturan kral Telipinu ile ilgili tüm belgeler bu çalışma ile bir araya getirilmiş ve bu konudaki eksiklik tamamlanarak bir bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca eldeki kaynaklar doğrultusunda Telipinu dönemi çalışmamızda ayrıntılı bir biçimde ele alınarak değerlendirilmiş ve sunulmuştur.

SUMMARY

Hittites, who founded one of the biggest civilizations ever seen throughout the history, ruled for a long time in Anatolia, in the geography that we live. They left many traces in the history with their high progress in civilization and hence they have been an object of scientific investigation for many reasons.

The reigning period of Telipinu, known as the last king of the Old Hittite Period, changed the course of history and therefore is one of the most important issues to focus. He enlightens his period and the previous one with the edict that he composed. Telipinu Edict is accepted as the resource conveying the best information on the Old Hittite Kingdom. However, the Telipinu period is not made up of this mere document. There are present other documents too, informing us on the Telipinu period.

In this study, all documents regarding the king Telipinu were combined together and a lack on the topic was tried to be overcome in an integrated manner. Moreover, within the framework of the mentioned resources, the Telipinu period was elaborately discussed, evaluated and presented.

BİBLİYOGRAFYA

- Akurgal 1987: E.Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yayınları, İstanbul 1987.
- Alp 1949: S.Alp, “Hititler’de Sosyal Sınıf NAM.RA’lar ve İdeogramının Hititçe Karşılığı”, *Bellekten* 13, 245-270.
- Balkan 1948: K.Balkan, “Eti Hukukunda İçgüveylik [Die Stellung des eingeheirateten Schwiegersohnes in den hethitischen Gesetzen]”, *AÜDTCFD* 6, 147-152.
- Beal 1988: R.H.Beal, “The ^{GIS}TUKUL-institution in Second Millennium Hatti”, *AoF* 15, 269-305.
- Beal 1992: R.H.Beal, *The Organisation of the Hittite Military*, THeth 20, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg 1992.
- Beckman 1982: G.Beckman, “The Hittite Assembly”, *JAOS* 102.3, 435-442.
- Beckman 1986: G.Beckman, “Reviews of: Der Erlass Telipinus”, *JAOS* 106.3, 570-572.
- Bin-Nun 1973: S.R.Bin-Nun, “The Offices of GAL.MEŞEDI and TUḪKANTI in the Hittite Kingdom”, *RHA* XXXI, 5-25.
- Bin-Nun 1975: S.R.Bin-Nun, *The Tawananna in the Hittite Kingdom*, THeth 5, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg 1975.
- Bryce 1999: T.Bryce, *The Kingdom of the Hittite*, Oxford University Press, Oxford 1999.
- Cancik 1976: H.Cancik, *Grundzüge Der Hethitischen und Alttestamentlichen Geschichtsschreibung*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1976.
- Carruba 1974: O.Carruba, “Tahurwaili Von Hatti Und Die Hethitische Geschichte Um 1500 V. Chr. G.”, *Fs Güterbock*, 73-93.

- Cohen 2002: Y.Cohen, *Taboos and Prohibitions in Hittite Society*, THeth 24, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg 2002.
- Collins 1998: B.J.Collins, “Ḫattušili I, The Lion King”, *JCS* 50, 15-20.
- Collins 2005: B.J.Collins, *Catalog of Hittite Texts*, <http://www.bu.edu/asor/HITTITE/CTHHP.html>, <http://www.bu.edu/asor/HITTITE/CTH1-220.html#19>, 2005.
- Desideri-Jasink 1990: P.Desideri-A.M.Jasink, *Cilicia. Dall’età di Kizzuwatna alla conquista macedone*, Casa Editrice Le Lettere, Torino 1990.
- Dinçol 1982: A.Dinçol, *Hititler, Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi I*, Görsel Yayınlar, İstanbul 1982.
- Dinçol-Dinçol-Hawkins-Wilhelm 1993: A.M.Dinçol-B.Dinçol-J.D.Hawkins-G.Wilhelm, “The ‘Cruciform Seal’ from Boğazköy-Hattusa”, *IM* 43, 87-106.
- Ehelolf 1937: H.Ehelolf, “Die Tontafeln”, *MDOG* 75, 61-70.
- Eisele 1970: W.Eisele, *Der Telipinu-Erlass. Dissertation*, München 1970.
- Ertem 1973: H.Ertem, *Boğazköy Metinlerinde Geçen Coğrafya Adları Dizini*, AÜDTCFY: 230, Ankara 1973.
- Forrer 1922, 1926: E.Forrer, *Die Boghazköi-Texte in Umschrift*, (WVDOG 41/42), J. C. Hinrichs’sche Buchhandlung, Leipzig 1922, 1926.
- Friedrich 1952: J.Friedrich, *Hethitisches Wörterbuch*, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg 1952.

- Friedrich-Kammenhuber
1975 vd.: J.Friedrich-A.Kammenhuber, *Hethitisches Wörterbuch*, 2nd ed., Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg 1975 vd..
- Garstang-Gurney 1959: J.Garstang-O.R.Gurney, *The Geography of the Hittite Empire*, The British Institute of Archaeology, London 1959.
- Goetze 1928: A.Goetze, “Das Hethiter-Reich”, *AO* 27.2, 15-23.
- Goetze 1936: A.Goetze, “Philological Remarks on the Bilingual Bulla from Tarsus”, *AJA* 40, 210-214.
- Goetze 1940: A.Goetze, *Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography*, Yale University Press, New Haven 1940.
- Goetze 1957: A.Goetze, *Kleinasien*⁽²⁾, C.H. Beck’sche Verlagsbuchhandlung, München 1957.
- Gurney 1973a: O.R.Gurney, “Anatolia c. 1750-1600 B.C.”, *CAH* 2, 1, 6, 228-255.
- Gurney 1973b: O.R.Gurney, “Anatolia c. 1600-1380 B.C.”, *CAH* 2, 1, 15, 659-683.
- Gurney 1990: O.R.Gurney, *The Hittites*, Penguin Books, London 1990.
- Güterbock-Hoffner 1980: H.G.Güterbock-H.A.Hoffner, *The Hittite Dictionary*, 3, The Oriental Institute of the University of Chicago, Chicago 1980.
- Güterbock-Hoffner 1997: H.G.Güterbock-H.A. Hoffner, *The Hittite Dictionary*, P, The Oriental Institute of the University of Chicago, Chicago 1997.

- Güterbock-Hoffner-van den Hout 2002: H.G.Güterbock-H.A.Hoffner-T.P.J.van den Hout, *The Hittite Dictionary*, Š: 1, The Oriental Institute of the University of Chicago, Chicago 2002.
- Güterbock-Hoffner-van den Hout 2005: H.G.Güterbock-H.A.Hoffner-T.P.J.van den Hout, *The Hittite Dictionary*, Š: 2, The Oriental Institute of the University of Chicago, Chicago 2005.
- Haase 2002: R.Haase, “Anmerkungen zur Verfassung des Königs Telipinu”, *AoF* 29, 68-72.
- Hardy 1941: R.S.Hardy, “The Old Hittite Kingdom. A Political History”, *AJSL* 58, 177-216.
- Helck 1984: W.Helck, “Die Sukzija-Episode im Dekret des Telepinus”, *WO* 15, 103-108.
- Hoffmann 1984: I.Hoffmann, *Der Erlaß Telipinus*, THeth 11, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg 1984.
- Hoffner 1982: H.A.Hoffner, “The Old Hittite Legal Idiom šuwaye- with the Allative”, *JAOS* 102.3, 507-509.
- Hoffner 1997: H.A.Hoffner, *The Laws of the Hittites. A Critical Edition*, Brill Academic Publishers, Leiden-New York-Köln 1997.
- van den Hout 1997: T.P.J.van den Hout, “Biography and Autobiography: The Proclamation of Telipinu”, *CoS* 1, 194-198.
- Kammenhuber 1958: A.Kammenhuber, “Die Hethitische Geschichtsschreibung”, *Saeculum* 9, 136-155.
- Karasu 1997: C.Karasu, “Ḫattuša-Boğazköy Arşiv-Kitaplık Sistemleri”, *Archivum Anatolicum* 3, 215-238.
- Karasu 2001: C.Karasu, “Observations on the Similarities and Differences Between the Hittite and Babylonian-Assyrian Colophons”, Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie (Würzburg, 4.-8. Oktober 1999), *StBoT* 45, 248-254.

- Klengel 1999: H.Klengel, *Geschichte des Hethitischen Reiches HdO* 34, Leiden-Boston-Köln 1999.
- Košak 1982: S.Košak, *Hittite Inventory Texts*, THeth 10, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg 1982.
- Košak-Müller 2006: S.Košak-G. G. Müller, Konkordanz Hethitischer Texte, <http://www.hethport.uni-wuerzburg.de/CTH/>, 2006.
- Kronasser 1966: H.Kronasser, *Etymologie der Hethitischen Sprache*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1: 1966, 2: 1987.
- Laroche 1966: E.Laroche, *Les Noms des Hittites*, Librairie C. Klincksieck, Paris 1966.
- Laroche 1971: E.Laroche, *Catalogue des Textes Hittites*, Editions Klincksieck, Paris 1971.
- de Martino 2006: S.de Martino, "Hititler", Çev.: E. Özbayoğlu, Dost Kitabevi, Ankara 2006.
- del Monte-Tischler 1978: G.F.del Monte-J.Tischler, *Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes 6/1: Die Orts und Gewässernamen der Hethitischen Texte*, Dr. Ludvig Reichert Verlag, Wiesbaden 1978.
- del Monte 1981: G.F.del Monte, "Note Sui Trattati Fra Ḫattuša E Kizzuwatna", *OA* 20, 203-221.
- del Monte 1992: G.F.del Monte, *Répertoire Géographique des Textes Cunéiformes 6/2: Die Orts und Gewässernamen der Hethitischen Texte, Supplement*, Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden 1992.
- Neu 1968: E.Neu, *Interpretation der Hethitischen Mediopassiven Verbformen*, StBoT 5 Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1968.
- Otten 1938: H.Otten, "Die Keilschrifturkunden", *MDOG* 76, 40-47.

- Otten 1951: H.Otten, “Die Hethitischen “Königslisten” und die Altorientalische Chronologie”, *MDOG* 83, 47-71.
- Puhvel 1984: J.Puhvel, *Hittite Etymological Dictionary*, 1-2, Mouton, Berlin-New York-Amsterdam 1984.
- Puhvel 1991: J.Puhvel, *Hittite Etymological Dictionary*, 3, Mouton de Gruyter, Berlin-New York 1991.
- Puhvel 1997: J.Puhvel, *Hittite Etymological Dictionary*, 4, Mouton de Gruyter, Berlin-New York 1997.
- Riemschneider 1954: M.Riemschneider, *Die Welt Der Hethiter*, Gustav Kilpper, Stuttgart 1954.
- Rüster-Neu 1989: C.Rüster-E.Neu, *Hethitisches Zeichenlexikon*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1989.
- Savaş 1999: S.Ö.Savaş, “Kizzuṽatnalı Büyük Hitit Kraliçesi Puduḫepa’nın Evlilik Anıtı ile Ölüm Anıtı”, *La Cilicie: Espaces Et Pouvoirs Locaux (Kilikia: Mekânlar ve Yerel Güçler)*, 95-114.
- Singer 1984: I.Singer, “The AGRIG in the Hittite Texts”, *AnSt* 34, 97-127.
- Sturtevant-Bechtel 1935: E.H.Sturtevant-G.Bechtcl, *A Hittite Chrestomathy*, University of Pennsylvania, Philadelphia 1935.
- Tischler 1977-1983: J.Tischler, *Hethitisches Etymologisches Glossar, Band 20*, Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, Innsbruck 1977-1983.
- Ünal 2002: A.Ünal, *Hitit Devrinde Anadolu* 1, ASY, İstanbul 2002.
- Watkins 1979: C.Watkins, “NAM.RA GUD UDU in Hittite: Indo-European Poetic Language and the Folk Taxonomy of Wealth”, *Hethitisch und Indogermanisch*, 269-287.